

Veertig jaren

Coöperatieven afzet
van Zuivelproducten

De Frico

Friesche Coöperatieve
Zuivel-Export-Vereeniging

1898

1938

versie 16-06-2011

Veertig jaren

Coöperatieven afzet
van Zuivelproducten

De Frico

Friesche Coöperatieve
Zuivel-Export-Vereeniging

1898

1938

VOORWOORD

door **TH. VAN WELDEREN**
Baron RENGERS.

Toen de Friesche Coöperatieve Zuivel-Export-Vereeniging voor 40 jaren ontstond, koesterden de oprichters de hoop, dat eenmaal de geheele coöperatieve zuivelproductie aan haar ten gemeenschappelijken afzet zou worden overgedragen.

Dit ideaal is niet verwezenlijkt; maar niettemin heeft de vereeniging op de ontwikkeling van de zuivelcoöperatie een grooten invloed uitgeoefend. Hare werkzaamheden om den afzet van boter en kaas zoo voordeelig mogelijk te maken hebben zich in den loop der jaren tot allerlei arbeid op aanverwant gebied uitgebreid.

Zij zorgde er voor, dat de kwaliteit der producten verbeterde ; dat de aangesloten fabrieken aan hooge eischen van inrichting voldeden ; zij zocht nieuwe markten en nam de vervaardiging van nieuwe producten, van andere kaas-soorten, van caseïne, van melkpoeder ter hand en organiseerde een bedrijf voor provinciale voorziening met consumptiemelk.

Zij is geworden tot een der belangrijkste handels- en industrie-ondernemingen in de zuivelorganisatie en in wisselwerking dwong zij de mannen, die van nabij of van verder-af haar werk moesten leiden, tot economische zelf-opvoeding en tot het verwerven van een ruimeren blik op het algemeen economisch leven.

Dit is zoo noodig, omdat als er één landstreek is, voor wie autarkie armoe zou beteekenen, dan is het Friesland, exporteerend landbouwgewest bij uitnemendheid.

Vóór de crisis, dus omstreeks 1930, kon men schatten, dat in den loop der eerste dertig jaren van deze eeuw, de jaarlijksche waarde van den provincialen landbouw-export geleidelijk was geklommen tot minstens 80 millioen gulden boven het bedrag in den aanvang van dit tijdperk.

Men kan aannemen, dat hierin ongeveer 50 %v arbeidsbelooning van allerlei aard steekt.

Men ziet wat uitvoer voor Friesland beteekent

De „Export” is in den loop der jaren de „Frico” geworden. Wie zich herinnert, hoe eerst Dr. Posthuma en vervolgens Veeman voor een paar maanden de administratie waarnamen in een uit tafel en stoel bestaande kantoorgelegenheid en **[004]** daarna Jan Kuperus met behulp van zijn klerk te Akkrum bij zijn gewone directeurswerk het beheer voerde, zal moeten erkennen, wanneer hij het statige gebouwencomplex aan den Sneeker Trekweg beschouwt, dat de veertigjarige in den loop der tijden voordeelig is gegroeid !

In welke cijfers het voordeel moet worden uitgedrukt, dat zij Friesland heeft verschaft, valt niet te berekenen. Maar zeker is het, dat die voordeelen belangrijk zijn geweest.

En nu?

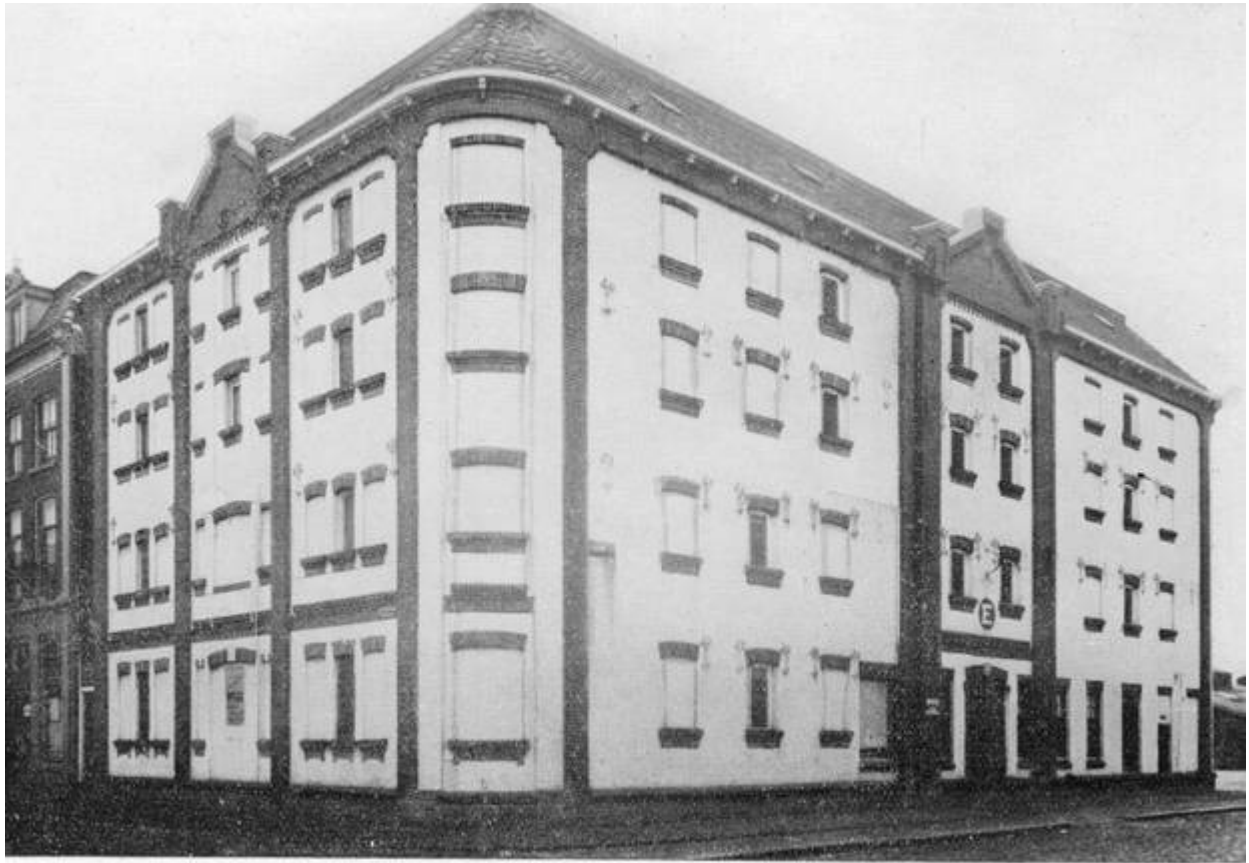
„De menschheid heeft weer eens haar tenten opgebroken en is op trek gegaan, zoekende naar nieuwe velden”, is dezer dagen gezegd. Ook de Friesche landbouw zal zeker nog geruimen tijd in onzekerheid en boos weder moeten leven.

Moge dan de „Frico” haar taak blijven vervullen, zooals zij dat lange jaren aan een met vrucht heeft gedaan ; moge zij ook in de toekomst een hechten steun voor den Frieschen boer blijven!

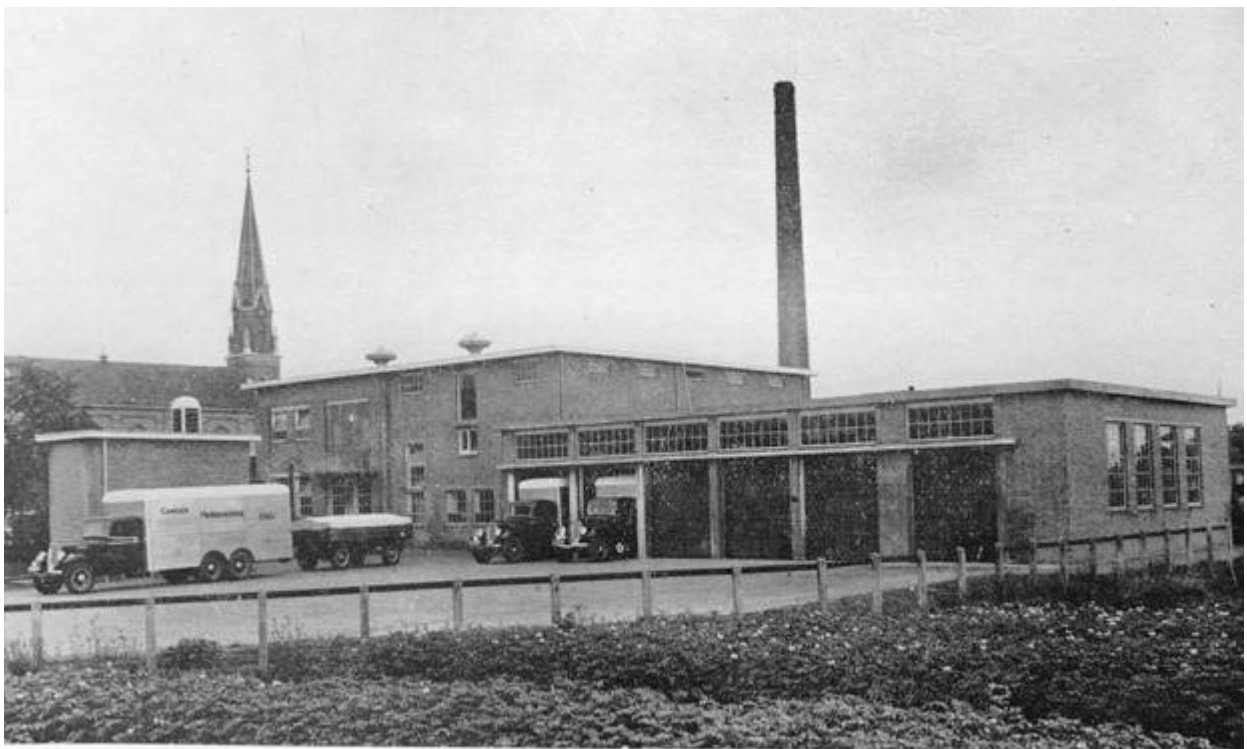
Juli 1938.

Complex gebouwen aan den Sneekertrekweg, Leeuwarden.

Koelhuis aan de Willemskade, Leeuwarden.

Centrale Melkinrichting, Warga.

EEN TERUGBLIK

[007] ¹⁾

door B. K. v. d. BERG,
Voorzitter van de Frico.

Bij het 40-jarig bestaan van de Frico komt als vanzelf de vraag op of zij zich van de haar toegedachte taak naar behooren heeft gekweten en of de resultaten van haar werk aan het gestelde doel hebben beantwoord.

Even kort en duidelijk vinden wij reeds aanstonds bij de oprichting dit doel van de Vereeniging omschreven in artikel 1 harer Statuten: „*het bevorderen van den afzet van zuivelproducten*” (in later jaren aangevuld met „*melkproducten*”).

Deze doelsomschrijving spreekt voor zich zelf. Men wilde zich niet binden aan een te enge begrenzing van de taak der Vereeniging: men wenschte zich niet te beperken tot den verkoop der producten zonder meer. Men zag het arbeidsveld van de Vereeniging ruimer. Haar bemoeiingen zouden alles moeten kunnen omvatten wat direct of indirect met den afzet van zuivel- (en later ook melk-) producten in verband stond. En men was er van stonde af aan van overtuigd, dat - naast het voldoen aan alle eischen, welke een reële handel stelde - voorop moest staan het aanbieden van eerste kwaliteit producten, als gevolg waarvan de werkzaamheid der Vereeniging reeds bij de bereiding moest aanvagen en daarop invloed moest kunnen uitoefenen.

Als wij nu nagaan hoe de Frico in deze 40 jaren de haar toevertrouwde taak heeft opgevat en uitgevoerd, dan is het voor geen tegenspraak vatbaar, dat zij aan de beginselen, welke bij haar oprichting op den voorgrond werden gesteld, niet alleen trouw is gebleven, doch dat die beginselen onder alle omstandigheden bij haar ontwikkeling en haar groei als richtsnoer hebben gediend.

Het lijkt mij overbodig uit te weiden over hetgeen de Frico in deze 40 jaren heeft gedaan voor de kwaliteitsverbetering van de zuivelproducten en wat daarmee samenhangt. Zonder het werk van anderen op dit terrein te kleineeren mag worden gezegd, dat de Frico in dit opzicht véél heeft gedaan en véél heeft weten te bereiken. Zij had daarbij het ongetwijfeld groote voordeel a.h.w. elken dag nauw contact te kunnen onderhouden, zoowel met de productiebron, de aangesloten fabrieken, als met de afnemers. Het werk van haar uitstekend geoutilleerden technischen en bacteriologischen dienst kon dáárom zoo vrucht dragend zijn, wijl deze vanzelfsprekend ook is ingesteld op de uiteenloopende eischen in de veelvuldige afzetgebieden, welke de Frico zich in den loop der jaren heeft verworven.

¹⁾ [xxx] Blz. nr. van oorspronkelijke gedenkboek

Deze samenkoppeling van de productie aan den afzet, bevorderd door een met groote nauwkeurigheid toegepaste methode van betaling naar kwaliteit en [008] daarbij het voortdurende intensieve contact van de Frico met haar deelgenooten, is een sterke stimulans geweest bij haar ontwikkeling en haar groei.

Gelijk bij schier alle pionierswerk was ook bij de Frico het begin bescheiden en het aantal medewerkenden gering. Slechts een zestal deelgenooten en alleen het eigen land en Engeland als afzetgebied. Thans omvat haar organisatie reeds méér dan de helft van alle Friesche coöperatieve zuivelfabrieken en heeft zij de beschikking over een wijdvertakt afzetapparaat met een leger van 160 vertegenwoordigers in een 62-tal landen.

Het behoeft niet te verwonderen, dat deze groei en uitbouw niet zonder ups en downs is gegaan, niet zonder succes en tegenslag en niet zonder waardeering en critiek. Hoe zou het ook anders? Welk leven kent geen licht en schaduw?

Wij denken daarbij aan de eerste maanden na het uitbreken van den grooten wereldoorlog in 1914, toen de Frico - als altijd - rustig en bezonnen voor de boerenbelangen op de bres stond. Zij deed dat niet anders dan tevoren en later. Maar toen, in die dagen van ontzettende verwarring, viel het meer op. Zij liet zich niet leiden door stemmingen van angst en vrees. Zij bepaalde, evenals voor en nadien, rustig en weloverwogen haar gedragslijn, die zich uitsluitend richtte op het boerenbelang. Zij deed meer: zij liet zien - en deze les wordt in meer „normale" omstandigheden door sommigen wel eens vergeten - wat de organisatie in moeilijke tijden vooral voor den boer te beteekenen heeft.

Van allerlei zijden, niet het minst in jaarverslagen van fabrieken, oogste zij daarvoor in die dagen in ruime mate waardeering en hulde. En ook bij andere gelegenheden mocht zij menigmaal blijken van erkentelijkheid en dank, in het bijzonder van de deelgenooten, ontvangen.

Onze gedachten gaan ook terug naar de ontzaggelijke moeilijkheden, waarvoor onze Vereeniging vooral in de eerste jaren na den oorlog met betrekking tot den kaasafzet - die van den grond af moest worden opgebouwd - zich geplaatst zag. Moeilijkheden van buiten af, maar ook in de Vereeniging zelve. Moeilijkheden, die soms haast onoverkomelijk schenen en waarbij bij enkelen twijfel rees of de Vereeniging voor de zware taak, die zij op haar schouders had genomen, wel berekend zou zijn.

Maar ook hier bleek weer, dat de moeilijkheden er zijn om overwonnen te worden. De twijfelaars - die zich inmiddels van de Vereeniging hadden losgemaakt - kregen ongelijk, dank zij het onverwoestbaar geloof in het goede doel en de toegewijde trouw van zoovelen aan de boerenzaak.

Thans, op haar veertigsten verjaardag is de Frico 'n sterke, levenskrachtige en bloeiende boerenorganisatie. Zij is van een twijgje tot een forschen boom gegroeid. Haar bestaansrecht en haar heteekenis zal door weinigen meer worden betwist. Temidden van de boerenorganisaties in ons gewest neemt zij een onmisbare plaats in. Ieder, die den Frieschen boerenstand een goed hart toe-

draagt, zal dit volmondig erkennen. En die zal óók erkennen, dat zuivelcoöperatie zonder organisatie bij den afzet voor den boer niet tot het beoogde doel kan voeren.

De zuivelcoöperatie toch - gebonden als zij is aan de productie van eigen bodem - heeft bij haar streven voor een vrijen en onafhankelijken boerenstand als [009] primaire taak: het rendement van dien bodem duurzaam tot het hoogst mogelijk peil te brengen. Dit zou onbereikbaar zijn, indien de zuivelcoöperatie haar taak beëindigd zou beschouwen bij de „homeije” van de boerenfabriek. Slechts door voortgezette, massale samenwerking, waardoor naast de grootst mogelijke zorg bij de bereiding, de productie wordt ingesteld en geregeld naar de behoeften en de mogelijkheden van den afzet voor het heden en de toekomst, kunnen de vruchten van landbouwcoöperatie den boer ten volle ten deel vallen.

Aan die - wij herhalen het - onmisbare taak heeft de Frico nu veertig jaren met volharding gewerkt. Trots menigen tegenslag en herhaalde teleurstelling heeft zij kloek en moedig haar werk voortgezet, zich bij voortduring uitbreidende en onverpoosd strevende naar hooger plan.

Het spreekt vanzelf, dat wat de beoordeeling van deze veertigjarige werkzaamheid ten dienste van den boer betreft, de waardeeringsnormen uiteenloopen. Wie b.v. de beteekenis van de Frico uitsluitend meent te moeten afmeten naar de **directe** financiële resultaten, zal - evenmin als waar ook - volle bevrediging vinden.

Doch wie haar taak ruimer en grooter ziet, wie de vrijheid en onafhankelijkheid van den boer en zijn bedrijf als een kostelijk bezit waardeert en tevens als deel van het geheel zich verwant gevoelt aan en mede verantwoordelijk voor den opbouw van het geheel, die zal - gelijk het geval is bij de groote meerderheid van den Frieschen boerenstand - aan het werk en de doelstelling van de Frico de beteekenis en waarde toekennen, waarop zij o.i. aanspraak kan maken.

Terwijl wij hulde brengen aan de voormannen, de pioniers, voor hun baanbrekend initiatief, zien wij met groote dankbaarheid terug op wat in dit veertigjarig tijdsbestek door samenwerking van een steeds groeiend aantal deelgenooten tot stand is gebracht: een sterke organisatie, prima producten, die een wereldreputatie hebben verworven, omvangrijke en naar de eischen van den tijd ingerichte gebouwencomplexen te Leeuwarden en Warga en tenslotte een eigen verkoopapparaat, berekend voor den afzet van eenige tientallen millioenen kilogrammen zuivelproducten!

Het kan niemand verwonderen, dat wij bij dezen mijlpaal op den levensweg van de Frico even het licht laten vallen op de mooie resultaten, die in de voorbije periode door en voor den Frieschen boer mochten worden bereikt.

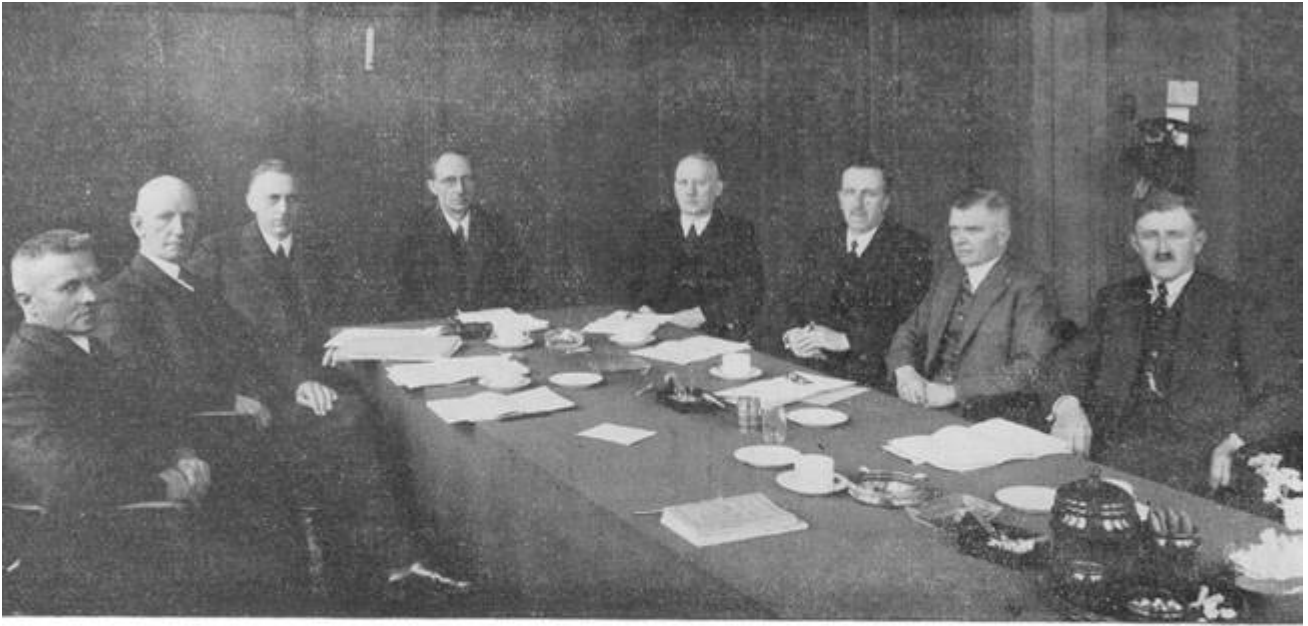
En wij prijzen ons gelukkig daaraan te kunnen toevoegen, dat dit alles vandaag aan den dag het vrije en onbezwaarde bezit is van de meer dan 8500 boeren, die als leden van de 42 aangesloten fabrieken, tezamen de Frico vormen.

Het is inderdaad een waardevol bezit voor den Frieschen boerenstand, deze vrucht van 40jarige samenwerking !

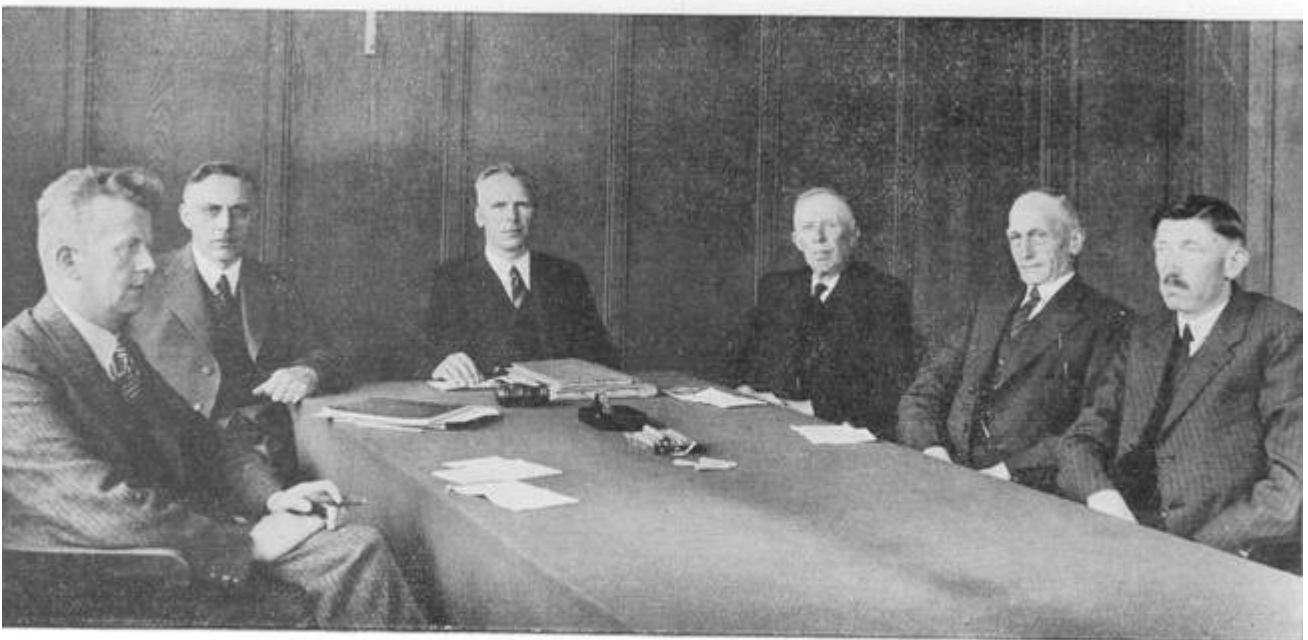
Op dit sterke, hechte fundament zal de Frico voortbouwen en doorwerken voor het welzijn van den boer en zijn bedrijf.

Moge zij - gedragen door het saamhorigheidsgevoel en den zin voor samenwerking van Friesland's boerenstand - voorbestemd zijn in steeds grooter formaat en wijder kring de boerenbelangen te dienen en bij te dragen tot de verwezenlijking van:

„De boer moet sets de leije ha !”

Het tegenwoordige Bestuur in vergadering bijeen.
 Van links naar rechts : A. K. Boonstra, J. K. Douma, S. Nijholt, directeur,
 B. K. v. d. Berg, voorzitter, IJ. Boersma, secretaris, W. J. Schenk, onder-
 voorzitter, A. L. van Dijk, H. Dedden.

Vergadering van het college van Commissarissen.
 Van links naar rechts : D. de Boer, onder-voorzitter, S. Nijholt, directeur,
 S. M. Douma, voorzitter, J. W. Hoekstra Jzn., secretaris, W. Koopstra,
 J. W. de Visser.

BEKNOPT HISTORISCH OVERZICHT

[011]

door **S. NIJHOLT**,
Directeur van de Frico.

De geschiedenis van de Friesche Coöperatieve Zuivel-Export-Vereeniging, waarvan de in latere jaren aangenomen afkorting „Frico” meer en meer burgerrecht heeft verkregen, zou een lijvig boek kunnen vullen. Het is niet de bedoeling van dit artikel. Beoogd wordt slechts in een klein bestek de hoofdzaken te belichten.

Wij beginnen daartoe met als eerste hoofdstuk een artikel op te nemen, dat ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan der vereeniging verscheen in het Friesch Weekblad (voorganger van het Friesch Landbouwblad).

Duidelijk komt daarin naar voren, dat de oprichters beoogden den afzet van onze producten te verbeteren door in onderlinge samenwerking de bestaande fouten uit den weg te ruimen en den grondslag te leggen voor een vereeniging, die de duurzame boerenbelangen tot richtsnoer heeft. In ons verder overzicht zal blijken, hoe goed die grondslag was, hoe daarop voortdurend verder gebouwd kon worden en hoeveel dank wij verschuldigd zijn aan de voortrekkers, die met kennis van zaken, klaar en duidelijk den weg wezen om den georganiseerden boer de noodzakelijke zeggenschap te verschaffen bij de voorziening van de wereldmarkt met de door hem voortgebrachte producten. Het voorbeeld dezer pioniers zij den jongeren een aansporing om den arbeid te voltooien, in de Frico niet alleen te zien een verkoopapparaat, maar bovenal een hechte boeren-organisatie, waarvan de verdere uitbreiding een vereischte is in het belang van de bestaanszekerheid van den boer, in het belang van een vrijen boerenstand.

DE OPRICHTING.

Na den bloeitijd van den Frieschen landbouw, die omstreeks het jaar 1875 zijn hoogtepunt bereikte, volgde reeds spoedig een tijdperk van verval. De producten brachten zoo weinig op, dat zelfs bij de zeer lage pachten en arbeidsloonen, waarbij de arbeiders niet veel meer dan het leven konden houden, het boerenbedrijf nog niet lonend genoemd kon worden. In de richting der bezuiniging op de uitgaven [012] was spoedig de uiterste grens bereikt; om tot betere uitkomsten te komen stond dus nog slechts één weg open en wel het verbeteren der opbrengsten, zoowel wat de hoeveelheid als wat de kwaliteit aangaat. Gedwongen door den noodtoestand sloeg men dien weg in en het is verrassend, wat zodoende op verschillend gebied bereikt werd.

Onder de Friesche producten, die vroeger steeds om hunne goede kwaliteit geroemd werden, moet ongetwijfeld ook de boter genoemd worden. Reeds sedert

meerdere eeuwen werd de Friesche boter in groote hoeveelheden naar Engeland uitgevoerd en bracht op de Engelsche markt steeds de hoogste prijzen op.

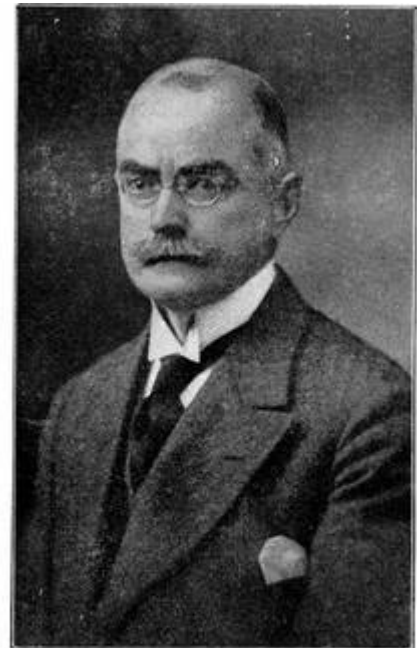
J. R. Kuperus †
van 1898—1904 voorzitter van het
Bestuur.

Echter ook hierin was verandering gekomen en men moest er genoeg mee nemen, dat dit van ouds bekende product niet meer den prijs opbracht, die voor de beste buitenlandsche boter betaald werd. Toen dit meer algemeen in Friesland bekend was geworden, werd overal de vraag gesteld: Vanwaar die verandering en wat moet er gedaan worden om den ouden toestand te herstellen? Het bleek, dat het boterverbruik in Engeland belangrijk toegenomen was en dat hogere eischen werden gesteld. Vooral werd de voorkeur gegeven aan groote partijen boter van één soort en het bleek, dat een ander land, met name Denemarken, veel boter naar Engeland exporteerde, die aan deze eischen beantwoordde.

Ook in Friesland zag men de noodzakelijkheid in de bereiding der boter naar groote bedrijven over te brengen, wilde men zijn oude plaats op de Engelsche markt terugwinnen. Daardoor zou men boter van meer uniforme hoedanigheid kunnen bereiden, was men tevens in staat beter te profiteeren van wat op het gebied der zuivelbereiding, ter bevordering van een betere kwaliteit der producten uitgevonden word. Voor dit grootbedrijf werd in de meeste gevallen de coöperatieve vorm gekozen en de ervaringen, die men opdeed, waren van dien aard, dat na verloop van eenige jaren de groote meerderheid der Friesche boeren hunne melk aan een coöperatieve zuivelfabriek leverde.

Al bleef dus de Friesche boer direct bij **[013]** de zuivelbereiding betrokken, toch was er een groote verandering in het bedrijf en vooral ook in den handel in zuivelproducten gekomen. Toen de boer wekelijks van één tot drie of vier vaten boter in zijn eigen bedrijf bereidde, was hij wel genoodzaakt deze op de botermarkten in de provincie te doen verkoopen, vanwaar de boter door de handelaren naar Engeland verkocht werd of in consignatie werd gezonden.

Bij de fabriekmatige bereiding kreeg men groote hoeveelheden boter van één kwaliteit en dit maakte, dat óf de Engelsche importeurs directe verbindingen zochten met de fabrieken, óf dat omgekeerd de fabrieken in verbinding traden met de Engelsche importeurs.

Th. M. T. van Welderen baron Rengers
van 1898—1902 voorzitter van het
college van Commissarissen.

R. M. Veeman †
mede-oprichter en gedurende vele jaren
stuwkracht van de vereeniging.

Reeds spoedig werden de provinciale botermarkten overgeslagen, zoodat deze, toen de zuivelbereiding geheel naar de fabrieken was overgebracht, haar beteekenis verloren hadden. Ten einde echter in directe verbinding met de Engelsche importeurs te komen, was men genoodzaakt de boter in de meeste gevallen in consignatie te zenden. Nu heeft het consignatiestelsel, naast eenige voordeelen, zeer groote nadeelen.

Voor al bij flauwe markten werden de bezwaren het ergst gevoeld, daar er dan veel klachten over de kwaliteit kwamen en soms met teleurstellende prijzen genoegen moest worden genomen. Bij een wiliger stemming der markt hoorde men minder klachten over de kwaliteitsgebreken, doch men kreeg den indruk, dat de verschillende kwaliteiten door elkaar verkocht en tegen een zekereren middenprijs afgerekend werden. Ieder ontving van denzelfden importeur ongeveer een gelijken prijs uitbetaald, omdat dit, volgens de mededeelingen der im-

porteurs, de minste ontevredenheid veroorzaakte.

Onder deze omstandigheden werd gezocht naar een verbetering van den boterverkoop en het was in het jaar 1897, dat het plan ontworpen werd in deze, evenals bij de [014] bereiding van boter en kaas, in samenwerking heil te zoeken. Het buitenland, dat ons met de coöperatieve bereidingswijze was voorgegaan, kon ons ook in den gemeenschappelijken verkoop tot voorbeeld dienen. In den nazomer van 1897 werd een vergadering gehouden, waaraan door, zes coöperatieve zuivelfabrieken, n.l. die te Achlum, Akkrum, Bartlehiem, Deinum, Dronrijp en Giekerk, werd deelgenomen. Nadat men zich over het beginsel uitgesproken had, werd aan eenige directeuren opdracht gegeven deze aangelegenheid verder te onderzoeken en er in een volgende vergadering rapport over uit te brengen.

Wij achten het uitgebrachte rapport belangrijk genoeg om het hier nog eens onverkort over te nemen:

M. M. 30 December 1897.

K. Eriks Azn.
mede-oprichter,
van 1901—1929 directeur.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Achlum

Aangenaam was het ons, dat U ons bij de eerste bespreking tot het verkrijgen eener betere regeling of wijze van den verkoop onzer boter direct Uwe medewerking schonk. Met genoegen hebben wij dan ook onze opdracht om een en ander eens te onderzoeken en daarover een rapport uit te brengen aanvaard, en nemen thans de vrijheid U dit hierbij aan te bieden met den wensch, dat het een eerste schrede zal zijn tot werkelijke verbetering van dien handel. Direct hebben wij ons de volgende vraag gesteld:

Waarom moet onze beste Friesche boter steeds zooveel lager verkocht worden aan de buitenlandsche markten dan de Deensche? Is de kwaliteit zooveel minder, dan moeten wij trachten die te verbeteren. Maar onze stellige overtuiging is, **[015]** dat het voor een zeer groot gedeelte ook toegeschreven moet worden aan de slecht ingerichte wijze van handel drijven. Hoe toch zou het anders mogelijk zijn, dat één onzer grootste Nederlandsche boterhandelaars in de Transvaal, b.v. de Deensche boter van de markt dringt omdat zijne boter veel beter is dan de Deensche? Nog onlangs konden wij dit weder uit de consulaire berichten van dat land vernemen. Wanneer nu nog het geval was, dat bedoelde handelaar zijne boter van bepaalde plaatsen betrok of zeer weinig verstuurde, kon daar misschien eene der redenen van zijn beste product in liggen, maar dit is niet het geval.

Over het geheel genomen zal misschien de Friesche boter achter staan bij de Deensche, doch zeker zullen wij toch ook partijen afleveren, die minstens even goed zijn en toch brengt deze veel lagere prijzen op.

Wat nu zijn daarvan de redenen? In de eerste plaats is de Deensche boter van iets betere kwaliteit (over het geheel genomen) doordat ze iets vaster is in den regel en doordat ze iets langer kan duren. Om nu daarvan ook iets te profitee-

ren, hebben wij zoo juist mogelijk de Deensche verpakking nagevolgd om onze verkoopers de gelegenheid te geven ze voor Deensche boter te verkoopen. Wanneer dit nu werkelijk met de beste partijen gebeurt is het natuurlijk, dat de Friesche boter er onder lijdt, want juist de beste moet onder haar naam aan de markt komen en laten ze zoo mogelijk de minste kwaliteiten onder een andere vlag zeilen.

Een andere reden is nog deze, dat onze boter te veel van de eene markt naar de andere trekt, zoodat de koopers nooit zeker kunnen zijn de merken te vinden, die ze zoeken en de betrekkelijke belangeloosheid der agenten. Deze hebben er alleen belang bij om veel om te zetten, de provisie, die ze krijgen, is toch niet veel [016] hooger of lager als ze iets meer of minder bedingen. Het is waar, ze voeren onderling eene sterke concurrentie, want zijn de prijzen te laag dan krijgen ze het goed niet weer, maar ook is het waar, dat de soliede agenten, die wat geregeld kunnen verkoopen en waar niet zulke zware slagen vallen als somtijds kan gebeuren, nogal een potje kunnen breken.

Dan nog dit, waarom zijn bij alle boteragenten de nummers bij het woord „Nedraw” weggeschrapd als zij de boter in magazijn ten verkoop aanbieden en waarom willen ze ook steeds alles zoo weinig mogelijk gemerkt hebben? Immers omdat hun buurman, die ook commissionair is in boter, eens kon uitvinden wie hun beste merken verscheepten. Het gevolg zou eens kunnen zijn, dat er concurrentie in enkele merken kwam. Het is voor hen van belang, dat alles zoo geheim mogelijk toegaat. Ook over de prijzen, die wij uitbetaald krijgen, is nog nooit eenige contróle gevoerd; toch was bij zulk een belangrijke omzet zeker wel de moeite waard als er meer notitie van genomen werd.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Bartlehiem

Coöperatieve Zuivelfabriek te Dronrijp

Toch kunnen of mogen wij niet zeggen, dat zij hun best niet voor ons doen; zij doen bepaald hunne zaken of onze zaken, zoo wij ze maar willen noemen, zoo goed mogelijk, maar zijn gedwongen te veel hun eigen belang in het oog te houden.

Wat moet er nu echter van onzen kant gedaan worden om te verkrijgen wat wij beoogen?

In de eerste plaats moeten wij beste kwaliteit boter leveren en de koopers deze kwaliteit garandeeren; ten tweede de boter zooveel mogelijk zelve of door bemiddeling van bepaalde agenten doen verkoopen en ten derde de belangstelling voor ons product weder gaande maken door het zenden onzer beste monsters naar **[017]** in het buitenland te houden groote tentoonstellingen.

Aan Denemarken kunnen wij in dezen een voorbeeld nemen; onze stellige overtuiging is het, dat ook wij den weg in moeten slaan, dien zij daar reeds lang gevolgd hebben. Wat wij als een eerste voorwaarde noemden, hebben ze daar reeds geruimen tijd in toepassing gebracht.

De Deensche zuivelfabrieken hebben opgericht zoogenaamde Coöperatieve Export vereenigingen. Deze instellingen beschikken over eigen gebouwen waarin machinerieën etc. en werken ongeveer als volgt:

De zuivelfabrieken, welke lid der vereeniging zijn, zijn verplicht alle boter door bemiddeling daarvan te doen verkoopen. De boter wordt er versch en bijna nog onbewerkt heen gezonden, gekeurd en dan in hoofdzakelijk drie soorten verdeeld, welke onderling een zeer gering prijsverschil geven (ongeveer 1 kroon). De meeste boter komt in de 1 ste of beste klasse.

De boter wordt dan door elkaar gewerkt en het gevolg is dat zeer groote kwantums Iste kwaliteit boter verkregen worden van ééne soort, wat natuurlijk den handel zeer vergemakkelijkt.

Deze boter wordt dan steeds verkocht onder een gedeponeed handelsmerk.

De boter, die volgens het oordeel van de keurmeesters niet van voldoende kwaliteit is om bij eene der drie klassen gevoegd te worden, wordt afzonderlijk verzonden en verkocht voor rekening der betrokken fabriek.

Het groote bezwaar, dat voor ons echter aan de bovengenoemde wijze van handelen is verbonden, is het kapitaal dat daarvoor benoodigd is. Zoodanige inrichting [018] zou ook eerst dan hier samengesteld kunnen worden, wanneer wij bewijzen voor de goede werking hier te lande konden aanbrengen. Toch meenen wij met voorstellen te moeten komen om ook hier dien weg, al is het in bescheidener vorm, in te slaan.

Na ernstig bedenken zijn wij tot de conclusie gekomen, dat het ook hier zeer wel mogelijk is zonder veel risico onze boterhandel anders en beter in te richten en wel als volgt:

Er moet worden opgericht eene vereeniging van Coöperatieve Zuivelfabrieken, die zich ten doel stelt het verkoopen van de producten der tot die vereeniging toegetreden fabrieken.

De vereeniging heeft tot hare beschikking een flink pakhuis te welke stad of plaats zeer geschikt gelegen is voor den uitvoer der producten en voor het vervoer er heen. Voor het uitvoeren der werkzaamheden wordt iemand gekozen, die een kenner is van het product boter en tevens een flink handelsman is, die wij de directeur zullen noemen.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Garijp

Coöperatieve Zuivelfabriek te Giekerk

Tweemaal 's weeks wordt de te verzenden boter van de aangesloten fabrieken naar het pakhuis gezonden om daar door den directeur en nog een of twee aan te wijzen personen gekeurd en gesorteerd te worden.

Al de goedgekeurde boter wordt voorzien van een door de vereeniging gedeponeerd handelsmerk en tevens van een bijmerk om aan te duiden van welke fabriek het product afkomstig is. Boter, die volgens het oordeel der fungeerende keurmeesters niet goed genoeg is om onder het merk der vereeniging verkocht te worden, wordt voor rekening en risico der betrokken belanghebbenden geconsigneerd. Wanneer **[019]** boter langen tijd onvoldoende blijkt te zijn, b.v. een nader te bepalen aantal weken achtereen, wordt de leverancier de keus gelaten ze voorloopig zelve weder te plaatsen.

De fabrieken zullen zich bij den aanvang direct moeten verplichten om een zeker deel van het geproduceerde door de vereeniging te doen plaatsen. De handel zou niet zooals tegenwoordig moeten geschieden door aan verschillende importeurs te consigneren, maar in handen moeten gesteld worden van eenige agenten of handelshuizen, die de alleenverkoop krijgen over een gedeelte van hun land. Dezen kunnen dan zelve hunne reizigers met de verdere detailverkoop belasten.

Een voorwaarde voor de aanvaarding van den verkoop zal o.a. moeten zijn, dat de vertegenwoordiger zich verbindt steeds en te allen tijde rekening en verantwoording te doen en inzage zijner boeken te verleen aan personen, die daarvoor door de vereeniging worden aangewezen, en dat zij een geheel afzonderlijke boekhouding voeren over de producten hun door de vereeniging toegezonden. Dit laatste vooral met het oog daarop, dat het betrekkelijk gemakkelijk

moet wezen om een contróle over hunne gedane zaken te voeren en omdat er steeds voor gezorgd zal moeten worden, dat de vereeniging nooit van de aange- stelde vertegenwoordigers afhankelijk zal zijn, doch omgekeerd zij geheel van ons.

Zoo mogelijk zal het daarheen geleid moeten worden, dat wij hier de prijzen der boter bepalen, doch waarschijnlijk zal dit blijken in het begin niet mogelijk te zijn. Op den duur zullen wij toch er toe moeten overgaan om te offreeeren, zoodat [020] de boter juist naar die markten verzonden wordt, waar de willig- ste koopers op dat oogenblik zich bevinden.

Voor het aan te nemen handelsmerk zal een flinke reclame gemaakt moeten worden, opdat de koopers weten van waar de boter komt en wie de afzenders zijn en zij dus zeer gemakkelijk buiten de vertegenwoordigers om niet ons in correspondentie kunnen treden.

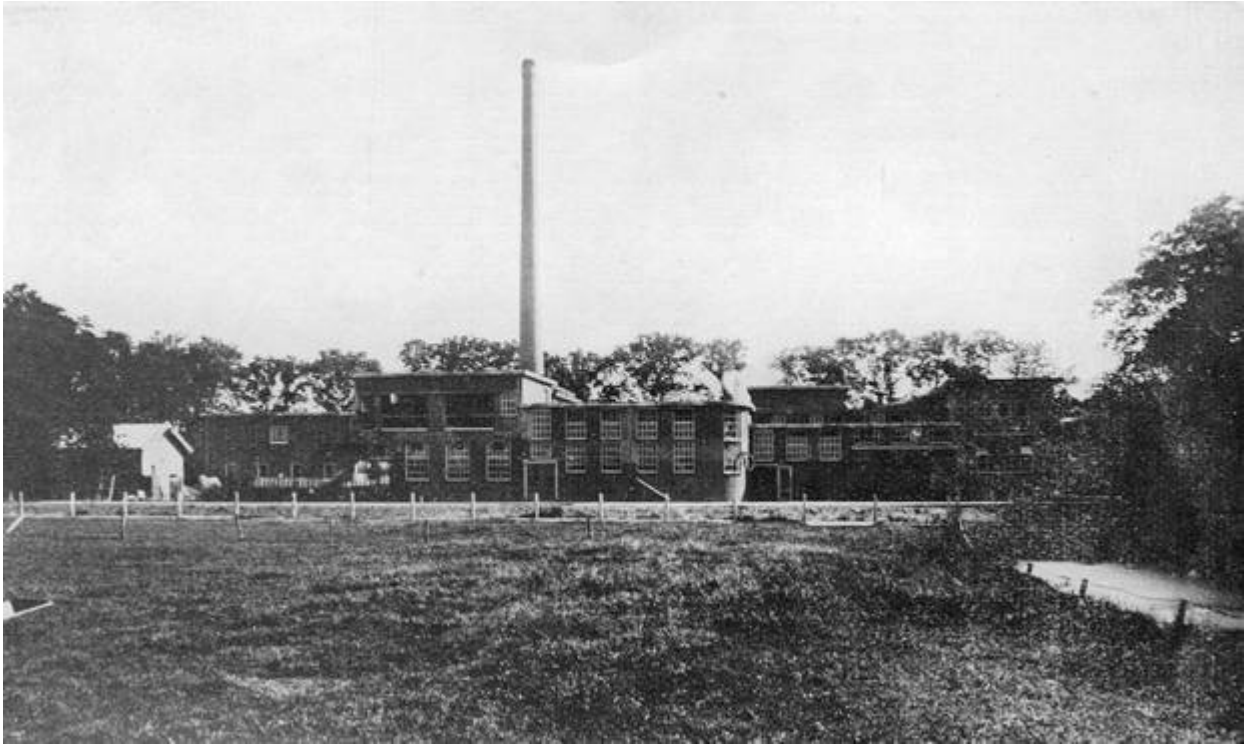
De reclame zal o.a. moeten geschieden door het zenden van boter naar de ten- toonstellingen, die in de groote Engelsche steden worden gehouden, om het product zooveel mogelijk crediet te verschaffen en steeds openlijk toonen, dat wij den strijd tegen elk product aandurven.

We vertrouwen, dat als de handel volgens ons voorstel hierboven zeer beknopt weergegeven werd ingericht, het niet uit kan blijven of de beste producten zou- den hooger prijzen bedingen.

Groote onkosten brengt deze wijze van handeldrijven niet met zich. Alleen de uitgaaf om een uitstekend directeur te krijgen kan eenigszins belangrijk wor- den.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Marssum

Coöperatieve Zuivelfabriek te Oudeschoot

De agenten of vertegenwoordigers zouden provisie moeten beuren, doch die wordt thans eveneens betaald en wanneer zij verzekerd zijn van geregelde kwantums boter van een uitstekend merk, waarin niemand tegen hen concurreeren kan, zullen zij zeker hunne eischen niet hooger stellen. Voor vertegenwoordigers zullen zeer gemakkelijk flinke firma's gevonden kunnen worden. Door eens te adverteeren in een paar bladen hebben velen, waaronder zeer soliede, groote firma's zich bij ons aangemeld en gevraagd om nadere inlichtingen.

[021] Dan kunnen ook de agenten zelve eerst werken zooals het behoort. Zij weten, dat alle moeiten en opofferingen, die zij zich eventueel moeten getroosten, alleen hun ten goede komen, omdat het product voor het geheele district alleen door hunne bemiddeling verkregen kan worden. Dan krijgen wij de samenwerking, die bepaald noodig is en die op dit oogenblik geheel gemist wordt. En wanneer wij aan dezen kant zorgen, dat ons merk steeds levert wat men er van mag verwachten, kan het niet uitblijven of dat merk zal bijzonder gewild worden en juist dit toch is hoofdzakelijk het doel wat wij kunnen wenschen.

Nog een zeer groot voordeel van deze wijze van handel drijven is door ons niet genoemd.

Wanneer elke week de boter van de verschillende fabrieken bij elkander wordt gebracht en gekeurd, is men er steeds direct mede bekend wanneer er iets aan het product hapert en in de tweede plaats zal er natuurlijk door de betrokken beheerders der fabrieken zeer voor worden geijverd om immer hunne boter in de 1ste klasse geplaatst te krijgen, en weten ook de over de fabrieken aangestelde besturen steeds wat er door hunne fabriek geleverd wordt.

Bovenstaande is in het kort het resultaat onzer bemoeiingen en we meenen, dat het gewenscht zoude zijn deze zaak verder in eene vergadering van besturen en beheerders der aanvankelijk aangesloten fabrieken te behandelen. Wij nemen mitsdien met dezen de vrijheid U tot dusdanige vergadering uit te noodigen op Woensdag 12 Januari 1898 des voormiddags 10 uur bij den heer van Wely te Leeuwarden.

Giekerk, 30 Dec. 1897.

w.g. K. ERIKS.
„ J. R. KUPERUS.

Dit rapport, dat de bestaande toestanden en de middelen, die verbetering zouden kunnen brengen, duidelijk aangeeft, werd op 12 Januari 1898 in eene vergadering te Leeuwarden behandeld. Men kwam hier tot overeenstemming en er werd besloten tot de oprichting eener coöperatieve verkoopvereniging. Kortentijd later werden de statuten vastgesteld, zoodat op 22 April 1898 de acte van oprichting voor notaris Andringa te Leeuwarden kon verleden worden en de statuten in de Staatscourant van 8/9 Mei 1898 opgenomen werden.

Oprichters der vereeniging waren de coöperatieve zuivelfabrieken te Achlum, Akkrum, Bartlehiem, Dronrijp, Giekerk en Marssum, terwijl het eerste bestuur was samengesteld uit de Heeren: J. R. Kuperus, Akkrum, voorzitter, K. Eriks, Giekerk, vice-voorzitter en penningmeester, R. M. Veeman, Marssum, secretaris en P. Statema, Dronrijp, plaatsvervangend lid. Als commissarissen werden aangewezen de Heeren Th. M. T. van Welderen baron Rengers, Giekerk, voorzitter, Mr. W. A. Bergsma, Dronrijp, E. T. Piersma, Achlum en W. U. Noordendbos, Bartlehiem, pl.v. comm.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Tzum

DE EERSTE STAPPEN.

[022] De vereeniging, klein begonnen, was voorzichtig bij het aangaan van verplichtingen. Men wenschte blijkbaar niet te veel hooi op de vork te nemen.

Zoo lezen wij in de notulen van een algemeene vergadering van deelgenooten - de eerste na de oprichting - dat de voorzitter mededeelt, dat de onkosten, aan de oprichting en alles wat daarmee in betrekking staat verbonden, hoogstens f 1500.- zullen bedragen. Bestuur en Commissarissen gaven hieromtrent het volgende voorstel in overweging:

„aannemende, dat mettertijd een dertigtal deelgenooten tot de Export-Vereeniging zal behooren, wordt voorgesteld om de entree van elke vereeniging te bepalen op f 50.-. Tengevolge directe storting van dit bedrag door de tegenwoordige deelgenooten, zal alsnog een leening moeten worden gesloten tot een bedrag van f 1200.-.”

Dr. F. E. Posthuma,
krachtige pleitbezorger van
georganiseerden afzet.

Er werd besloten om de gelden dezer leening te vinden door elk der 6 deelgenooten een proportioneel bedrag te doen storten tegen een rentevergoeding van 4 % in het jaar.

Intusschen werd reeds in de algemeene vergadering van 21 Maart 1900 besloten een nieuwe leening aan te gaan, dit in verband met deelneming aan een internationale tentoonstelling te Parijs. De leening was groot f 3150.-, werd geplaatst bij de 9 deelgenooten, elk f 350.- en was aflosbaar in 4 jaar. Een in eenvolgende algemeene vergadering gedaan voorstel de leening in 2 jaar af te lossen, werd met groote meerderheid van stemmen verworpen.

Reeds in de eerste vergadering van Bestuur en Commissarissen (14 Juli 1898), werd besloten, dat het Bestuur een reis zou ondernemen naar Engeland. Het rapport van deze reis werd uitgebracht in een algemeene vergadering van den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland, met welken Bond blijkbaar een uitstekende samenwerking bestond. ¹⁾ In de algemeene vergadering van de nieuwe vereeniging zelve werd het toen niet meer noodig geoordeeld het rapport te behandelen.

In het begin werd actief aan de werkzaamheden deelgenomen door den toenmaligen secretaris van den Bond, den heer F. E. Posthuma. Hierover vinden wij in de notulen van de vergadering van Bestuur en Commissarissen van 20 Oct. 1898 het volgende vermeld:

¹ Deze opmerking is opvallend, gezien het ontstaan van de F.C.Z.E.V. In het gedenkboek van 50 jr Friesche Zuivelbond staat bv. dat “De Bond fubngeerde bij de totstandkoming van deze lichamen - Frico, Coöp. Zuivelbank, CCF, Coöp. Stremsel- en kleursel-fabriek en Coöp. Verzekeringsbank - veelal als peetvader.” De leidende personen van deze organisaties waren in de beginperiode vaak dezelfde. (zhn.)

[023]

„Tot het doen van mededeelingen inzake het handelsmerk wordt allereerst het woord verleend aan den heer F. E. Posthuma. Door dezen wordt aan de vergadering medegedeeld, dat men hoogstwaarschijnlijk binnen korten tijd de officiële aankondiging der deponering van het laatst overgelegde handelsmerk zal kunnen tegemoet zien. Nadat door den voorzitter nog een paar bemerkingsen zijn toegevoegd inzake naam en beteekenis van ter deponering aangeboden merken, komt men overeen den heer Posthuma te machtigen, om zoodra nadere bevestiging der aanneming van het merk zal zijn inekomen, dit dan mede dadelijk interte doen inschrijven.”

Het eerste officiële bericht van de inschrijving draagt den datum 21 Januari 1899. Het betreft het handelsmerk „Kruiwagen”, dat nog steeds ons meest vooraanstaande handelsmerk is. Het is gelukt den goeden naam, dien dit merk al spoedig genoot, ongerept te handhaven, zoodat onze beste producten naar alle deelen van de wereld thans onder dit merk hun weg vinden.

In het eerste jaarverslag, behandelende het tijdperk van de oprichting af tot 12 Mei 1900 lezen wij hieromtrent nog:

„Nadat de heer F. E. Posthuma voorloopig de administratie had waargenomen waaraan vooral in den beginne veel drukte en correspondentie verbonden was, werd na het vertrek van Posthuma 't beheer overgedragen aan den heer R. M. Veeman, die het aanhield tot 1 September, waarna het werd overgenomen door den voorzitter, die tot heden de administratie met behulp van zijn assistent waarneemt.”

Het handelsmerk "Kruiwagen"

Het werkterrein van de vereeniging beperkte zich aanvankelijk tot het product boter en wel uitsluitend tot den export hiervan.

De eerste boter werd door de vereeniging verzonden 14 April 1899 en wel naar Engeland, waar enkele vertegenwoordigers waren aangesteld. In het begin werd de geregelde verzending nog al eens onderbroken; sedert 1 September 1899 werd echter onafgebroken boter verscheept.

Tegen het einde van het boekjaar, dat sluit 12 Mei 1900, bedroeg de omzet per week ongeveer 18.000 kg.

Reeds spoedig zag men in, dat kwaliteitsverbetering van het product een belangrijke factor was voor het slagen van den afzet. De notulen van de algemeene vergadering van 23 November 1898 - dit is nog voordat met verzending van boter werd begonnen - vermelden hieromtrent:

„Tenslotte wordt nog aan de vergadering medegedeeld, dat men, niettegenstaande de boterkeuringen vanwege den Bond alleszins op prijs wor-

den gesteld, heeft geoordeeld onder de deelgenooten der Exportvereniging meerdere keuringen te moeten houden, zowel van boter als van kaas, teneinde te bevorderen, dat men er zoo spoedig mogelijk toe gerake om een „algemeen uniform product te bereiden.

[024] „Op een desbetreffende vraag wordt aan het Bestuur machtiging verleend, om hiermede getrouw door te gaan.”

Als wij verder in de notulenboeken en jaarverslagen der eerste jaren bladeren, dan treffen ons steeds weer de voorzichtigheid en de eenvoud, waarmee men de zaken opzette. Maar ook het inzicht, dat de nieuwe vereniging werk voor de toekomst heeft te doen. Het direct deponeren van een handelsmerk, het meedoen aan tentoonstellingen, het aanstellen van vertegenwoordigers, alles wijst erop, dat men begreep, dat men vooruit moest zien. Hiervan getuigt ook het feit, dat men kaaskeuringen ging houden, ofschoon dat product indertijd nog niet verhandeld werd.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Roordahuizen

Alles werd toen direct bij den aanvang erop gezet om ervoor te zorgen, dat het product en met het product het handelsmerk een goeden naam kreeg. Zoo lezen wij in het eerste jaarverslag:

„Al de boter, die de Exportvereniging verzendt, heeft het handelsmerk op de verpakking; een certificaat geteekend door den voorzitter, dat de boter onvervalscht is, en de vereniging al de schade daaromtrent te ontstaan, voor hare rekening neemt, wordt, tegelijk met de boter, aan den ontvanger afgezonden.”

(De botercontrôlestations bestonden toen nog niet).

Coöperatieve Zuivelfabriek te Grouw

En in de algemeene vergadering van 19 December 1900 werd een deelgenoot, die zich „heeft verstout om aan de Exportvereeniging, wier handelsmerk, zooals bekend, de zuiverheid zoowel als de qualiteit der boter garandeert, een product te verzenden, hetwelk niet aan de fabriek dier vereeniging was bereid” veroordeeld tot een boete van f 50.-.

[025] De eerste jaren was de omzet niet groot. Aanvankelijk waren de deelgenooten vrij aan de vereeniging aan te bieden wat zij wenschten. Spoedig kwam daarin verandering, werd een verplichting tot levering opgelegd, eerst van een deel, later van de geheele productie. Dit laatste is sedert Februari 1902 het geval. De aanvoer nam daardoor sterk toe en was in de laatste week van het 12 Mei 1902 eindigende boekjaar 53.281 kg.

DE DEELGENOOTEN.

De vereeniging werd opgericht door zes deelgenooten, n.l. de coöperatieve zuivelfabrieken te Achlum, Akkrum, Bartlehiem, Dronrijp, Giekerk en Marssum. Deze 6 zuivelfabrieken hadden toen gezamenlijk een melkaanvoer van ruim 30 miljoen kg. per jaar. In de algemeene vergadering van 23 November 1898 werd reeds de coöperatieve zuivelfabriek te Roordahuizum als deelgenoot aangenomen.

Het aantal deelgenooten nam verder geleidelijk toe:

12 Mei	1900	was het	9
12	„	1901	„ „ 15
12	„	1902	„ „ 15
12	„	1903	„ „ 18
12	„	1904	„ „ 22

Gedurende de geheele periode van 40 jaar is de toeneming van het aantal deelgenooten in een kalm tempo gegaan. Dit had zijn voordeelen. Het opbouwen [026] van handelsrelaties over de beheele wereld is niet het werk van enkele jaren. De vertegenwoordigers moeten met zorg, gekozen worden ; het product moet onder het eigen handelsmerk overal ingevoerd worden en kan slechts geleidelijk bekendheid verwerven. Daarbij komt, dat het bedrijf der vereeniging sneller groeide dan het aantal deelgenooten.

In de eerste plaats doordat het aantal producten zich uitbreidde. Werd in het begin alleen de afzet van boter ter hand genomen, in het boekjaar 1908 / '09 kwam zich hierbij het artikel kaas voegen, eerst alleen in den vorm van Cheddar- en Cheshirekaas, later ook in de bekende Nederlandsche soorten. Deze verkoop breidde zich geleidelijk uit, totdat in het boekjaar 1915/'16 in verband met de afzetmoeilijkheden als gevolg van den wereldoorlog besloten werd alle kaas van de deelgenooten op te vragen. De omstandigheden maakten deze geforceerde uitbreiding gewenscht; zij bracht in de oorlogsperiode belangrijke voordeelen met zich mede.

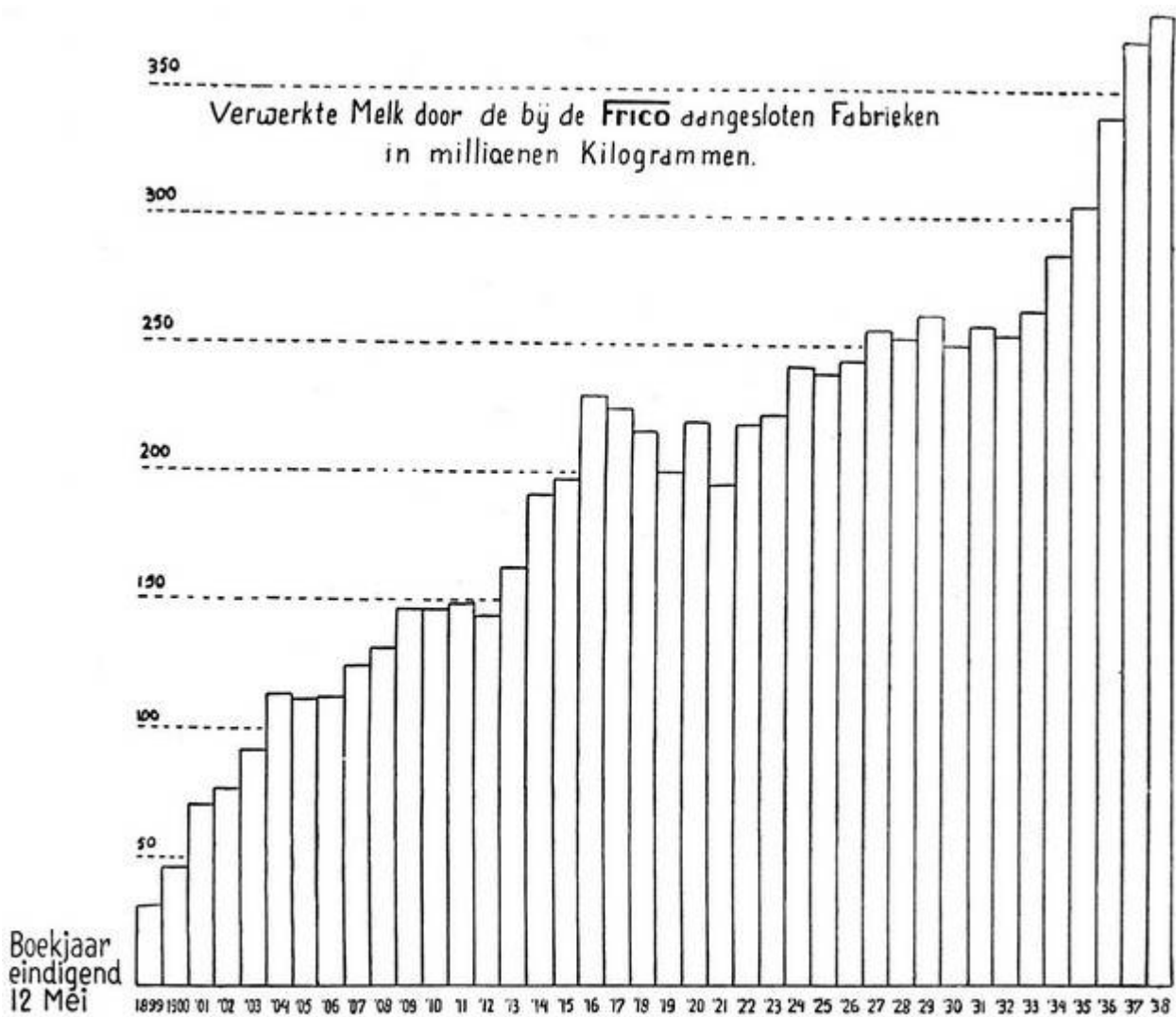
De afnemers waren toen sterk gecentraliseerd, zoodat de afzet practisch alleen plaats vond aan één centraal distributie-kantoor voor elk der landen: Nederland, Duitschland en Engeland. Toen echter in 1921 de handel weer in vrijer banen kwam, moest voor het groote kwantum kaas - de jaaraanvoer bij onze vereeniging bedroeg toen pl.m. 12 millioen kg. van dit product - een geregelde afname gezocht worden. Deze plotselinge overgang bracht groote moeilijkheden mee. Herhaaldelijk kwam dan ook de vraag naar voren, of het niet gewenscht zou zijn weer een deel kaas aan de deelgenooten vrij te geven óf deelgenooten, die dat wenschten, [027] van de levering van kaas vrij te stellen.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Wirdum

Het bleek echter, dat zoowel aan het eene, als aan het andere zoo groote bezwaren verbonden waren, dat de algemeene vergadering zich ten slotte op het standpunt stelde, dat het geen zin had nog naar een oplossing in deze richting te zoeken. Dit besluit had echter niet de algemeene instemming. Daar op eenstemmigheid in de vereeniging groote prijs werd gesteld, werd, nadat nagegaan was welke deelgenooten nog ernstige bezwaren hadden en eventueel de voorkeur eraan zouden geven als deelgenoot uit te treden, besloten deze deelgenooten vrij te laten zonder de bepalingen der statuten betreffende uittrekgeld op hen toe te passen.

Vijf deelgenooten wenschten van deze gunstige bepalingen om uit te treden gebruik te maken. Bij het toen meer eensgezinde kleinere aantal deelgenooten kwam de vraag betreffende vrijlating van een deel der kaaslevering nog wel eens weer naar voren, maar ze verloor aan beteekenis, totdat ten slotte vaststond, dat in deze richting slechts verzwakking te vinden was; in latere jaren is dan ook deze vraag niet meer aan de orde geweest.

Grafiek melkaanvoer.

[028] In de jaren van deze moeilijkheden valt ook de ontzetting uit het deelgenootschap van een drietal deelgenooten, die zich niet aan de vigeerende bepalingen hielden.

Concentratie maakte een einde aan het deelgenootschap van de coöperatieve zuivelfabrieken te Kimsward, Lollum, Ried, Hijlaard en Warga; de melk van deze deelgenooten kwam zoo goed als geheel terecht bij andere deelgenooten, zoodat deze wijziging geen verzwakking beteekende. Eveneens werd de melk van de niet-deelgenooten, de coöp. zuivelfabrieken te Drachtster Cie., Hemrik, Oudebildtzijs en Irnsum als gevolg van concentratie grootendeels bij onze deelgenooten ondergebracht.

Concentratie en ook de normale groei van de deelgenooten waren oorzaak, dat de omvang van de vereeniging steeds toenam, wat blijkt uit de grafiek van den melkaanvoer bij de deelgenooten gezamenlijk, die thans meer dan 1.000.000 kg. per dag bedraagt.

In het laatst beëindigde boekjaar was de melkaanvoer van deelgenooten.

In het laatst beëindigde boekjaar was de melkaanvoer van deelgenooten

		Transport 198.849.633 kg.		
Achlum	6.863.835 kg.	Wolvega	17.046.915	„
Bartlehiem	6.638.138 „	Tijnje	9.202.025	„
Dronrijp	11.058.422 „	Oosthem	7.138.175	„
Garijp	7.330.595 „	Terschelling	2.101.786	„
Giekerk	13.724.767 „	Wommels	7.486.758	„
Marssum	10.666.344 „	Scharnegoutum	6.991.792	„
Oudeschoot	9.776.449 „	Birdaard	8.679.484	„
Tzum	6.870.045 „	Uitwellingerga	4.823.226	„
Roordahuizum	7.425.913 „	Ee	9.580.731	„
Grouw	8.577.030 „	Terwispel	12.028.252	„
Dokkumer Nieuwezijlen	7.011.602 „	Bontebok	9.316.910	„
Wirdum	8.490.533 „	Sijbrandaburen	7.179.800	„
Oosterzee	10.695.051 „	Hollum	2.563.973	„
Delfstrahuizen	9.760.835 „	Steggerda	9.810.044	„
Wartena	7.509.578 „	Jubbega	10.953.554	„
Boornbergum	10.620.854 „	Witmarsum	8.282.686	„
Luinjeberd	9.069.170 „	't Meer	7.767.780	„
Oosterend	8.012.865 „	Weidum	11.878.949	„
Winsum	4.122.883 „	Akkrum	7.854.884	„
Opeinde	14.319.684 „	Oldeberkoop	8.911.868	„
Bergum	20.305.040 „	Elsloo	9.063.234	„
<hr/>				
Transporteeren 198.849.633 kg.		Totaal 377.512.459 kg.		

Omtrent de verspreiding van de deelgenooten over de provincie wordt verwezen naar het hierbij afgedrukte kaartje.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Oosterzee

Ontbreken twee blz. (29 en 30) in bron:

[031] een dergelijk besluit wordt een meerderheid vereischt zooals in art. 42 (laatste alinea) voor statutenwijziging is voorgeschreven". Van deze mogelijkheid is tot heden practisch geen gebruik gemaakt.

Deelgenootschap. In de eerste statuten werd het deelgenootschap opengesteld voor „*iedere coöperatieve vereeniging, die een zuivelfabriek in Friesland exploiteert en rechtspersoonlijkheid bezit*”. Ten einde aanneming van de coöperatieve zuivelfabriek op Terschelling mogelijk te maken, werd op 31 Mei 1917 het gebied, waarbinnen de zuivelfabrieken gelegen moeten zijn, uitgebreid met „*de eilanden, die directe verbinding hebben met Friesland*”. Met de statutenwijziging van 27 Mei 1930 werd de gebiedsomschrijving uit de statuten weggelaten en luidt de redactie; „*Als deelgenootte kunnen alleen worden toegelaten coöperatieve vereenigingen, die een zuivelfabriek exploiteeren*”. Deze verruiming heeft plaats gevonden met het oog op fabrieken dicht bij de Friesche grens gelegen.

Van practische beteekenis is ze tot heden niet geweest. Het laat zich niet aanzien, dat hierin spoedig eern belangrijke wijziging zal komen, omdat de vereeniging op het standpunt staat, dat vóór alles een goed organisatorisch verband noodig is; bij uitbreiding van den kring der deelgenooten tot buiten Friesland zou dit in het gedrang kunnen komen.

In de tegenwoordige statuten komt de bepaling voor, dat de algemeene vergadering, waarin tot toelating eener deelgenootte wordt besloten, tevens de voorwaarden vaststelt, waaraan de deelgenootte bij haar toelating heeft te vol-

doen. Oorspronkelijk is in de statuten alleen van entree-geld gesproken, later in meer algemeenen zin van voorwaarden.

[032] Gedurende vele jaren is het regel geweest nieuw toetredende deelgenooten een evenredig aandeel te laten betalen in de geldelijke reserves, die in den loop der jaren door de vereeniging zijn gevormd. Later, toen de reserves veel grooter waren geworden, vooral ook doordat op de bezittingen sterk is afgeschreven, heeft de algemeene vergadering dit standpunt laten varen; ze heeft daarbij terecht overwogen, dat de toetreding van meerdere fabrieken niet alleen mag worden gezien uit den beperkten gezichtshoek van het belang der oude deelgenooten. Verdere centralisatie is een algemeen belang van den Frieschen boer; om deze reden moet de verdere toetreding van deelgenooten niet aan bezwarende bepalingen gebonden zijn.

Bij toetreding van een nieuwe deelgenoot wordt steeds als voorwaarde gesteld, dat de fabrieksinrichting aan zoodanige eischen voldoet, dat het maken van zuivelproducten van prima kwaliteit mogelijk is.

Bij uittreding als deelgenoot door opzegging moet een schadevergoeding betaald worden, die oorspronkelijk was bepaald op f 250.-, bij statutenwijziging van 4 October 1912 echter gesteld werd op f 500.- per millioen kg. in het laatste boekjaar ontvangen melk.

Stemrecht. In de eerste statuten was het stemrecht der deelgenooten afhankelijk gesteld van het aantal honderdtallen koeien, bij de deelgenoot ingeschreven, niet een maximum van 15.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Delfstrahuizen

Coöperatieve Zuivelfabriek te Wartena

Als wij hierbij bedenken, dat fabrieken met minder dan 1000 koeien slechts weinig voorkwamen, dan blijkt daaruit, dat over het algemeen het stemrecht der verschillende deelgenooten slechts weinig uiteenliep.

[033] Bij statutenwijziging van 15 Maart 1916 werd de maatstaf van het aantal ingeschreven koeien door die van het aantal miljoenen kg. ontvangen melk vervangen; elk miljoen kg. geeft één stem zonder maximum. Op 27 Mei 1930 werd een maximum van 12 stemmen ingevoerd.

Leveringsplicht. Een belangrijk onderdeel der statuten is het tegenwoordige artikel 12. In de statuten, die bij de oprichting zijn vastgesteld, luidde dit (toen art. 7) :

„Iedere deelgenootte verplicht zich door haar deelgenootschap tot levering der kwantums door het bestuur bepaald”.

Door een tweetal wijzigingen heeft het artikel zijn huidigen vorm gekregen, n.l.:

„Iedere deelgenootte is verplicht tot levering harer melk- en zuivelproducten, voor zoover die door het bestuur, gehoord de algemeene vergadering, worden gevraagd”.

Dit artikel, dat wel eens moeilijkheden meebracht, maar dat in zijn wezen gedurende het bestaan der vereeniging onveranderd is gebleven, is een van de grondslagen van de vereeniging.

Oorspronkelijk heeft het bestuur alleen een deel van de boter gevraagd, later alle boter voor verkoop en gros, daarna de Cheddar- en Cheshirekaas, weer later alle kaas en ten slotte alle caseïne en melkpoeder.

Den deelgenooten is thans alleen toegestaan binnen de grenzen van Friesland boter, kaas en consumptiemelk-artikelen te verkoopen aan consumenten of aan [034] winkeliers en dergelijke, die de genoemde producten direct aan de consumenten afleveren. Verkoop aan handelaren en grossiers is niet geoorloofd.

Deze verplichte levering van practisch alle producten is noodzakelijk, opdat de vereeniging weet over welke producten ze kan beschikken en opdat de deelgenooten niet in concurrentie treden met de centrale vereeniging.

Verdeeling netto-opbrengst. In de eerste statuten vinden wij hieromtrent niets vernield. Wel bepaalde art. 21, dat de „kosten der vereeniging” omgeslagen werden niet over het geleverde product, maar over den geheelen omzet der deelgenooten zelve, echter tot een maximum van twee per mille. Hier bleek duidelijk het streven om de vereeniging groot te maken; men zocht direct een breede basis voor de betaling der kosten, los van de vraag of de betreffende deelgenooten veel of weinig producten geleverd hadden. Het belang van de vereeniging werd blijkbaar niet afgemeten naar de leveringen, die in de eerste jaren betrekkelijk klein waren, maar men zag naar het grootere belang voor de toekomst.

Met de wijziging van 11 Sept. 1908 werd ingelascht het volbende artikel:

„De deelgenooten ontvangen wekelijks, ten kantore der vereeniging, de opbrengst van de door haar geleverde zuivelproducten, na aftrek van de onkosten en met inachtneming van de desbetreffende bepalingen”.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Boornbergum

Coöperatieve Zuivelfabriek te Luinjeberd

Thans bepaalt de algemeene vergadering op welke wijze de netto-opbrengst onder de deelgenooten zal worden verdeeld. Een afzonderlijk reglement geeft de bijzonderheden aan, terwijl een speciale commissie, de prijzencommissie, de regelingen controleert en eventueel tot wijzigingen adviseert.

[035] De grondslag van de verdeling der netto-opbrengst is thans de volgende: Voor de algemeene onkosten wordt met de deelgenooten een omslag verrekend; voor deelgenooten, die alle producten leveren, heeft deze verrekening echter weinig beteekenis. Een deelgenoot, die meer in het klein verkoopt dan het gemiddelde van alle deelgenooten, betaalt echter door deze omslagverrekening haar evenredig deel in de algemeene onkosten.

De netto-opbrengst van de geleverde boter wordt na aftrek van de onkosten over de deelgenooten verdeeld.

Bij de andere producten is de afrekening iets ingewikkelder. Alle kaassoorten, melkpoeder en caseïne worden n.l. als één geheel beschouwd. De afrekening is zoodanig, dat het voor een deelgenoot - mits ze dezelfde kwaliteit maakt - geldelijk geheel op hetzelfde neerkomt of ze 20+ of 40+ kaas dan wel caseïne of melkpoeder maakt. De prijzen zijn hier zogenaamde verrekeningsprijzen; uit den aard der zaak moet het totaal der netto aan de deelgenooten uit te betalen bedragen overeenkomen met de gezamenlijke netto-opbrengst van de genoemde producten.

Deze regeling geeft het groote voordeel, dat een deelgenoot niet behoeft te aarzelen om een ander product te maken, indien dit door de centrale vereeniging gevraagd wordt; immers de te verkrijgen netto-opbrengst blijft dezelfde, of de deelgenoot het eene of het andere product maakt.

Aansprakelijkheid. De vereeniging is begonnen met een beperkte aansprakelijkheid, eerst beperkt tot tweemaal het bedrag van den toen bestaanden jaarlijkschen omslag, later gesteld op 5 ct. per 100 kg. door de deelgenooten in het [036] laatst verlopen boekjaar verwerkte melk. Bij statuten-wijziging van 15 Maart 1916 is echter de onbeperkte aansprakelijkheid ingevoerd, die thans nog bestaat. Deze onbeperkte aansprakelijkheid heeft veel van hare beteekenis verloren, nu door ruime afschrijving en reserveeringen de financieele positie van de vereeniging een zeer sterke is geworden. In een volgend hoofdstuk komen wij hierop terug.

Het Bestuur. Oorspronkelijk bestaande uit ten minste 3 personen en een plaatsvervanger, later uit 5 personen, is het bestuur sedert de statuten-wijziging van 21 juni 1920 samengesteld uit 7 personen met een zittingsduur van 7 jaren. Aftredenden zijn direct herkiesbaar. Enkele malen is overwogen aftredende bestuursleden niet herkiesbaar te stellen. Op grond van het ongewenschte van te veel wisseling is hiertoe echter niet overgegaan.

Commissarissen. Oorspronkelijk had de vereeniging 3 commissarissen en een plaatsvervangenden commissaris, sedert 4 October 1912 bestaat het college van commissarissen uit 5 leden, welke sedert de statutenwijziging van 31 Mei 1917 niet direct herkiesbaar zijn.

Algemeene vergaderingen. Het houden van ten minste twee algemeene vergaderingen per jaar is sedert de oprichting verplichtend gesteld.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Oosterend

Coöperatieve Zuivelfabriek te Winsum

De statuten regelen verder de positie van den directeur, de aanstelling van personeel, het aangaan van geldleeningen, het instellen van fondsen, de afschrijving op de bezittingen, de rekening en verantwoording, de stemmingen, de manier van [037] wijziging en eventueele ontbinding der vereeniging. Wij meenen deze onderdeelen verder te kunnen laten rusten, daar ze niet de bijzondere aandacht vragen en in wezen vrijwel onveranderd zijn gebleven.

Wat de afschrijving betreft, sedert 27 Mei 1930 is het vaststellen daarvan geheel aan het bestuur overgelaten.

Deelgenootenkapitaal. Bij de wijziging van 4 October 1912 werd een tweetal artikelen in de statuten opgenomen, die tot doel hadden deelgenooten hun aandeel in het kapitaal te goed te schrijven. Daar deze regeling reeds weer bij de statutenwijziging van 15 Maart 1916 werd opgeheven, volstaan wij alleen met de vermelding.

In den loop der 40 jaren zijn de statuten zes maal op verschillende onderdeelen gewijzigd. In het algemeen zijn de veranderingen slechts te beschouwen als een nauwkeuriger omschrijving of als een aanvulling van de grondslagen, zooals die in de eerste statuten waren neergelegd. Soms ook waren deze wijzigingen noodig in verband met den sterk gegroeiden omvang van het werk der vereeniging. Het wezen van de eigenlijke kern van de statuten is echter steeds onveranderd gebleven, wat een stille hulde beteekent voor de samenstellers van onze eerste grondwet.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Opeinde

DE LEIDING.

[038] Het bestuur, dat bij de oprichting van de vereeniging werd verkozen, bestond uit de heeren:

- J. R. Kuperus, voorzitter.
- K. Eriks, vice-voorzitter.
- R. M. Veeman, secretaris.
- P. Statema, plaatserv. lid.

Als commissarissen traden op de heeren:

- Th. M. T. van Welderen baron Rengers.
- P. K. Veeman.
- E. T. Piersma.
- W. U. Noordenbos, plaatserv. commissaris.

De eerste jaren na de oprichting vergaderden Bestuur en Commissarissen in den regel gemeenschappelijk onder leiding van den voorzitter van het bestuur.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Bergum

De vereeniging heeft niet lang van de bijzondere capaciteiten van haren eersten voorzitter mogen profiteren. In October 1904 werd hij door den dood aan haar ontnomen. Uit het desbetreffende jaarverslag nemen wij het *volgende* „in memoriam” over:

„Begin October bereikte ons de droeve mare van het overlijden van den Heer J. R. Kuperus. Deze verpletterende tijding bracht rouw en droefheid over ons landbouwgewest aan welks belangen de ontslapene zijn welbestede leven heeft gewijd.

[039] *Door zijn veelomvattende kennis en kalme natuur zag hij zich op menige betrekking aangewezen en werd hem, bij de oprichting van onze Vereeniging het Voorzitterschap daarvan aangeboden. In deze betrekking heeft hij tot aan zijn te vroegen dood onze Vereeniging gediend.*

Wij blijven hem gedenken als een dergen.en, die de juiste richting koos voor dezen nieuwen vorm van vereenigingsleven, 't welk zeker voor een groot deel de vrucht was van zijn vroegeren arbeid. Hij wist wat hij wilde en volhardde in zijn taak, zoodat niettegenstaande zijn kortstondig leven, toch veel door hem werd volbracht.”

De heer **R. M. Veeman** diende de vereeniging eveneens tot zijn dood in 1928. In de 30 jaren van zijn bestuurslidmaatschap werkte hij onverdroten met al zijn groote gaven aan den uitbouw van onze organisatie, die veel aan hem te danken heeft. In de moeilijke jaren 1913-1920 was hij voorzitter. Hij was een man van de groote lijnen, die het doel nooit uit het oog verloor, maar al het mogelijke deed om de zuivelcoöperatie in het algemeen en onze vereeniging in het bijzonder groot te maken in het belang van den Frieschen boerenstand.

Wij meenen de andere toegewijde medewerkers niet te kort te doen, indien wij van onze bijzondere waardeering blijk geven voor alles wat de groote figuur

Riemer Veeman in de eerste 30 jaren van het bestaan van onze organisatie voor haar heeft gedaan. Moge ons werk nog lange jaren van zijn geest bezielde zijn!

De heer **K. Eriks** was slechts enkele jaren bestuurslid. Toen in 1901 bij het toenemen van den omvang der werkzaamheden van de vereeniging de noodzakelijkheid van de aanstelling van iemand, die zich geheel aan de zaken der vereeniging **[040]** kon wijden, naar voren kwam, werd de heer Eriks als directeur benoemd. Tot dien datum was het werk, verbonden aan den verkoop van de producten, verricht ten kantore van den voorzitter.

De heer **Th. M. T. van Welderen baron Rengers**, in 1898 gekozen tot commissaris, trok zich reeds in 1902 terug. Hij had mede den stoot gegeven tot het oprichten van de vereeniging, kan zelfs beschouwd worden als de initiatiefnemer, die, doordrongen van de noodzakelijkheid van georganiseerden verkoop, zich tot enkele andere personen wendde en hen wist te overtuigen. Toen de grondslag was gelegd, ging de heer Rengers heen om den verderen uitbouw aan de direct-belanghebbenden over te laten ten einde zelf zijn tijd aan andere vraagstukken te kunnen wijden. Maar al was de heer Rengers geen commissaris meer, hij bleef medeleven met de vereeniging tot den huidigen dag. En zoodanig werd door de vereeniging deze band gevoeld, dat in deze 40 jaren herhaaldelijk - indien er moeilijke onderwerpen aan de orde kwamen - een beroep werd gedaan op den heer Renorers om te kunnen profiteeren van diens van kennis van zaken getuigend advies, dat niet alleen steeds goed doordacht was, maar tevens blijk gaf te komen van iemand, die Friesland in het algemeen en den Frieschen boerenstand in het bijzonder een goed hart toedraagt.

Van de oprichters willen wij nog memoreeren den heer **E. T. Piersma**, die van 1898 af tot 1901 als commissaris fungeerde en van 1901 tot 1922 als bestuurslid, waarvan de laatste twee jaren als voorzitter. Daarna was hij een reeks van jaren vertegenwoordiger van onze vereeniging te Frankfort am Main, welke functie hij op zeer verdienstelijke wijze waarnam.

[041]

Het zou ons te ver voeren alle bestuursleden en commissarissen, die in den loop der jaren hunne krachten aan de vereeniging gaven, naar voren te halen. Wij volstaan met vermelding van de lijst van hunne benoeming en aftreding. Wij vestigen er nog de aandacht op, dat de niet-herkiesbaarheid van commissarissen, die is ingevoerd bij statutenwijziging van 1917, tot een sterke wisseling heeft bijgedragen; overigens is de niet-herkiesbaarheid van de bestuursleden van de deelgenooten herhaaldelijk aanleiding, dat leden van ons bestuur moeten aftreden.

Lijst van Bestuursleden.

J. R. Kuperus	1898-1904
R. M. Veeman	1898-1928
K. Eriks	1898-1901
P. Statema	1898-1908
Tj. Kuperus	1905 1913
E. T. Piersma	1901-1922
M. Anema	1908-1929
W. v. d. Molen	1913-1920
K. Frietema	1916-1928
W. A. Nijenhuis	1920 1935
H. R. Jonkman	1920-1923
B. K. v. d. Berg	1920- *
M. A. Terpstra	1922-1934
Th. W. Hilverda	1923-1928
F. W. Anema	1928-1935
J. K. Douma	1928- *
S. W. Hepkenia	1928-1931
	1936-1938
IJ. Boersma	1929- *
S. v. d. Schaaf	1931-1936
K. J. Visser	1934-1936
A. K. Boonstra	1935- *
W. J. Schenk	1935- *
A. L: van Dijk	1936- *
H. Dedden	1938- *

Als voorzitter van de vereeniging fungeerden de heeren:

J. R. Kuperus	1898 1904
Tj. Kuperus	1905-1913
R. M. Veeman	1913-1920
E. T. Piersma	1920 1922

De heer B. K. v. d. Berg, directeur van de coöperatieve zuivelfabriek te Roor-
dahuizum, die in 1918 gekozen werd als commissaris en in 1920 deze functie
met die van bestuurslid verwisselde, hanteert sedert 1922 den voorzittersha-
mer.

* Nog in functie

Lijst van Commissarissen.

Th. M. T. van Welderen		G. Boersma	1921—1926
baron Rengers	1898—1902	Y. D. v. d. Werff	1922—1924
P. K. Veeman	1898—1902	R. Jacobi Jzn.	1922—1926
W. U. Noordenbos	1898—1907	W. v. d. Molen	1923—1928
E. T. Piersma	1898—1901	J. Noordenbos	1924—1925
K. Frietema	1901—1916	Jac. Visser	1925—1930
S. J. Wiersma	1902—1904	P. G. v. d. Veen	1925—1929
B. M. v. d. Goot	1902—1903	L. P. Hylarides	1926—1929
Th. W. Hilverda	1903—1906	J. Douma	1926—1927
D. de Jong	1904—1908	J. W. Hoekstra	{ 1927—1932
J. W. Anema	1906—1921		{ 1934—*
J. L. Talsma	1907—1912	P. v. d. Zwaag	1928—1929
J. A. Nieuwenhout	1908—1918	D. Elzinga	1929—1934
H. F. Bakker	1912—1916	J. Driesen	1929—1933
S. Kuiper	1912—1920	H. Zijlstra	1929—1931
H. Siebenga	1912—1919	K. J. Visser	1930—1934
F. W. Anema	1916—1918	H. J. Greevelink	1931—1936
B. K. v. d. Berg	1918—1920	O. B. v. d. Burg	1932—1934
M. T. v. d. Laan	1919—1920	J. Vierstra	1933—1938
W. A. Nijenhuis	1919—1920	L. Aardema	1934—1937
A. Rienks	1920—1923	A. L. van Dijk	1934—1935
H. R. Jonkman	1920—1920	S. M. Douna	1935—*
IJ. Boersma	1920—1925	W. Koopstra	1936—*
D. de Boer	1920—1922	J. W. de Visser	1937—*
G. F. Atsma	1920—1921	D. de Boer	1938—*
P. J. Bosma	1921—1922		

De „lijst van directeuren” bevat slechts twee namen. De eerste jaren na de oprichting had de vereeniging geen directeur, maar werden de „directeurswerkzaamheden” verricht door een der bestuursleden. In 1901 werd de heer K. Eriks, directeur van de coöperatieve zuivelfabriek te Giekerk, tot toen bestuurslid der vereeniging, als directeur aangesteld. De heer Eriks nam deze functie waar tot 12 Mei 1929. In het jaarverslag, dat betrekking had op het toen afgesloten boekjaar, lezen wij daaromtrent het volgende:

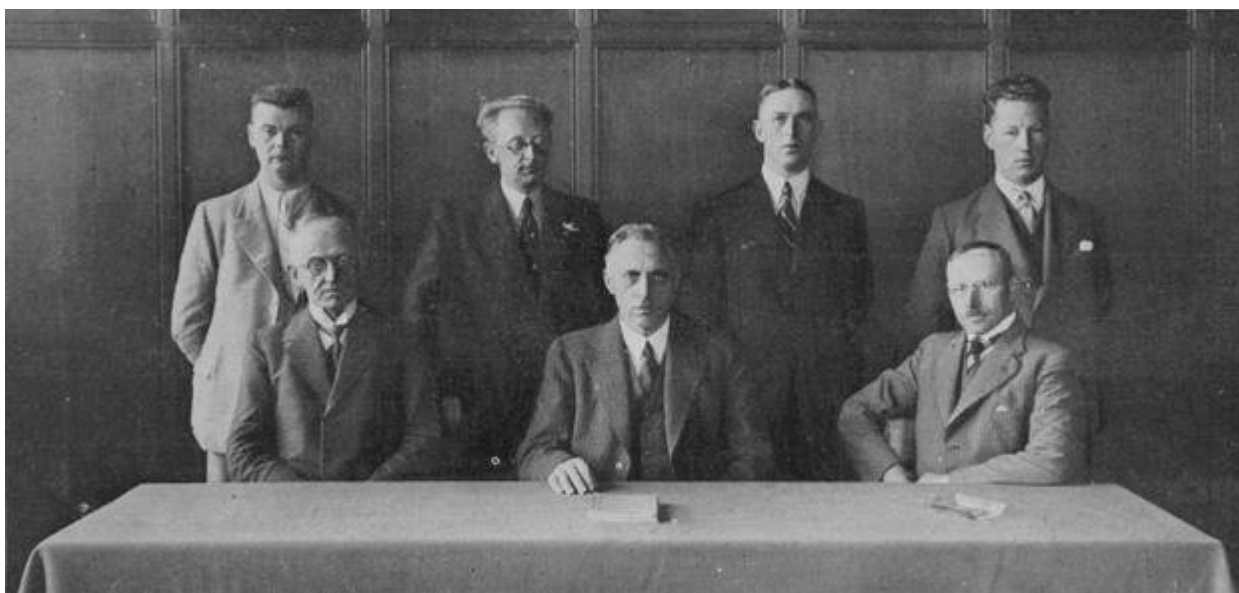
„De F. C. Z. E. V. heeft zich in dit tijdsbestek ontwikkeld tot een krachtige coöperatieve zuivelverkoopvereeniging, die zich zoowel buiten als binnen onze landsgrenzen een uitstekende naam heeft verworven. De „Kruiwagen” boter en -kaas kan zich welhaast in een wereldreputatie verheugen!

De heer Eriks heeft in den op- en uitbouw van onze vereeniging een belangrijk aandeel gehad. Geleid door een onverwoestbaar vertrouwen in de

zaak, waarvan hem de dagelijksche leiding was opgedragen, arbeidde hij met taaie volharding aan dit pionierswerk. Geen tegenslagen deden wankelen, [043] geen teleurstellingen ontmoedigden. Veeleer waren ze voor hem een prikkel tot krachtiger doorzetten. De heer Eriks heeft voor den boerenstand in het algemeen en voor onze vereeniging in het bijzonder veel en groot werk verricht.

Het is ons een behoefte hem ook op deze plaats hartelijk dank te zeggen voor zijn jarenlangen vrucht dragenden arbeid, waaraan wij den wensch verbinden, dat het hem gegeven mag zijn nog een lange reeks van jaren van zijn welverdiende rust te genieten.”

De heer S. Nijholt, destijds directeur van de coöperatieve zuivelfabriek te Irnsum, kwam in 1910 in dienst der vereeniging als bedrijfsadviseur, voerde sedert 1922 den titel van technisch directeur, nam de taak van den heer Eriks over en vervult sedert 12 Mei 1929 de functie van directeur.

De directeur te midden van zijn eerste medewerkers.

Van links naar rechts, zittend: S. Hoekstra, administrateur, S. Nijholt, directeur, P. v. d. Meulen, adjunct-directeur afd. kaasverkoop ; staande: H. Vos, technicus, J. Bosma, eerste handelsinspecteur, B. H. Andringa, bedrijfsleider, K. J. Jensma, directeur afd. Centrale Melkinrichting, Warga.

DE KOFFIETAFEL.

Reeds spoedig na de oprichting kwam de wenschelijkheid naar voren van regelmatig contact tusschen de vereeniging en de deelgenooten. Zoo werd reeds in de vergadering van Bestuur en Commissarissen : 19 Juli 1899 besloten iederen Vrijdag een bijeenkomst van beheerders van deelgenooten te houden, om, volgens de notulen dier vergadering „aan de hand van de resultaten der wekelijksche keuringen de fabrieken aan te wijzen, welke in de daarop volgende week voor verzending van boter in aanmerking komen en om tevens de gegevens voor het opmaken der wekelijksche keuring te bespreken.”

Coöperatieve Zuivelfabriek te Wolvega

[044] Deze wekelijksche besprekingen zijn ononderbroken gehouden, eerst in de Harmonie, waar vroeger de keuringen ook plaats vonden; later, toen de Coöp. Zuivelbank vergaderruimte beschikbaar kreeg, in een zaal van deze instelling.

Met enkele beheerders begonnen, zijn ze uitgegroeid tot bijeenkomsten, waaraan thans 42 beheerders deelnemen en waar slechts bij uitzondering een enkele afwezig is.

Werd de bijeenkomst, die later den naam kreeg van „koffietafel”, oorspronkelijk niet een concreet doel ingesteld, in latere jaren is ze in beteekenis nog sterk toegenomen. Het doel is in hoofdzaak tweeledig. In de eerste plaats schept het de gelegenheid de beheerders der deelgenooten wekelijks geregeld in te lichten omtrent het verloop van den verkoop der producten; daarnaast komen in verband met die mededeelingen over de kwaliteit der geleverde producten allerlei technische kwesties naar voren, waarover ieder in de gelegenheid is zijn meening kenbaar te maken. De koffietafel is op deze wijze geworden tot een gelegenheid voor het uitwisselen van gedachten, waarmee zoowel de vereeniging als de deelgenooten gebaat zijn. Wat zijn in den loop der jaren aan de koffietafel vele vraagstukken aan de orde geweest! Wel is waar vonden ze niet altijd een oplossing, maar herhaaldelijk is het aan het initiatief van de koffietafel te danken geweest, dat naar de een of andere kwestie een diepgaand onderzoek werd ingesteld. De koffietafel heeft in vele opzichten bevruchtend gewerkt, niet alleen op technisch, maar ook op handelsgebied.

Ook is aan de koffietafel dikwijls kritiek naar voren gekomen. Voor zoover ze als grondslag heeft mee te bouwen aan de versterking van de vereeniging, aan **[045]** de volmaking van haar werk, kan deze kritiek slechts welkom zijn, om-

dat bestuur en directie op deze wijze op de hoogte gesteld worden van wat leeft bij de deelgenooten en niet de gemaakte opmerkingen rekening kunnen houden.

In de statuten en reglementen van de vereeniging wordt nergens van de koffietafel gesproken. Zij heeft dan ook niet de bevoegdheid tot het nemen van besluiten. Maar ondanks dat is ze zoo nauw met de vereeniging vergroeid, is ze voor een goede oriëntering naar beide zijden van zoo groote beteekenis geworden, dat ze voor de vereeniging als onmisbaar moet worden beschouwd.

In den loop der jaren heeft de groep beheerders, die aan de koffietafel deelnam, een sterke wijziging ondergaan.

Enkelen gingen over naar een niet bij onze vereeniging aangesloten coöperatieve zuivelfabriek, anderen verlieten het zuivelbedrijf.

"Koffietafel"

Door den dood moesten wij verliezen in het achter hunne namen genoteerde jaar de heeren:

J. R. Kuperus, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Akkrum	(1904)
K. J. Tiemersma, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Ee	(1924)
R. M. Veeman, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Marssum	(1928)
J. Eriks, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Oosterzee	(1934)
J. Nieuwenhout Pzn., beheerder C. Zuivelf. Delfstrahuizen	(1934)
W. K. Tiersma, beheerder Coöp. Zuivelf. Uitwellingerga	(1937)

[046]

Door het bereiken van den gevorderden leeftijd verlieten dezen kring de heeren:

S. Kuiper, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Warga	(1931) (overleden)
B. J. Meintema, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Oudeschoot	(1933)
M. A. Terpstra, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Birdaard	(1933)
A. K. Rienks, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Dronrijp	(1935)
K. Frietema, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Wirdum	(1936)

H. F. Bakker, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Achlum	(1937)
H. Jongsma, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Scharnegoutum	(1937)
K. J. Terpstra, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Akkrum	(1937)
A. Hartmans, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Bergum	(1938)

Van de thans nog aanwezigen namen langer dan 25 jaren aan de koffietafel deel de heeren:

M. Anema, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Wolvega	sedert 1900
F. W. Anema, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Oosterend	„ 1904
W. v. d. Molen, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Winsum	„ 1908
B. K. v. d. Berg, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Roordahuizum	„ 1909
P. Anema, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Wommels	„ 1910
Y. Boersma, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Oosthem	„ 1912
H, v. cl. Molen, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Vveidum	„ 1913
K. J. Terpstra, beheerder Coöp. Zuivelfabriek Grouw	„ 1913,

terwijl wij in dit verband nog noemen den heer K. J. Visser, die als beheerder van deelgenoot Luinjeberd gedurende 27 jaren aan de koffietafel deelnam, maar in 1935 wegens verandering van werkkring ons verliet.

GEBOUWEN EN INSTALLATIES.

Van de oprichting af tot 1 October 1901, werden de administratieve werkzaamheden, verbonden aan het werk der vereeniging, door een der bestuursleden verricht. Een eigen kantoor bezat de vereeniging toen niet, evenmin als opslagplaatsen. Toen besloten was een directeur aan te stellen, kwam hierin verandering. Het eerste kantoor werd gehouden in de woning van den toenmaligen directeur, den heer Eriks. Het huis, thans Willemskade No. 12, bestond toen uit een benedenhuis en een bovenhuis. In het benedenhuis was gevestigd de woning van den directeur, maar ook het kantoor der vereeniging, terwijl de kelder soms als opslagplaats voor boter dienst deed. Het was in dit kantoor, dat de tegenwoordige administrateur, de heer S. Hoekstra, reeds zijn intrede bij de vereeniging deed.

In het benedenhuis, tevens woonhuis van den directeur, was het eerste kantoor gevestigd.

[047] Bij het grooter worden van den omzet was meer ruimte noodig. Een paar kantoorlokalen werden gehuurd in het Landbouwhuis; een daarachter gelegen ruimte gaf gelegenheid tot tijdelijken opslag van eenige boter en Cheshirekaas.

Maar de werkzaamheden namen toe; het kantoor werd overbevolkt; in de bergruimte werd een kantoorlokaal bijgetimmerd.

In 1908 werd met den aanmaak van de tot toen in Friesland zoo goed als niet bekende Cheddar-kaas begonnen. De vereeniging liet een Engelschen deskundige in het maken van deze kaas-soort overkomen en meerdere fabrieken vingen met de fabricage van het nieuwe artikel aan. Voor de rijping van Cheddar-kaas is het evenwel noodig, dat deze gedurende vrij langen tijd bewaard wordt bij een lage temperatuur. Voor dit doel werd

eerst gebruik gemaakt van opslag in koelhuizen te Amsterdam en pakhuizen te Harlingen. Deze toestand kon echter niet bevredigen. In de eerste plaats waren de opslagkosten hoog en ontstonden onnoodig hoge vrachten, terwijl het lastig was de kwaliteit van het product voldoende te controleeren en het sorteeren naar den smaak der afnemers groote bezwaren opleverde. In de deelgenootenvergadering van 24 Februari 1909 werd daarom besloten over te gaan tot het aankopen van het pakhuis Willemskade 45 en dit in te richten als koelhuis.

Gedeelte van het Landbouwhuis, waarin gelijkvloers de vereeniging van 1904-1913 was gevestigd.

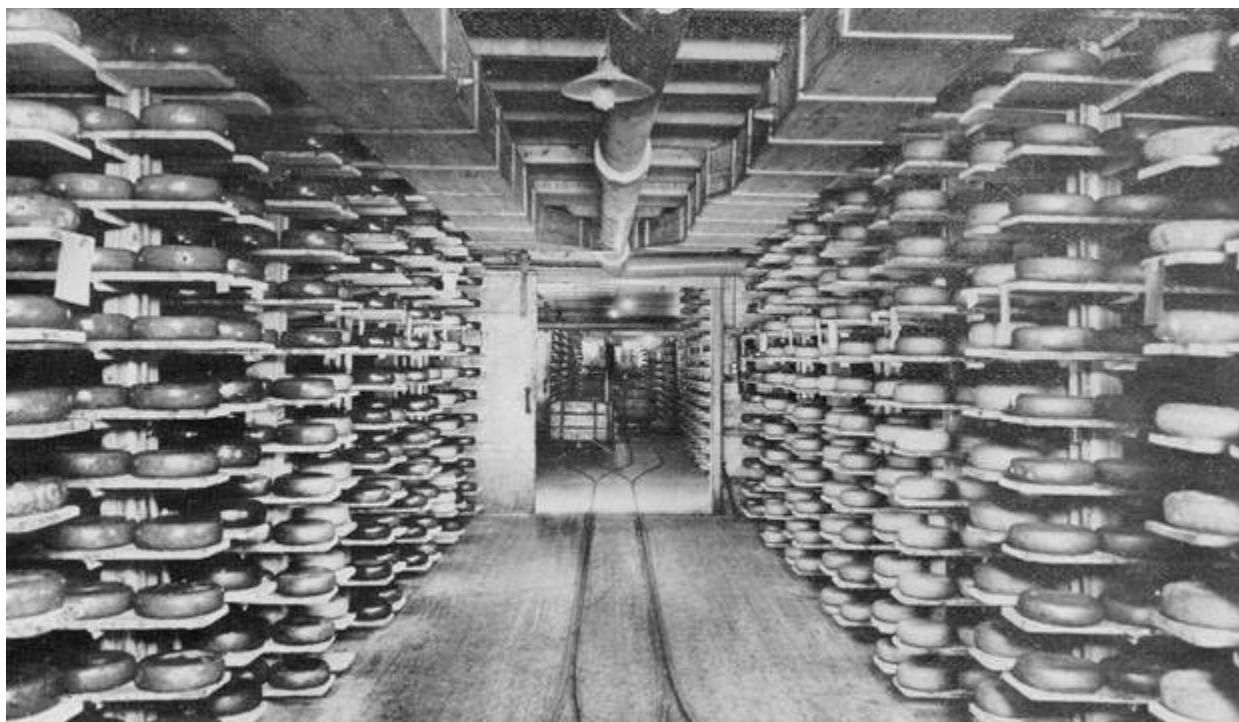

Gebouwen aan de Willemskade, waarvan het koelhuis (links) nog eigendom der vereeniging is.

Deze eerste stap tot het ingebruiknemen van eigen gebouwen is de volgende jaren door meerdere gevolgd. Dit werd noodzakelijk doordat het bedrijf van de vereeniging zich naar alle zijden ontwikkelde: het aantal deelgenooten nam toe; de melkaanvoer aan de fabrieken steeg; naast [048] boter begon de vereeniging zich ook te bemoeien niet den afzet van kaas, eerst Cheddar- en Cheshirekaas, later met alle door de deelgenooten gefabriceerde kaassoorten; weer later werd met den verkoop van caseïne begonnen; ten slotte werden melkpoeder en consumptie-melkartikelen aan de lijst toegevoegd.

De bewaring, behandeling, verpakking en verzending van al deze producten maakten het steeds weer noodzakelijk aan de gebouwen en installaties uitbreiding te geven; daarnaast namen de werkzaamheden, verbonden aan den verkoop naar alle landen, waar verkoop mogelijk was, sterk toe, zoodat wij niet alleen de behoefte aan opslagruimte zien groeien, maar tevens telkens weer uitbreiding van de kantoorruimte aan de orde zien gesteld om het toenemende kantoorpersoneel een behoorlijke werkplaats te kunnen geven.

Zoo werd begin 1913 het Landbouwhuis verlaten en het kantoor gevestigd in het inmiddels aangekochte tegenover het koelhuis gelegen gebouw, Willeniskade 47. De in dit gebouw resterende ruimte werd als opslagplaats voor Cheshirekaas, later ook voor Gouda- en Edammerkaas, in gebruik genomen. De vereeniging kreeg hier de beschikking over kantoorlokaliteiten, die er konden zijn. Het gebouw, waarin ze waren gevestigd, vormde met het koelhuis een mooi geheel, dat gunstig gelegen aan het grootscheepsvaarwater tegenover den ingang van de veemarkt, de vereeniging uitstekende diensten bewezen heeft.

Een van de kaaszolders. (Leeuwarden)

Een gedeelte van de melkpoederbewaarplaats. (Leeuwarden)

Evenwel deze gebouwen waren niet opgewassen tegen den steeds stijgenden stroom producten. In de algemeene vergadering van 21 April 1915 werd dan ook besloten tot den aankoop van bouwterrein aan den Sneekertrekweg en in de algemeene vergadering van 28 Juli 1915 tot het bouwen van een groot kaaspakhuis. Dit gebouw (het tegenwoordige gebouw B) werd 1 November 1916 in gebruik genomen. Het bevat pakhuisruimte voor pl.m. 1.000.000 kg. kaas en een kelderruimte - ingericht als koelhuis - die zich uitstrekt onder het geheele gebouw. De stichting van dit gebouw ging met groote moeilijkheden gepaard; de eerste aannemer bleef in zijn taak steken en moest door een ander worden vervangen; de weinige [049] soliditeit van den grond speelde parten, waardoor het naastgelegen fabrieksgebouw hinder kreeg en de fundatiewerken moesten worden gestaakt, om een 10-tal meters Oostwaarts opnieuw aan te vangen.

Tijdens den bouw werd op primitieve wijze in de behoefte aan bedrijfsruimte voorzien. Vooral toen, door de oorlogsomstandigheden daartoe gedwongen, het noodzakelijk werd den afzet van de kaas der deelgenooten in één hand te brengen, deed de behoefte aan een goed ingericht pakhuis zich sterk gevoelen. Het ontvangen, keuren, sorteeren, verzenden vraagt veel ruimte, waarin de bestaande gebouwen der vereeniging bij lange na niet konden voorzien. Wel was de afzet destijds eenvoudig, daar alle kaas afgeleverd werd aan officieele instanties, zoowel in Duitschland en Engeland als in ons eigen land, zoodat alle afleveringen in groote partijen plaats vonden. Evenwel op den toen reeds grooten kaasaanvoer waren de gebouwen niet berekend. Voor zoover mogelijk werd de kaas ontvangen en verpakt in de pakhuizen aan de Willemskade, terwijl de aan zij- en achterkant gelegen trottoirs eveneens als ontvang- en inpakruimte dienden. Verder waren van de gemeente Leeuwarden een tweetal vee-luifels op

de veemarkt in huur genomen. Elke week van Maandag tot en met Donderdag waren deze luifels in druk gebruik voor het keuren, sorteeren en verpakken van kaas, 's Vrijdags werden ze telkens weer benut overeenkomstig hunne bestemming.

Het ligt voor de hand, dat het ingebruiknemen van het groote kaaspakhuis aan den Sneekertrekweg, dat een einde maakte aan de gebrekkige behandeling van de kaas, een groote verlichting beteekende.

[050] In de jaren, die nu volgen, is herhaaldelijk uitbreiding van de gebouwen en installaties aan de orde geweest. Zoo werd besloten:

- in 1917 tot aankoop van de naastbelegen Papierwarenfabriek van de firma Landstra & Deibel, die eerst werd ingericht als kaaspakhuis, later als magazijn voor hulpstoffen enz.
- „ 1919 „ bouw van een verpakkingslokaal
- „ 1919 „ aankoop van den z.g. Sneekertrekstal
- „ 1921 „ uitbreiding van het verpakkingslokaal
- „ 1923 „ bouw van een ketelhuis met schoorsteen
- „ 1924 „ stichting, van een gebouw, dat ingericht werd als kistenmakerij, kaasmaalterij en werkplaats voor metaal- en houtbewerking
- „ 1924 „ bouw van een caseïne-drooginstallatie
- „ 1927 „ uitbreiding van caseïne-drogerij en ketelhuis
- „ 1928 „ stichting van gebouw A (kaaspakhuis, koelhuis en administratiegebouw)
- „ 1934 „ aankoop van de ten Westen van onze gebouwen gelegen steenhouwerij. Op het terrein werd een magazijn voor den opslag van melkpoeder gesticht
- „ 1935 „ aanbouw van een vleugel achter gebouw A, waarin o.a, ondergebracht zijn archiefruimte, een vergaderzaal en een proefbakkerij
- „ 1937 „ bouw van een geheel nieuw verpakkingslokaal
- „ 1938 „ uitbreiding van de melkpoederbergruimte en bouw van een silo
- 1938 voor caseïne aankoop van het naastgelegen terrein niet daarop gevestigde schoenfabriek.

[051] Deze opsomming geeft in korte trekken een duidelijk beeld van de voortdurende ontwikkeling van ons bedrijf in alle richtingen.

Volledigheidshalve moet hieraan nog worden toegevoegd de verkoop in 1929 van het vroegere kantoorgebouw annex pakhuis, Willemskade 47. De in dat jaar tot stand gekomen bouw van het hoekpand aan den Sneekertrekweg is naast die van het in 1916 in gebruik genomen groote kaaspakhuis wel als de belangrijkste uitbreiding te beschouwen. De behoefte aan kantooruimte eischte toen dringend voorziening, daar het administratief personeel niet meer alleen aan de Willemskade gehuisvest was, maar ook op een drietal verschillende plaatsen aan den Sneekertrekweg. In het nieuwe gebouw werd de geheele administratie op één verdieping ondergebracht, wat niet alleen de economie van het werk ten goede kwam, maar ook het overleg tusschen de verschillende afdelingen in sterke mate bevorderde. De gelijkvloersche koelhuisruimte maak-

te het toen tevens mogelijk, dat de ontvangst en aflevering van boter naar den Sneekertrekweg werd overgebracht.

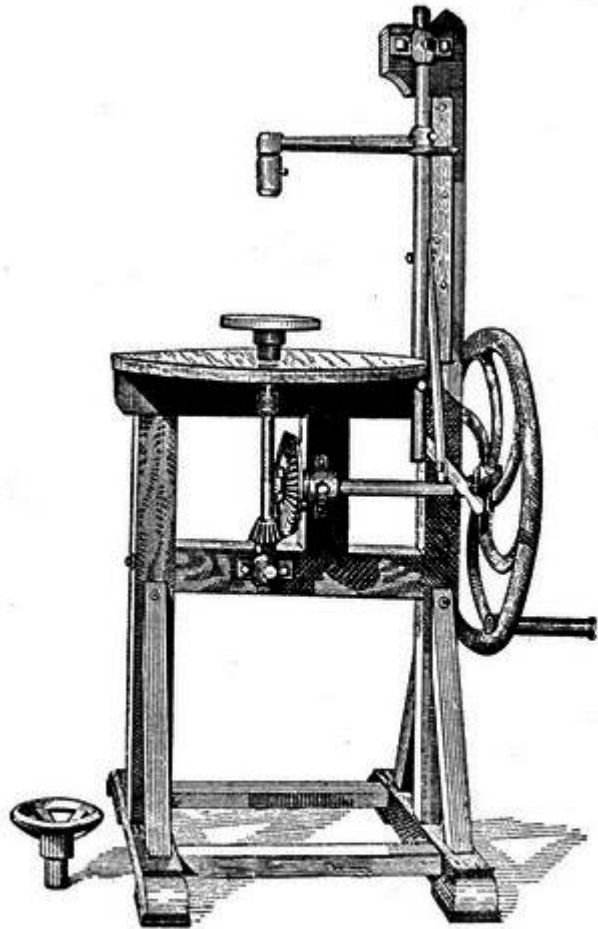
Sedert het ingebruiknemen van dit gebouw is feitelijk het geheele bedrijf aan den Sneekertrekweg gecentraliseerd. Wel behoort het koelhuis aan de Willemskade ook tot de eigendommen der vereeniging; het is echter de laatste jaren niet regelmatig in gebruik, maar dient slechts als reserve als de voorraden aan den Sneekertrekweg niet geborgen zouden kunnen worden.

Het complex gebouwen aan den Sneekertrekweg vormt thans een waardevol bezit voor de vereeniging, niet alleen door de gebruikswaarde der gebouwen en machine-installaties, maar ook door de buitengewoon geschikte ligging, die eennig is in Leeuwarden. De gebouwen toch zijn gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het station, aan het groot-scheepsvaarwater naar de Friesche uitvoerhaven Harlingen en hebben een spoor aansluiting met een eigen perron ter lengte van 170 meter. Met den eersten aankoop van het indertijd geheel verwaarloosde terrein aan den Sneekertrekweg is wel een gelukkige greep gedaan. De totale oppervlakte, die ruim 11000 m². bedraagt, is voor ongeveer 6630 m². bebouwd, zoodat er nog een mogelijkheid is voor verdere uitbreiding.

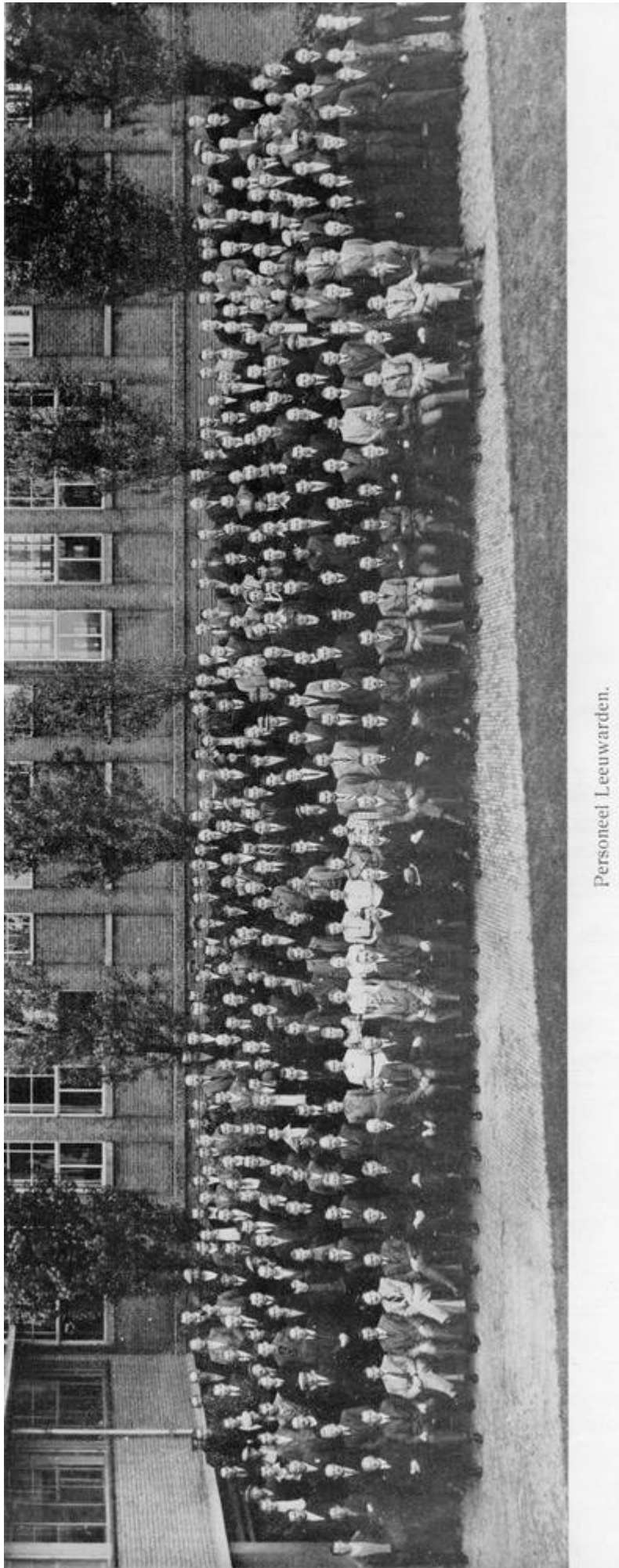
De vereeniging heeft bovendien in 1936 nog in eigendom gekregen de gebouwen der voormalige coöperatieve zuivelfabriek te Warga, die is omgevormd tot een centrale melkinrichting. Bij deze melkinrichting behoort een 5-tal personeelwoningen.

HET PERSONEEL.

Bij den kleinen omvang der werkzaamheden bestond het personeel aanvankelijk uit enkele leden. Het aantal personen in dienst der vereeniging groeide naarmate de omzet toenam. Zoolang de afzet echter alleen betrekking had op boter, bleef het personeel klein. Zoo bestond het tien jaren na de oprichting uit 7 personen. Met de kaas kwam de uitbreiding, eerst met de Cheddar- en Cheshirekaas, maar vooral toen de vereeniging ook den verkoop van alle andere kaassoorten ter hand nam. Toen later caseïne en melkpoeder zich hierbij kwamen voegen, had opnieuw een vergrooting plaats.

De eenige machine, die 40 jaar geleden bestond, was een kaasschrappmachine, die met de hand werd gedreven.

Personeel Leeuwarden.

[052] Maar niet alleen het aantal producten nam toe, ook de hoeveelheid van elk product. Daarnaast wijzigde zich de afzet. Moesten in de laatste jaren gedurende den wereldoorlog en enkele jaren daarna de producten worden afgeleverd in groote partijen aan enkele centrale instellingen, later hernam de handel weer zijn vroegere vrijheid. De verkoop breidde zich uit over een groot deel van de wereld en hoe langer hoe meer vond de aflevering plaats in kleinere partijen, wat zeer veel arbeid meebracht. Daarnaast werden hoogere eischen gesteld aan de verpakking. De verpakkingslokalen, waar de verschillende werkzaamheden als wasschen, schrapen, verven, paraffineeren, kisten maken, verpakken in kisten en dozen, thans plaats vinden, vormen een der meest interessante afdeelingen van ons bedrijf.

In 1925 kwam de kaasmaaldery tot stand, waar kaas, na gemalen en gesmolten te zijn, wordt verpakt in tinpapier in kleine pakjes en stukjes.

Zoo zien wij als gevolg van groei naar verschillende richtingen de grootte van het personeel vrijwel van jaar tot jaar toenemen.

In 1936 werd het bedrijf nog uitgebreid niet de Centrale Melkinrichting te War-ga, wat opnieuw een groote vermeerdering gaf. De personeelsterkte was 10 jaar na de oprichting

12	Mei	1908	-	7	personen
12	„	1918	-	106	„
12	„	1928	-	275	„
12	„	1938	-	396	„

Personeel Warga

Het ligt voor de hand, dat in een bedrijf als het onze, waar veel gelijksoortige arbeid wordt verricht, getracht wordt dezen arbeid zooveel mogelijk machinaal te doen. Evenwel 40 jaren geleden bestonden er voor een dergelijk bedrijf geen machines. Dit behoeft niet te verwonderen, omdat tot dien tijd de bedrijven klein waren en dus de omzet de aanschaffing van machines niet kon dragen.

De eenige machine, die 40 jaar geleden bestond, was een kaasschrapmachine, die met de hand werd gedreven. Geleidelijk is een deel van den handenarbeid in ons bedrijf vervallen ; machines namen het over.

Thans hebben wij:

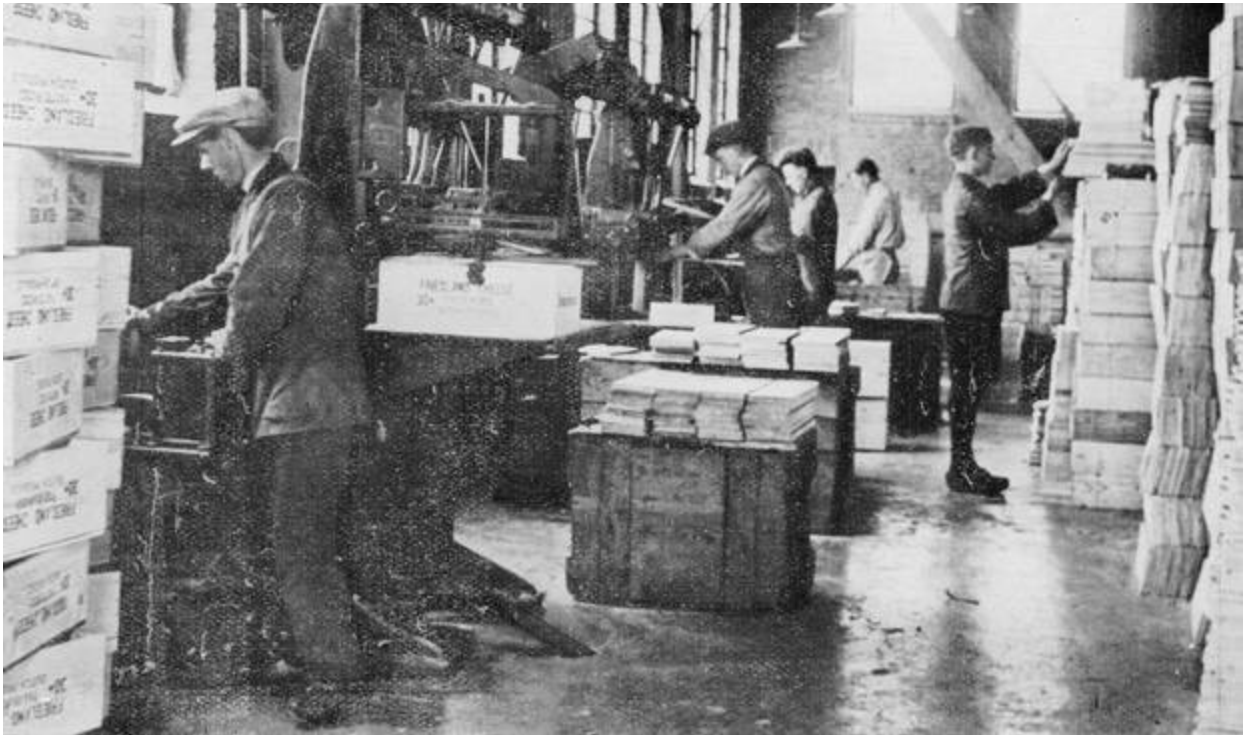
electrische kaasschrapmachines, paraffineertoestellen, machines voor het poetsen, oliën en verven van kaas, smelt-, vul- en verpakkingsmachines in de maalderij, botervorm- en verpakkingsmachines.

[054] Verschillende van deze machines zijn een eigen vinding van ons bedrijf en niet in den handel verkrijgbaar.

Maar bovendien werden machines in gebruik genomen, die weliswaar niet direct met zuivelproducten te maken hebben, maar die het hare er toe bijdragen om het werk economisch en beter te doen. Als zoodanig noemen wij de houtbewerkingsmachines in houtdraaijerij en kistenmakerij, de metaalbewerkingsmachines in de smederij. Maar ook op het kantoor deed het mechanisch werk zijn intrede. Naast de bekende schrijf- en rekenmachines, zien wij thans factuureermachines en boekhoudmachines. Een groot deel der boekhouding wordt thans op vernuftige wijze door machines verricht. Een luchtpost zorgt ervoor, dat de orderbriefjes van kantoor naar bedrijf en omgekeerd in een minimum van tijd te bestemder plaatse aankomen.

Kaasschrapinrichting. (Leeuwarden)

Kistenmakerij. (Leeuwarden)

Zoo wordt van de moderne techniek geprofiteerd om het werk te vergemakkelijken of eigenlijk moet men zeggen om het mogelijk te maken. Indien al het werk in bedrijf en op kantoor, verbonden aan den opslag, de bewaring, de verpakking en het gereedmaken ter distributie in kleine partijen over de geheele wereld, waarbij nog komt het factureeren en incasseeren der gelden, en dit alles van meer dan 100.000 kg. producten per dag in ouderwetsch handwerk zou moeten worden verricht, zou zeker aan de mogelijkheid van uitvoering moeten worden getwijfeld.

De arbeidsvoorwaarden, waaronder het personeel werkt, zijn steeds behoorlijk geweest. Een spaarfonds, dat tot doel had te sparen voor den ouden dag, werd reeds spoedig ingesteld. In 1918 werd dit vervangen door een verzekering voor **[055]** ouderdoms- en weduwenpensioen bij het Coöperatief Verzekeringsfonds met betaling van de premiën door de vereeniging. Ook de overige arbeidsvoorwaarden waren in vergelijking met die van andere bedrijven over het algemeen gunstig.

Doordat de groote groei van het bedrijf in de laatste twintig jaar valt, kon nog slechts een 5-tal leden van het tegenwoordige personeel het 25-jarig jubileum vieren. Het waren de heeren S. Hoekstra (1902), H. ter Heegde (1905), G. Bosch (1909), S. Nijholt (1910) en IJ. de Walle (1913), die in dienst der vereeniging kwamen in het achter hun naam genoteerde jaar.

Gepensionneerd zijn de heeren K. Eriks en H. Hollander.

De vereeniging moest het verlies betreuren van de volgende leden van het personeel, die haar in de achter de namen geplaatste jaren door den dood ontvielen:

in vasten dienst : J. Gemser (1917), H. Mulder (1923), G. Bosma (1927), D. Brandenburg (1927), D. Leijenaar (1930), K. Wagenmakers (1932), S. Brugge (1936), H. Gemser (1937), J. C. Fijma (1938) en H. Hager (1938);

in tijdelijken dienst: R. Koopal (1909), D. Rutgers (1918), J. Alma (1920), E. Sjoerdsma (1927), G. J. Hidma (1928) en IJ. Edens (1929).

KWALITEITSVERBETERING.

Reeds van de oprichting af bemoeit de vereeniging zich met de kwaliteit der producten. Zoo wordt reeds in het eerste jaarverslag vernield, dat besloten is [056] iedere week boter van de aangesloten fabrieken te keuren, waarvoor als keurmeester wordt aangesteld de heer G. Gerritsma. Verder lezen wij in dit eerste jaarverslag onder het hoofd „Boter- en kaaskeuringen”:

„Iedere week zijn de aangesloten fabrieken verplicht in een, hun door de vereeniging verstrekt potje, boter in te zenden ter keuring. De boter wordt telkens als ze 8 dagen oud is gekeurd en moet dan nog boven het middelmatige zijn om de fabriek aan de wekelijksche verzending te doen deelnemen; ingeval van twijfel wordt de versche boter gekeurd. Deze keuringen zijn in de hoogste mate interessant en leerzaam voor de belanghebbenden, geringe afwijkingen in de hoedanigheid der melk het zuurgehalte der room, de temperatuur van het pasteuriseeren, vinden we in den regel in de kwaliteit der boter terug. Het is ons gebleken, dat nog geen der aangesloten fabrieken constant best gebleven is en ook, dat de periode van minder goede kwaliteit dikwijls omstreeks denzelfden tijd terugkeert. De meerderheid der aangesloten fabrieken was bijna altijd goed, hoewel vermeld dient te worden, dat een enkele beneden het middelmatige bleef.

Boterkeuring.

Laboratorium. (Leeuwarden)

Enmaals per maand zijn de aangesloten deelgenooten verplicht een of meer kazen ter keuring in te zenden; het vetgehalte der melk, waarvan de kaas is gemaakt, moet minstens 1 % hebben bedragen. We bemerkten voorloopig uit deze keuringen, dat weinig deelgenooten geregeld kaas maakten boven dat vetgehalte en dat de hoedanigheid der kaas van de verschillende fabrieken belangrijk verschilt elke fabriek maakt z'n eigen soort; ook bleek ons uit deze keuringen, dat het wel mogelijk is dat 2 fabrieken dezelfde soort maken.

[057] Deze keuringen hebben zeer zeker eenigermate bevorderd, dat er nog al eens personeel gewisseld werd onder de deelgenooten, waardoor het maken van een uniform product aan de verschillende fabrieken, zeer in de hand wordt gewerkt.”

Hieruit blijkt, dat de vereeniging zich niet alleen bemoeide met de keuring van het product, dat ze verkocht, maar dat ook reeds keuringen werden ingesteld van kaas, niet den verkoop waarvan pas vele jaren later is begonnen. De vereeniginer stond toen klaarblijkelijk reeds op het standpunt, dat verhooging van de kwaliteit gelijk staat met bevordering van den afzet.

Verder lezen wij in dit eerste jaarverslag, dat tegelijk niet de boter aan den geadresseerde wordt afgezonden een „certificaat, geteekend door den voorzitter, dat de boter onvervalscht is en de vereeniging al de schade daaromtrent te onstaan voor hare rekening neemt.”

In 1900 nam de vereeniging deel aan de wereldtentoonstelling te Parijs. In het desbetreffende jaarverslag lezen wij daaromtrent:

„De Export-vereeniging, die in het afgelopen boekjaar exposeerde op de wereldtentoonstelling te Parijs, werd voor hare permanente expositie bekroond met een gouden medaille; op de drie internationale concoursen van zuivelproducten, waaraan ze deelnam, mocht het haar gelukken een gouden medaille, twee zilveren en een bronzen medaille te behalen”.

Ook aan de volgende tentoonstellingen werd met groot succes deelgenomen. Wij vermelden hiervan nog die van latere jaren, n.l. den „prijskamp”, verbonden aan de internationale tentoonstelling van 1930 te Antwerpen, waar onze boter **[058]** bekroond werd met den hoogsten prijs, een gouden plaquette, terwijl ons tevens 5 gouden en 2 zilveren medailles werden toegekend. Eveneens werd onze kaas bij dezen „prijskamp” bekroond met den hoogsten prijs, een gouden plaquette; daarnaast ontvingen wij 6 gouden en 6 zilveren medailles toegekend voor in verschillende rubrieken ingezonden soorten. Op den internationalen „prijskamp” voor boter, verbonden aan de Wereldtentoonstelling 1935 te Brussel, werden alle door onze vereeniging ingezonden monsters, afkomstig van 24 fabrieken, bekroond, n.l. 18 met gouden medaille, waarvan 2 met eereprijs en 6 met vergulden medaille.

Het verslag over het boekjaar 1902/1903 vermeldt, dat de onderzoekingen op het gehalte der boter aan vluchtige vetzuren in den herfst weer geregeld plaats hadden en evenals voorheen door een der deelgenooten werden verricht.

In een volgend verslag lezen wij, dat ook het resultaat van het watergehalteonderzoek bij de afrekening der boter in aanmerking is genomen. In de algemeene vergadering van 11 November 1903 werd besloten om bij een watergehalte van meer dan 15 % in gezouten boter en meer dan 15½ % in ongezouten boter 1 cent per kg, minder af te rekenen.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Tijnje

Coöperatieve Zuivelfabriek te Oosthem

Bij het Botercontrôlestation was de maximumgrens de eerste jaren hoger. Pas in 1910 stelde het Botercontrôlestation den eisch, dat het watergehalte van gezouten en ongezouten boter de 15½ % niet mocht overschrijden.

Zoo zien wij, dat de vereeniging baanbrekend werk deed ten aanzien van de kwaliteit.

In den loop der jaren heeft zich dit werk verder ontwikkeld.

[059] In de boterkeuringen kwam 5 Januari 1905 een belangrijke wijziging. Toen van dat tijdstip af ook de Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Friesland elke week een boterkeuring ging houden, zijn de uitkomsten van deze keuringen als maatgevend voor de kwaliteitsbepaling aangenomen en is de eigen keuring vervallen. Deze toestand heeft geduurd tot 31 December 1912, toen een nieuwe eigen keuring is ingesteld, waarbij niet meer als grondslag diende een door elk der deelgenooten ingezonden potje boter, maar een vat, dat door de centrale vereeniging uit de partij genomen werd. Hierdoor is een veel doeltreffender contrôle ingevoerd, terwijl bovendien kon worden nagegaan, of de verpakking, het gewicht, enz. aan de gestelde eischen voldeden.

Nog altijd geschiedt de keuring op dezelfde basis, ofschoon uit den aard der zaak in onderdeelen in den loop der jaren nog verbeteringen zijn aangebracht. Naast deze keuring, die plaats vindt als de boter 6 dagen oud is, wordt sedert 1922 nog éénmaal in de 3 maanden een keuring gehouden van boter, die 17 à 18 dagen oud is en gedurende dien tijd bewaard is op de temperatuur van pl.m. 17° C. Thans is een verdere uitbreiding van deze laatste keuring in onderzoek.

Ook de kaaskeuringen hebben zich allengs ontwikkeld. Toen de vereeniging den verkoop van de kaas te verzorgen kreeg, zijn de keuringen van kazen, die de deelgenooten zelf inzonden, vervangen door keuringen van de geheele partij. Naast de keuring van \pm 3 weken oude kaas, worden de laatste jaren ook regelmatig keuringen gehouden van oudere kaas, vooral om te kunnen vaststellen, hoe de reuk en smaak zich bij het rijpen ontwikkelen.

[060] Met de nieuwere artikelen caseïne en melkpoeder is het evenzoo gegaan als niet boter en kaas; direct zijn keuringen ingesteld om voor alle onderdeelen van het product na te gaan of ze aan de eischen voldoen.

Moeten de keuringen vooral beschouwd worden als een middel om de kwaliteit vast te stellen en de afwijkingen te registreeren, indirect hebben ze steeds een invloed ten goede uitgeoefend. Ze werden echter aangevuld door betaling naar kwaliteit, waarbij het uitgangspunt was:

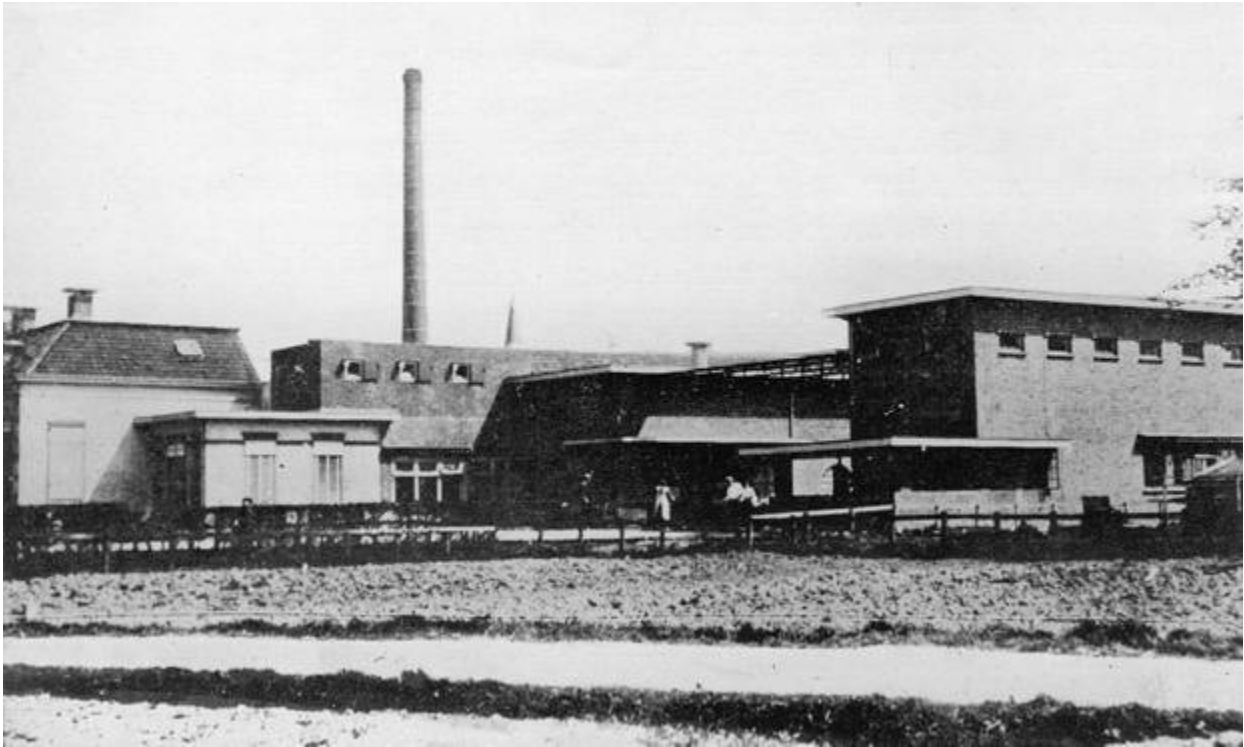
- a. dat mindere kwaliteit met een lagere waarde behoort te worden betaald;
- b. dat betaling naar kwaliteit in sterke mate het streven naar kwaliteitsverbetering in de hand werkt.

De keurineren en de betalingen naar kwaliteit hebben dikwijls den beheerder en het zuivelproducten-bereidend personeel van een deelgenootte moeilijke oogenblikken bezorgd.

Zoowel het een als het ander is bedoeld om bij de bereiding steun te geven. Maar als het soms ondanks alle moeite niet gelukte de gewenschte verbetering te verkrijgen, dan zijn de keuringen en wat daaraan verbonden is, wel eens in stilte verwenscht. Het is niet aangenaam dag aan dag een registratie te ontvangen van alle - ook de kleinste - afwijkingen in de kwaliteit van het geleverde

Coöperatieve Zuivelfabriek te Terschelling

Coöperatieve Zuivelfabriek te Wommels

product. Ondanks de moeilijkheden, die zich wel eens voordeden - vooral bij het artikel kaas - is de vereeniging niet van haar weg afgeweken, omdat voor haar vaststond, dat de keuringen met de betaling naar kwaliteit voor het bereiken van het doel noodzakelijk waren. Het doel, dat bestond in het verkrijgen van de best mogelijke **[061]** kwaliteit, opdat de koopers de producten zouden waardeeren en er een bevredigenden prijs voor zouden kunnen betalen.

Omtrent de kwaliteit der producten hebben in de wekelijksche bijeenkomst van beheerders, de z.g. „koffietafel”, geregeld besprekingen plaats. Daarnaast is de gelegenheid van de 3-maandelijksche keuringen aangegrepen om aan de kwaliteitsverbetering bijzondere aandacht te schenken. Bij de 3-maandelijksche keuringen n.l, worden de gekeurde producten niet de uitslagen tentoongesteld, terwijl 's namiddags bij de besprekingen de kwaliteit der producten een vast onderdeel van de agenda vormt. Bovendien heeft den volgenden dag een samenkomst plaats met assistenten, botermakers of kaasmakers; ook dan zijn de producten tentoongesteld en wordt een bespreking gehouden over de keuringen, terwijl in den regel nog een of ander speciaal onderdeel van de bereiding aan de orde wordt gesteld.

Allengs is de kwaliteit sterk vooruitgegaan en zijn bij de manier van keuren en betaling naar kwaliteit normen gevonden, die naar beide zijden bevredigen, zoodat het toegepaste systeem in een lange reeks van jaren zoo goed als niet meer is gewijzigd.

Reeds spoedig is ingezien, dat niet volstaan kon worden met keuring en betaling naar kwaliteit, maar dat daarnaast vanwege de vereeniging technische hulp moest worden geboden bij het opsporen van de oorzaken van waargeno-

Coöperatieve Zuivelfabriek te Scharnegoutum

men afwijkingen en bij het onderzoek naar een verbeterde bereidingswijze. Daartoe werd reeds in juli 1903 een technicus aangesteld, die echter reeds een jaar later wegens benoeming als beheerder aan een coöperatieve zuivelfabriek zijn functie neerlegde.

In 1910 is deze aangelegenheid voorgoed geregeld. Toen werd besloten iemand aan te stellen met den titel van bedrijfsadviseur.

[062] Uit de toelichting van het voorstel aan de algemeene vergadering halen wij het volgende aan:

„Onze wekelijksche boterkeuringen en maandelijksche kaaskeuringen toonen voldoende aan, dat er ten opzichte van de kwaliteit der producten nog veel te verbeteren valt en dat de fabrieken dikwijls veel gunstiger resultaten zouden verkrijgen, indien zij steeds konden beschikken over dezelfde voorlichting en assistentie.”

„Het belang van de Zuivel-Export-Vereeniging en hare deelgenooten eischt, dat geen moeite en kosten worden geschroomd om de kwaliteit der producten te verbeteren en te verhoogen.”

„Uitgaande van de veronderstelling, dat bij de beheerders en hoofdwerklieden van de aangesloten fabrieken genoeg toewijding bestaat, dan moeten er andere oorzaken zijn, waardoor boter- en kaasgebreken naar voren treden en met het opsporen daarvan kan het best iemand worden belast, die niet alleen practisch en theoretisch volkomen in de zuivelbereiding thuis is, maar voor alles beschikt over een bijzondere opmerkingsgave,

Coöperatieve Zuivelfabriek te Birdaard.

welke hem in staat stelt, aan de hand van in andere fabrieken opgedane ervaringen, leidend en behulpzaam op te treden.”

„Een bedrijfsadviseur, die - óf op verzoek van een deelgenoot, óf op last van het Bestuur der Zuivel-Export-Vereeniging - af en toe de fabrieken bezoekt, zal er veel toe kunnen bijdragen, dat de fabrieken meer uniform werken en dat de boter- en kaasgebreken spoediger worden weggenomen.

[063] „Dat de voordeelen belangrijk zijn, indien door het hebben van een bedrijfsadviseur de meest voordeelige wijze van werken naar voren wordt gebracht en de kwaliteit der producten wordt verbeterd, behoeft geen betoog. Indien gewerkt wordt in overleg met den bedrijfsadviseur, kunnen vele moeilijkheden, die ieder in zijn bedrijf wel kent, worden weggenomen, terwijl deze thans door den gewonen gang van het bedrijf en aangenomen gewoonten van het personeel blijven bestaan. Een verstandig optreden van een deskundige, die telkens weer op verschillende plaatsen met de practijk in aanraking komt, zal de activiteit verhoogen, den gezichtskring verruimen en steun en vertrouwen kunnen geven.”

„De Zuivel-Export-Vereeniging heeft vroeger reeds een technicus voor de kaasbereiding en een paar kaasmakers voor het maken van nieuwe kaas-soorten gehad, terwijl vele fabrieken gebruik hebben gemaakt van den Bondstechnicus voor de boterbereiding, maar het zal U duidelijk zijn, dat het Bestuur zich den werkkring van den bedrijfsadviseur veel ruimer voorstelt.

Voorkomen moet ook worden, dat een technicus wordt gevraagd met de gedachte: *“ziezoo, nu moet hij het maar eens opknappen”*, neen, de advi-

seur moet komen om te zien, of alles in orde is, of er ook verbeteringen zijn aan te brengen en of er met de noodige toewijding wordt gewerkt; hij moet zijn opmerkingen maken, zijn adviezen uitbrengen en zijne bevindingen mededeelen aan het Bestuur.

Aan beheerder en personeel blijft de taak naar verbetering der producten te streven; zij zullen alleen worden gesteund en voorgelicht door iemand, **[064]** die in de gelegenheid is veel ervaringen en kennis op te doen.

Voor de beheerders en het personeel, die overtuigd zijn, dat zij hun best doen om de producten zoo goed mogelijk te maken, zal het optreden van den adviseur niet lastig maar steunend zijn; voor de bestuurders, die moeilijk over het bedrijf kunnen oordeelen, is een contróle op het bedrijf wenschelijk, terwijl de Zuivel-Export-Vereeniging over iemand moet kunnen beschikken, die in staat is na te gaan, of door de fabrieken wel de noodige zorg aan de producten wordt besteed.”

De bemoeiingen van de vereeniging met de techniek van de bereiding zijn van lieverlede toegenomen. Het personeel van wat thans wel de „*technische dienst*” genoemd wordt, is geleidelijk uitgebreid. Thans zijn aan deze afdeeling verbonden een technicus, een technisch-assistent, speciaal voor de kaasbereiding en een technisch-assistent voor de bacteriologische contróle. Zij worden bijgestaan door laboratorium-personeel, terwijl binnenkort nog een landbouwkundig ingenieur aan deze afdeeling wordt toegevoegd.

Het resultaat is niet uitgebleven. De drie factoren, keuringen, betalingen naar kwaliteit en technische hulp, hebben gezamenlijk de kwaliteit in sterke mate omhoog gebracht, zoodat onze producten, overal waar ze worden verkocht, een goeden klank hebben en meer en meer waardeering vinden. Het oude handelsmerk „Kruiwaber.”, waaronder ze worden verkocht, met den handelsnaam Frico, zijn dan ook voor de afnemers het symbool van prima kwaliteit.

Hierin ligt een belangrijk stuk goodwill voor den dag van morgen; maar tevens een plicht, die op de vereeniging rust, om ook in de toekomst alles te doen om de kwaliteit van de producten, **[065]** - het woord kwaliteit in den ruimsten zin des woords - hoog te houden, zoo mogelijk verder op te voeren. Daar de vereeniging steeds in nauw contact met de afnemers staat en de middelen heeft om aan opmerkingen omtrent de kwaliteit steeds voldoende aandacht te schenken, vormt het werk van de vereeniging zelf steeds weer de stuwkracht, die tot daden dringt en die niet rust, voordat het volmaakte zooveel mogelijk is benaderd.

Kwaliteitsverbetering van de producten is terecht van de oprichting af beschouwd als een belangrijk onderdeel van het werk van de vereeniging, als een middel om het doel „*bevordering van den afzet*” te bereiken. Ook in de toekomst zal ongetwijfeld de prima kwaliteit van de producten één van de pijlers zijn, waarop de vereeniging rust.

DE OMZETTEN.

De omzet was aanvankelijk zeer klein; het aantal deelgenooten bedroeg slechts 6, spoedig uitgebreid tot 9. Deze deelgenooten leverden alleen boter aan de vereniging en voorloopig slechts een deel van de productie ervan. Hierbij moet nog in aanmerking worden genomen, dat de melkaanvoer aan de fabrieken veel kleiner was dan thans het geval is.

Het eerste volledige exploitatie-boekjaar was de totaal-omzet nog slechts 337.819 kg. boter. Het desbetreffende jaarverslag meldt echter, dat de omzet aan het einde van dat boekjaar, dus Mei 1900, per week 17.544 kg. boter bedroeg. De **[066]** eerste 4 à 5 jaren steeg de omzet vrij snel en bereikte in het boekjaar 1903/04 een totaal-hoeveelheid van 2.906.889 kg, boter. Dan ging de toename langzamer; de boteromzet vond een hoogtepunt in het boekjaar 1915/'16, om vervolgens onder invloed van de oorlogsjaren te dalen, waarna in 1922/'23 weer ongeveer hetzelfde peil bereikt werd. De boteromzet onderging dan gedurende een lange reeks van jaren geen wijziging van beteekenis. Wel nam de melkaanvoer bij de deelgenooten toe, maar door het meer en meer vervangen van de minder vette kaas door vettere werd de boterproductie getemperd. In het boekjaar 1933/'34 zette, vooral als gevolg van den grooteren melkaanvoer - ten deele toe te schrijven aan het toenemende deelgenooten-aantal - een nieuwe sterke vermeerdering in, die haar top bereikte in de jaren 1936/'37 en 1937/'38; de omzet aan boter bedroeg in elk dezer jaren bijna 9.000.000 kg.

De verkoop van kaas werd een 3-tal jaren later ter hand genomen, maar was slechts van zeer kleinen omvang. Hij bedroeg de eerste 10 jaren gemiddeld niet meer dan 50.000 kg. per jaar, een zoo kleine hoeveelheid, dat ze op de grafiek niet tot uiting kan komen.

Een van de boterkoellokalen. (Leeuwarden)

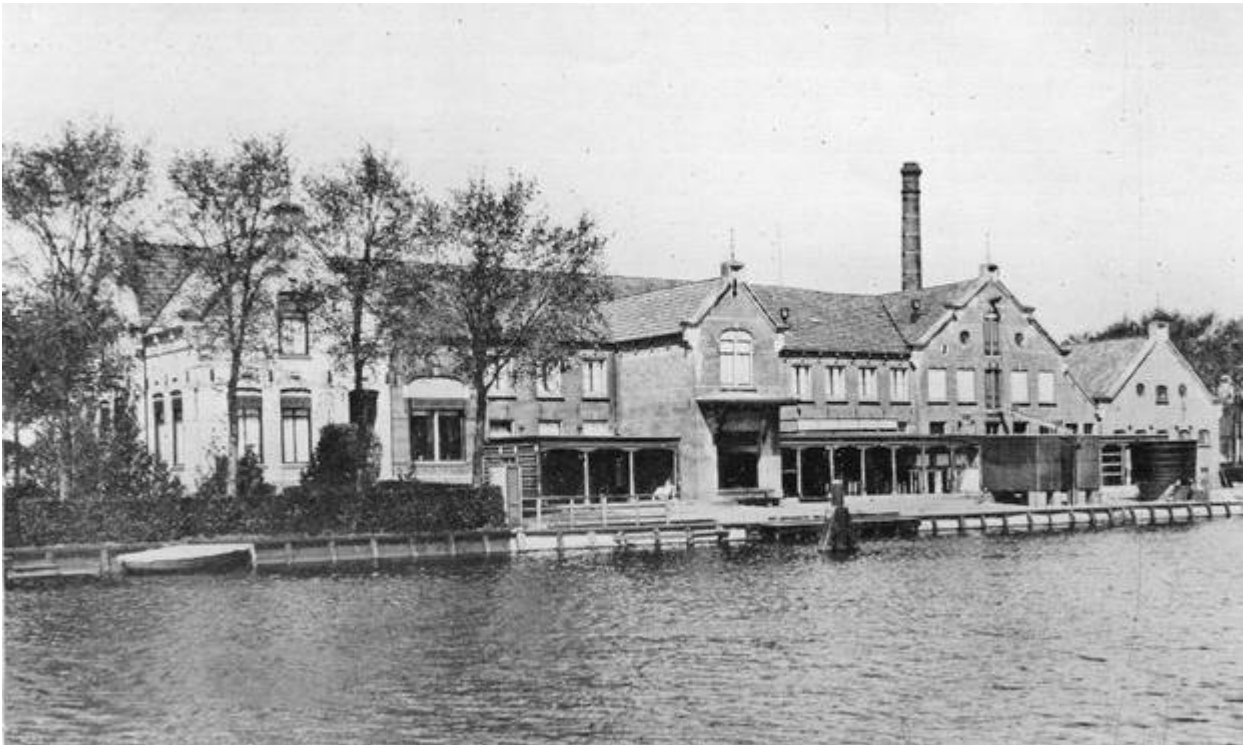
In het verslag over het boekjaar 1902/'03 wordt omtrent deze afdeeling gezegd:
„De verkoop van kaas nam ook toe, doch bleef van minder groote betekenis. De handel in dit artikel vereischt een zeer bijzondere toerusting, zoodat het in de gegeven omstandigheden zeer moeilijk is, dit gedeelte van onze onderneming reeds nu flink aan te pakken”.

[067] Uit het verslag over het boekjaar 1907/'08 vernielden wij nog het volgende:

„Kaashandel werd dit jaar niet door ons gedreven.

Met dezen handel was het echter slecht gesteld. De prijzen voor Gouda's en Edammers waren gedurende het geheele jaar zeer laag; een gevolg hiervan was, dat meer dan gewoonlijk werd omgezien of verbetering zou zijn aan te brengen. Een commissie, bestaande uit de heeren P. Statema, A. A. Osinga en den Directeur, werd daarom naar Engeland afgevaardigd om zich op de hoogte te stellen van den Cheshire- en Cheddarkaashandel.”

De vereeniging besloot daarna een deskundige uit Engeland te laten overkomen voor de bereiding van Cheddarkaas en eveneens een Cheshire-kaasbereider. Deze personen gaven onderricht aan de deelgenooten in de bereiding van deze kaassoorten, waarvan de fabricage tot dusver in Friesland niet of onvoldoende bekend was. Zoowel de Cheddar- als de Cheshirekaas werd in hoofdzaak bereid als volvette. De totaalomzet bedroeg in het boekjaar 1907/'08 bijna 356.000 kg. Cheddar- en bijna 233.000 kg. Cheshirekaas, in totaal 589.000 kg. Geleidelijk nam de omzet van deze beide nieuwe kaassoorten toe en bedroeg 5 jaar later 1.693.000 kg.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Uitwellingerga.

Opslagplaats voor Cheddar- en Cheshirekaas. (Leeuwarden)

In December 1913 werd besloten ook den verkoop ter hand te neinen van Goudsche- en Edammerkaas met een vetgehalte van 40 % in de droge stof. Een reglement betreffende dezen verkoop werd vastgesteld; hierin werden bepalingen opgenomen betreffende de levering, keuring, afrekening, enz. Het volgende boekjaar gaf een omzet aan deze productie te zien van 626.000 kg.

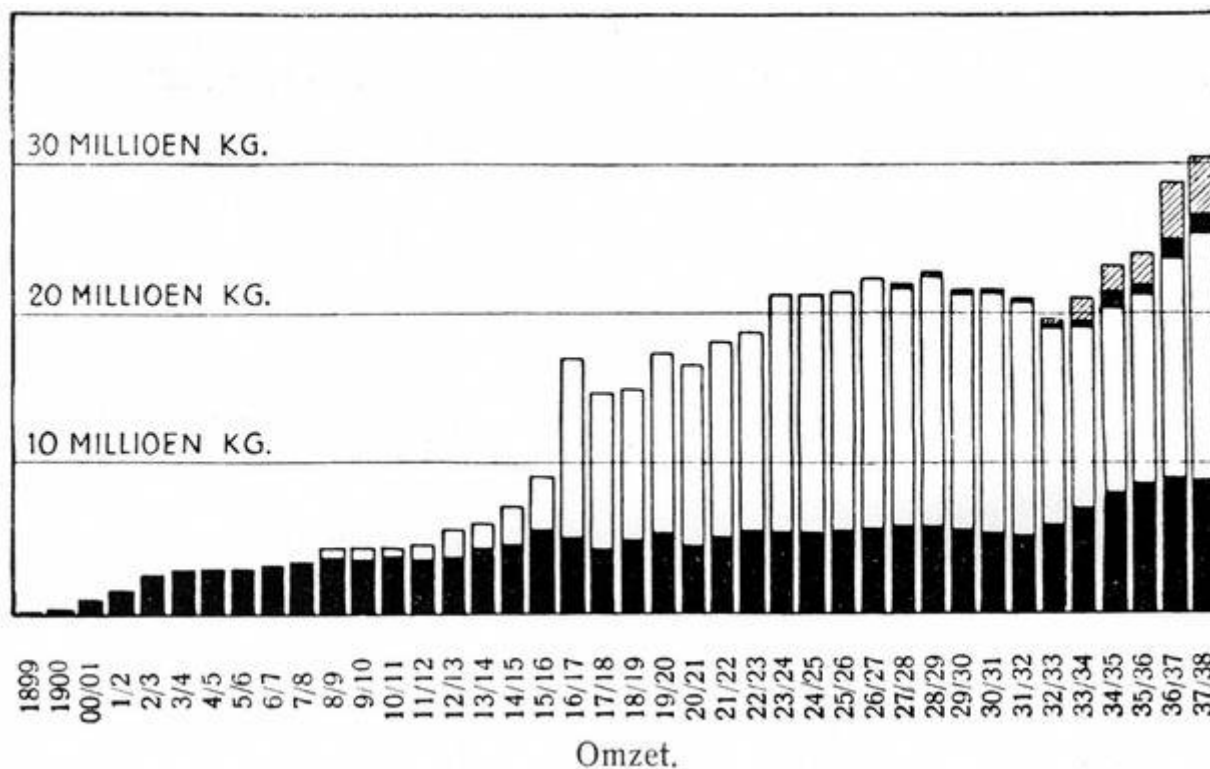
[068] In 1916 kwam er in de levering van kaas een belangrijke verandering. Wij lezen daaromtrent in het jaarverslag 1915/'16:

„In het voorjaar ontstond zulk een groote vraag uit Duitschland en liepen de prijzen dientengevolge zoo hoog (\pm 72 à 74 Gld. voor 20 +), dat de regeering van dit land ook bij den aankoop hiervan heeft ingegrepen, met het gevolg, dat de prijzen voor de kaas evenals voor de boter terugliepen en wij aan het einde van het boekjaar 59 Gld. voor 20 + kazen noteerden. Door het ingrijpen van de Deutsche regeering ontstond een belangrijke wijziging in de regeling van den verkoop.

De Deutsche vertegenwoordigers konden zich niet met iederen kaasproducent of handelaar in verbinding stellen en moesten zich voor hun inkoop tot enkele vereenigingen of combinaties bepalen. Dit heeft tengevolge gehad, dat wij van dien tijd af ongeveer de geheele productie voor de deelgenooten hebben geplaatst.”

De kaasomzet gaat nu met een grooten sprong vooruit om in het boekjaar 1916/'17 een hoeveelheid van 12.127.000 kg. te bereiken en daarmee den boteromzet ver achter zich te laten. Na kleine inzinkingen zien wij den omzet geleidelijk stijgen, tot hij in het boekjaar 1926/'27 zijn hoogtepunt vindt van 16.642.000 kg. Nu vangen verschillende factoren aan, die de kaasproductie temperen. In de eerste plaats de het volgende boekjaar aangevangen productie

van caseïne, in het boekjaar 1932/33 de bereiding van melkpoeder, maar verder ook de teruggave van ondermelk aan de boeren, die in de reeks crisisjaren, welke achter ons liggen, van vrij groote beteekenis was. Zoo zonk de kaasaanvoer in het boekjaar 1933/ 1934 tot 11.949.000 kg. om dan door vermeerdering van het aantal deelgenooten en toenemende melkproductie opnieuw te stijgen en in het pas geëindigde boekjaar een hoeveelheid van 16.536.000 kg. te bereiken.

[069]

Ondertusschen namen de nieuwe producten caseïne en melkpoeder aan beteekenis toe. De aanmaak van caseïne werd in het boekjaar 1927/'28 begonnen. De bedoeling ervan was de afzetmogelijkheden te vergrooten door een voor onze provincie vrijwel onbekend artikel te bereiden, de lebcaseïne, die de grondstof vormt voor de fabricage van kunsthoorn. De eerste jaren was de productie slechts gering, later werd ze belangrijker; ze bedroeg de laatste beide boekjaren resp. 1.214.000 en 1.225.000 kg. Hierbij moet bedacht worden, dat caseïne een product is met een laag watergehalte, zoodat 1 kg. caseïne de plaats inneemt van \pm 3.5 kg. kaas.

Eveneens om meerdere gelegenheden voor den afzet te benutten werd begonnen met den aanmaak van melkpoeder. In het boekjaar 1932/'33 was de omzet gering, slechts 339.000 kg. Allengs nam deze toe, zoodat de aanvoer in de laatste beide boekjaren 3.984.000 resp. 3.735.000 kg, bedroeg, wat overeenkomt met een hoeveelheid melk van bijna 40.000.000 kg.

Zoo zien wij langzamerhand alles wat uit de melk gemaakt wordt in de centrale vereeniging samenvloeien voor den verkoop. De deelgenooten leveren thans alle producten aan de vereeniging, met uitzondering van wat ze in het klein in eigen omgeving verkoopen.

Vatten wij den totaal-omzet samen, dan krijgen wij het volgende verkorte overzicht:

Na de oprichting	Boter kg.	Kaas kg.	Caseïne kg.	Melkpoeder kg.	Totaal kg.
het 10e jaar	3.444.000				3.444.000
het 20e jaar	4.422.000	10.416.000			14.838.000
het 30e jaar	5.889.000	15.928.000	221.000		22.038.000
het 40e jaar	8.928.000	16.535.000	1.225.000	3.735.000	30.424.000

VERKOOP DER PRODUCTEN.

Van de oprichting af is steeds bij den verkoop de toekomst in het oog gehouden. De vereeniging had er weinig belang bij, dat eens een partijtje boter of kaas voor den hoogst mogelijken prijs werd verkocht, het groote belang lag veel verder. De afnemers moesten voor regelmatigigen verkoop worden gewonnen door vertrouwen. Vertrouwen in de eerste plaats in de kwaliteit, in de tweede plaats in de handelsgebruiken van de vereeniging, zoodat bestellingen kunnen worden gedaan, zonder dat over de kwaliteit behoeft te worden gesproken, zonder dat over den prijs behoeft te worden gemarchandeerd.

Een factor van beteekenis was daarbij een gedeponeerd handelsmerk. Reeds op 21 Januari 1899 werd het handelsmerk „Kruiwagen" gedeponeerd, dat dus bijna 40 jaren oud is en over de geheele wereld - waar Nederlandsche zuivelproducten [070] worden verkocht - een reputatie heeft, die er mag zijn. Zuivelproducten, dragende het merk „Kruiwagen", worden dan ook treehtoveral voor prima aangezien.

Gedeponeerd Handelsmelk „Kruiwagen”.

Werd aanvankelijk het „Kruiwagen” -merk ook gebruikt voor prima kwaliteit producten van lager gehalte (b.v. 20+ en 30+ Gouda en Edammer), in 1930 is daarin een wijziging gebracht, in dien zin, dat deze thans van een ander merk worden voorzien, n.l. merk „Friesland” en „Brug”.

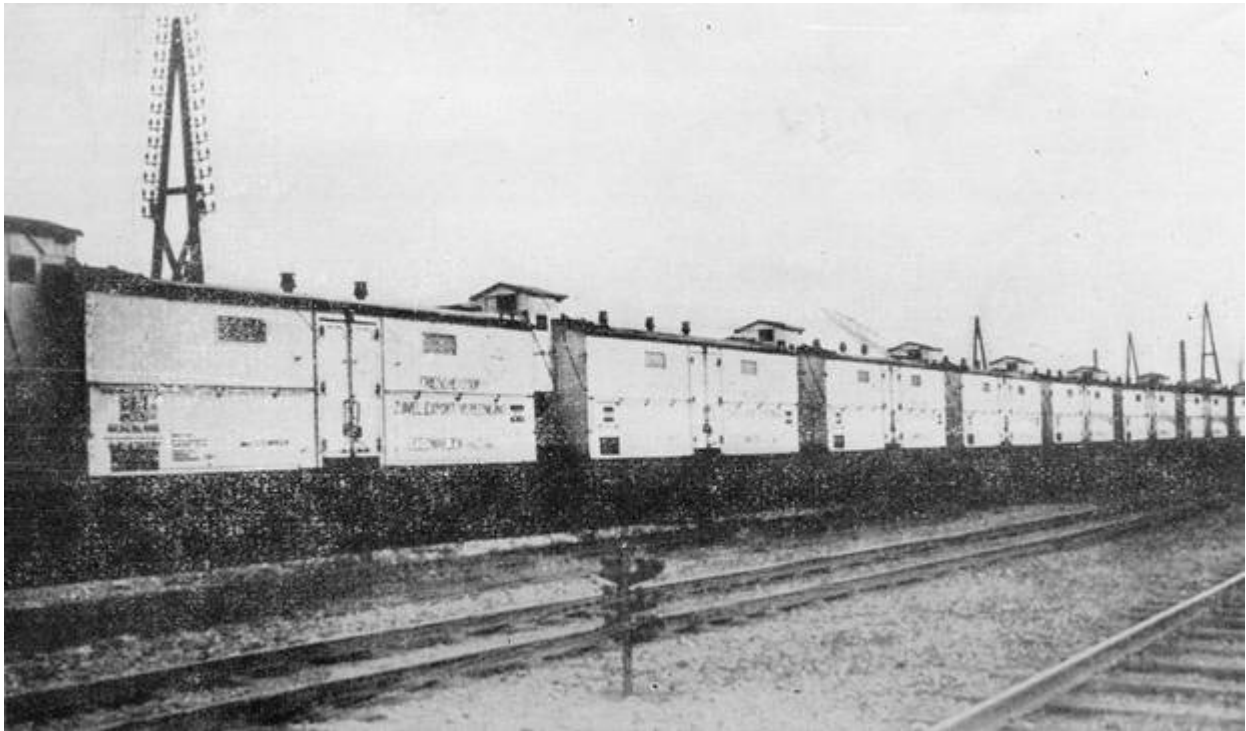

Gedeponeerde handelsmerken.

In 1930 is ook nog liet woord Frico in den bekenden lettervorm credepo

FRICO

Gedeponeerde handelsmerken.

Verzending in eigen spoorwagens.

Deze handelsmerken hebben er veel toe bijgedragen om aan onze producten in binnen- en buitenland een goede naam te geven. Is er een afwijkende partij, dan ontvangt deze niet het merk, zodat de koopers overtuigd zijn, dat producten niet onze handelsmerken van prima kwaliteit zijn. Dank zij alles wat de vereniging gedaan heeft ter verbetering van de kwaliteit der producten, dank zij ook onze

[071] strenge sorteering vóór de verzending, komt het slechts zelden voor, dat de afnemers over de kwaliteit van de gezonden producten niet tevreden zijn. Kwaliteitsverbetering en handelsmerk gaan hier hand in hand, om voor onze producten een plaats op de wereldmarkt vast te leggen, die voor den afzet tot in lengte van dagen van groote beteekenis zal blijken te zijn.

Voor dezen afzet is evenwel meer noodig dan de genoemde twee factoren, n.l. ook een verkooporganisatie over de geheele wereld.

Reeds van de oprichting af heeft het inzicht bestaan, dat wel de leiding, de algemeene regeling van de verkooporganisatie, bij het centrale kantoor te Leeuwarden moet berusten, maar dat voor het practisch werk, dat vereischt wordt bij het aanbieden van onze producten aan de koopers, een zekere decentralisatie noodig is. Zoo zijn overal waar een mogelijkheid tot verkoop van onze producten bestaat, plaatselijke vertegenwoordigers aangesteld, die voor een afgebakend, al naar de omstandigheden grooter of kleiner, gebied den alleen-verkoop in handen hebben. Bij het aanbieden van onze producten in binnen- en buitenland worden de te verkopen hoeveelheden en de te bedingen prijzen door het kantoor te Leeuwarden aangegeven.

Al naar de geaardheid van het product worden de prijzen partij voor partij, dagelijks of voor een langere periode, aan de vertegenwoordigers bekend ge-

maakt. Door de vertegenwoordigers worden de bestellingen, die ze krijgen, zoo spoedig mogelijk - veelal telegrafisch of telefonisch naar Leeuwarden doorgegeven, waar gezorgd wordt voor rechtstreeksche verzending naar de afnemers; ook het factureeren en het incasseeren, der gelden heeft rechtstreeks uit Leeuwarden plaats. In sommige gevallen, indien de omstandigheden dat wenschelijk maken, bestaat **[072]** een eenigszins andere regeling. Steeds wordt bij den verkoop echter voor oogen gehouden, dat het noodzakelijk is de belangen van de Frico en hare vertegenwoordigers evenwijdig te doen loopen en alles wat niet dezen verkoop samenhangt, zooveel mogelijk onder contrôle van de vereeniging te hebben.

De eerste vertegenwoordigers zijn reeds kort na de oprichting der vereeniging aangesteld. Zoo dateert de relatie met de firma L. Letter Ltd. te Manchester en de firma Moir, Kirkwood & Co. Ltd. te Glasgow van April 1899, terwijl verder de volgende vertegenwoordigers of alleen-verkoopters langer dan 25 jaar hunne krachten aan de vereeniging gaven: White, Moir & Co., Leith (1900), P. Rothstein, Düsseldorf (1901), L. Leventhall, Leeds (1902), W. Hosp, London (1903), firma Hugo Rosenblatt, Berlijn (1904), firma Ehrenfeld & Co., Weenen (1910), F. A. Schiechel, Bodenbach (1910), firma E. Westermann & Co., Essen (1911). In sommige dezer firma's is in den loop der jaren een wijziging ingetreden. Zoo overleed de heer Letter, Manchester in 1932, de firma werd evenwel voortgezet en daarmede de vertegenwoordiging; verder kwam in dit jaar wijziging in de vertegenwoordiging te Leith, doordat de heer Orr, de leider der firma, wegens gevorderden leeftijd het noodzakelijk achtte zijn arbeid voor ons te beëindigen; bovendien moest onze vertegenwoordiger in Weenen als indirect gevolg van de aansluiting van Oostenrijk bij Duitschland kortgeleden zijn werkzaamheden voor ons staken.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Ee

Coöperatieve Zuivelfabriek te Terwispel

Het aantal vertegenwoordigers, dat reeds 25 jaar of langer onze belangen behartigt, is niet groot. Dit is een gevolg van het feit, dat aanvankelijk slechts met boter begonnen is en de verkoop van kaas 25 jaar geleden nog van weinig beteekenis was.

[073] Thans bedraagt het aantal vertegenwoordigers 160, verspreid over de geheele wereld. Niet alleen in de naburige landen, maar ook in de verste uithoeken, nemen onze vertrouwensmannen de belangen van onze vereeniging waar. Ze brengen onze artikelen aan den man in Oost en West, in Noord en Zuid. Een ononderbroken stroom van honderdtallen orders komt dagelijks bij ons binnen.

De positie, die onze vereeniging bij den verkoop van zuivelproducten inneemt, brengt mee, dat zij bij het kiezen van hare vertegenwoordigers steeds de beschikking kan krijgen over de beste krachten op dit gebied en dat door haar gunstige condities kunnen worden bedongen. Dit is mogelijk, doordat de vertegenwoordigers belang hebben bij een verkooper, die naast kwaliteit een groote hoeveelheid kan aanbieden en doordat ze vertrouwen hebben in de toekomst van onze vereeniging. Zoo is tusschen de groote schare van vertegenwoordigers en onze vereeniging in den loop der jaren een schier onverbreekelijken band ontstaan, een band van vertrouwen en vriendschap met waardeering naar weerszijden.

De aldus geleidelijk tot stand gekomen verkooporganisatie met kwaliteitsverbetering en handelsmerken als hoeksteen, is voor den oppervlakkigen beschouwer onzichtbaar. Toch is ze het meest wezenlijke deel van het werk onzer vereeniging. Dit werk - aan de voltooiing en volmaking waarvan alle dagen nog

wordt gearbeid - is in zijne beteekenis van veel grooter omvang dan al het andere, wat door de vereeniging in de 40 jaren van haar bestaan tot stand is gebracht. Het bestendigen van de bestaande relaties en de verdere uitbouw van het verkoopapparaat eischen dan ook voortdurend toewijding en zorg.

In 1922 werd reeds een deskundige aangesteld, die in de wandeling den naam „wereldreiziger” kreeg en die in [074] het bijzonder tot taak had vertegenwoordigers en afnemers ook in verafgelegen gebieden te bezoeken, de afzetmogelijkheden en de wenschen der afnemers te bestudeeren, voorstellen tot het aanstellen van nieuwe vertegenwoordigers te (doen na te gaan of de vertegenwoordigers hun gebied voldoende bewerken en onze belangen op de juiste wijze behartigen. In de laatste jaren is deze afdeeling uitgebreid en heeft de nu genaamde „handelsinspectie” een belangbelangrijke taak te verrichten. Bij deze afdeeling is thans ook ondergebracht de propaganda voor ons product. Wel is waar stellen wij ons in het algemeen op het standpunt, dat onze producten door hun prima kwaliteit zich zelve moeten aanprijzen. Echter het blijkt hoe langer hoe meer, dat de reclame, die anderen maken, ook ons noodzaakt, dit terrein te betreden.

Het is jammer, dat de handelsbelemmeringen in sommige landen - met name de contingenteringen - de verdere ontwikkeling van onzen afzet sterk belemmeren.

Bij den verkoop onzer producten hebben wij ons in het algemeen op het standpunt geplaatst, dat wij het beste doen gebruik te maken van de bestaande organen. Op dezen regel zijn slechts enkele uitzonderingen. Zoo o.a. bij den boterverkoop in Amsterdam, waarmee in 1902 begonnen is en die door de heeren C. A. v. d. Meer en E. A. v. d. Meulen onder de firma E. A. van der Meulen &

Coöperatieve Zuivelfabriek te Bontebok

Coöperatieve Zuivelfabriek te Sijbrandaburen

Co. gedurende 35 jaren voor ons is behartigd. Daar de firmanten op hooger leeftijds kwamen, is toen deze verkoop, die ons product direct bij den winkelier bracht, in andere handen overgegaan.

[075] Verreweg het grootste deel van onze producten wordt geplaatst bij een drietal groepen van afnemers, n.l. bij de grossiers, de winkelmaatschappijen en de verbruikscoöperaties.

De grossiers zijn de groep distribuanten met de oudste brieven. Zij vormen voor het grootste deel den schakel tusschen ons en de winkeliers, resp. bakkers en caféhouders. Hun kennis van het artikel en hun bekendheid niet de afnemers heeft hun een plaats gegeven, die niet gemakkelijk is te vervangen. Wel dienen zich naast hen nieuwe vormen van distributie aan, zooals de winkelmaatschappijen, die den grossier uitschakelen. Daarnaast organiseert een deel der verbruikers zich in verbruikscoöperaties, aldus de distributie van groothandel (eventueel producent) tot consument in eigen handen nemende.

Tusschen deze vormen zijn uit den aard der zaak verschillende overgangsvormen, zooals enkelvoudige winkeliers, die zelf door hun grooten omzet hun eigen grossier zijn; de winkeliers, die coöperatief inkoopen en dergelijke.

Onze vereeniging telt hare afnemers onder al deze categorieën en heeft belang bij goede relaties met al deze groepen. Of de distributie zich in de naaste toekomst zal wijzigen, zal de tijd leeren. Onze vereeniging zal zich bij haren verkoop moeten aanpassen bij de omstandigheden, zooals die zich aan haar voordoen.

CENTRALE MELKINRICHTING.

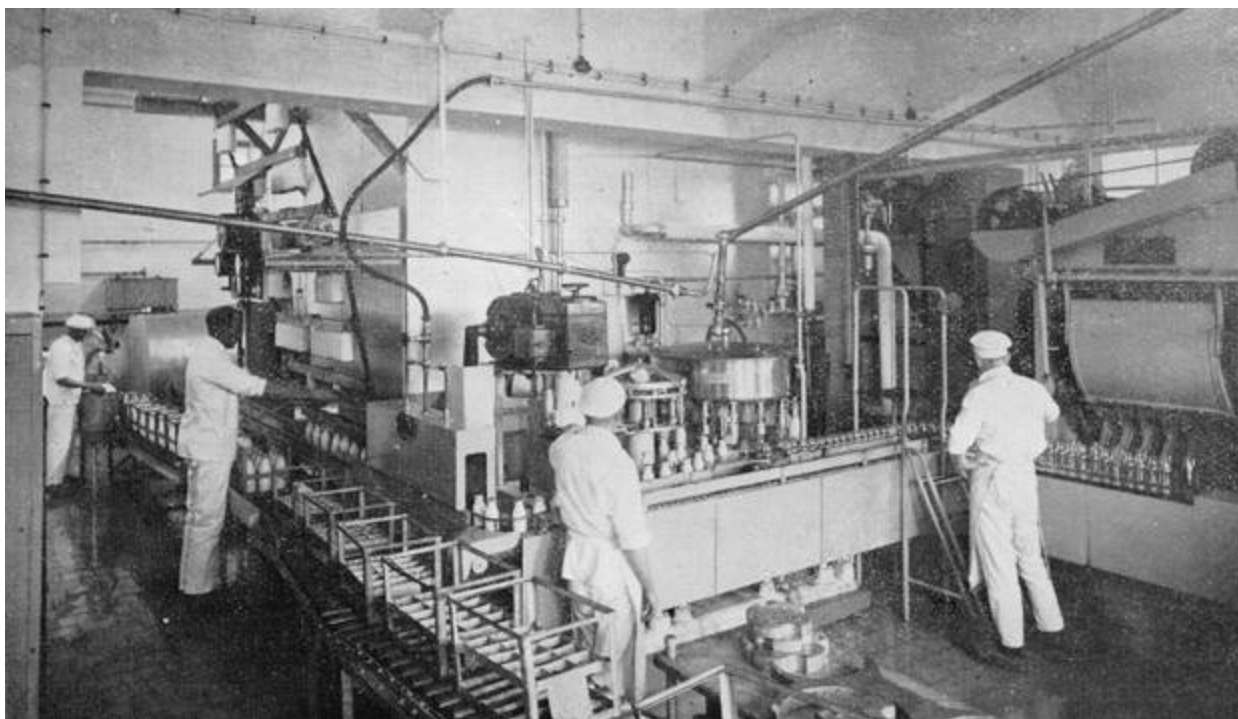
[076] Tot den verkoop van de producten moet feitelijk ook gerekend worden het werk van het bedrijf te Warga.

Bij de bereiding en den verkoop van consumptiemelk-artikelen deden zich verschillende bezwaren voor. De afzet van deze producten is op het platteland betrekkelijk gering, wat tot gevolg heeft, dat een gewone zuivelfabriek, indien deze tevens ingericht zou worden als melkinrichting, op hooge kosten zou komen, die door den geringen omzet van de consumptiemelk-artikelen niet zouden kunnen worden gedragen.

De zuivelfabriek kan dus niet ingericht worden zooals dat voor de bereiding van deze artikelen noodig is; de bereiding vindt daardoor aan de zuivelfabrieken op een min of meer gebrekkige wijze plaats, terwijl van een economische productie geen sprake kan zijn. Dit heeft tevens tot gevolg, dat een zuivelfabriek [077] moeilijk alle producten kan bereiden, maar zich beperkt tot enkele en daardoor niet altijd aan de vraag van het publiek kan voldoen.

Gedenksteen (Warga).

Vul- en capsuleermachines (Wasga).

Om deze bezwaren uit den weg te ruimen, besloot onze vereeniging een centrale melkinrichting te stichten. In de eerste plaats heeft deze tot doel op hygiënische, economische wijze alle consumptiemelk-artikelen, die gevraagd worden, te bereiden en deze te distribueeren over de deelgenooten, die ze in eigen omgeving verkoopen. Verder is het doel van de centrale melkinrichting mede te werken aan den afzet der producten.

Oorspronkelijk lag het in de bedoeling de centrale melkinrichting te Leeuwarden te stichten op ons terrein aan den Sneekertrekweg. Bij het bespreken van de moeilijkheden, die zich hierbij voordeden, kwam het denkbeeld naar voren tot de coöperatieve zuivelfabriek te Warga - deelgenoot van onze vereeniging het verzoek te richten de vereeniging op te heffen en hare fabrieksgebouwen aan onze vereeniging over te dragen om er de centrale melkinrichting te kunnen vestigen. Wij kunnen de vereeniging te Warga erkentelijk zijn, dat ze, nadat de eerstopkomende aarzeling was overwonnen, op onze voorstellen is ingegaan. De leden sloten zich aan bij de omliggende coöperatieve zuivelfabrieken en op 12 Jan. 1936 gingen de gebouwen aan onze vereeniging in eigendom over.

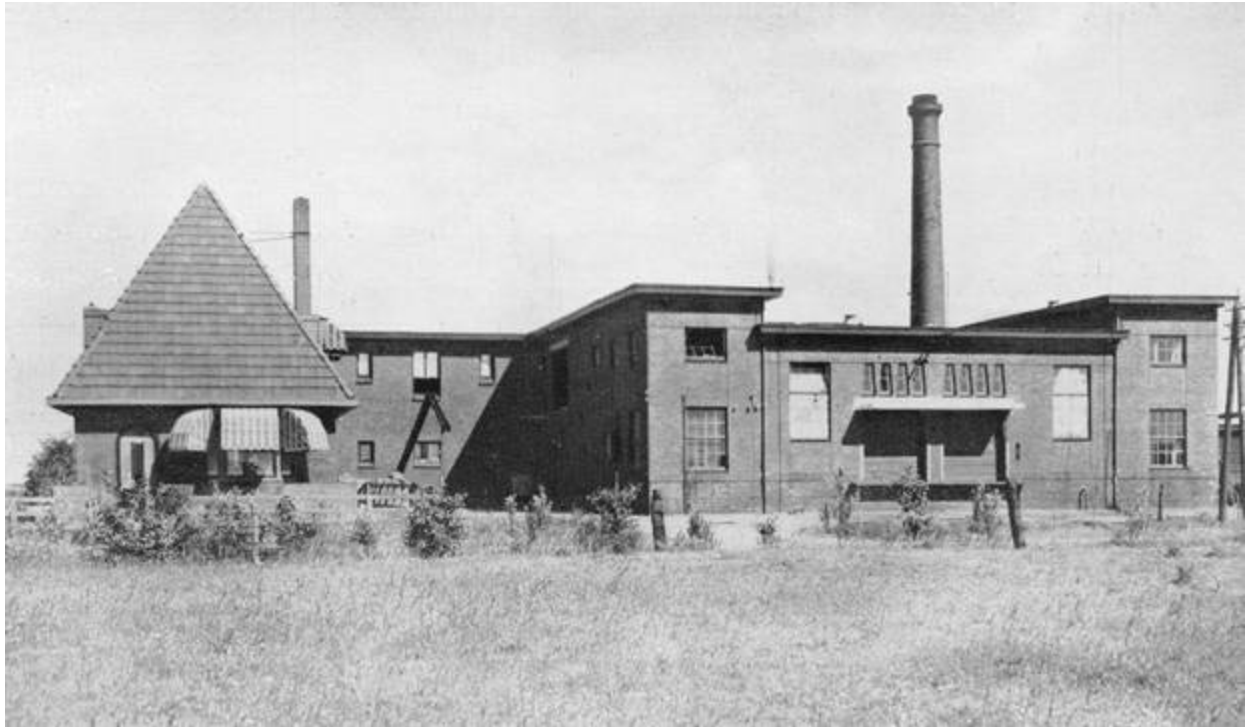
De vereeniging te Warga zou in hetzelfde jaar het feit hebben kunnen herdenken, dat de fabriek 50 jaar geleden werd gesticht als eerste coöperatieve zuivelfabriek in Friesland. Ofschoon uit den aard der zaak voor de Wargaster boeren de opheffing van hunne vereeniging, waar een uitstekende geest heerste, weemoedig stemde, moet het aan den anderen kant voldoening gegeven hebben, **[078]** dat zij - nu veranderde tijden tot het inslaan van andere wegen leidden - konden voortbouwen op de daad van de pioniers van 50 jaar geleden en van Warga het centrum van de coöperatieve consumptiemelk-voorziening van Friesland konden helpen maken.

Flessenpasteurtoestel (Warga).

Ofschoon vóór dien tijd reeds met beperkte capaciteit is gewerkt, is de inrichting officiëel in gebruik genomen op 13 October 1936. Tot de genoodigden behoorden de leden met hunne vrouwen van de voormalige coöperatieve zuivel-fabriek. Deze gelegenheid werd aangegrepen om stil te staan bij den pioniers-arbeid van 50 jaar geleden. In een gedenksteen, aangebracht in een der gevels van de fabriek is deze historie vastgelegd.

De Centrale Melkinrichting ontvangt geen melk rechtstreeks van de boeren. De melk wordt per tankwagen aangevoerd van de omliggende deelgenootenzuivel-

Coöperatieve Zuivelfabriek te Hollum

fabrieken. Het groote voordeel hiervan is, dat steeds zooveel melk kan worden verkregen als voor het bedrijf noodig is, zoodat niet met tekorten resp. overschotten behoeft te worden gekampt.

[079] In de inrichting wordt uitsluitend melk verwerkt van t.b.c.-vrije koeien; de contróle op dezen maatregel wordt uitgeoefend door den Gezondheidsdienst voor Vee, directeur Dr. A. H. Veenbaas. Verder is het hygiënische gedeelte van de melkinrichting met personeel onder toezicht gesteld van Dr. H. de jong, arts te Leeuwarden.

Nu de Centrale Melkinrichting een paar jaar heeft gewerkt, is wel gebleken, dat ze in een behoefte voorziet en dat ze voor de deelgenooten een grooten steun kan zijn bij den verkoop van consumptiemelk-artikelen. De omzet neemt regelmatig toe. Behalve de artikelen voor verkoop aan particulieren wordt een café-artikel in den handel gebracht - Frico-chocolademelk - waarvan de afzet zich in een toenemend succes kan verheugen.

Behalve een - als gevolg van de wettelijke afsluiting klein - kwantum, dat naar Amsterdam geleverd wordt, behartigt onze vereeniging den kleinverkoop in Leeuwarden en Warga, terwijl de producten overigens - met uitzondering van het café-artikel - uitsluitend geleverd worden aan onze deelgenooten, die in hunne omgeving den verkoop verzorgen.

Een 5-tal speciaal voor dit doel ingerichte auto's bezorgt dagelijks aan elke deelgenoot de benoodigde hoeveelheid.

De afrekening aan de deelgenooten heeft plaats op de basis van de zuivelwaarde, afgeleid uit de fabricage van boter en kaas.

DE FINANCIEN.

[080] Bij de oprichting was de financiële opzet eenvoudig. In het eerste jaarverslag lezen wij onder het hoofd „Geldmiddelen, Omslag” het volgende:

„De kosten van oprichting der Vereeniging, daaronder begrepen de reis naar Engeland, aanschaffing van kantoorbehoefden, deponeren van een handelsmerk in Nederland-Engeland en internationaal, werden bestreden door eene leening van de oprichters à f 200.- per fabriek en f 50.- entree. Ieder nieuw toetredende deelgenoot betaalt eveneens f 50.- entree wat als haar aandeel in de oprichtingskosten wordt aangemerkt en waarmede de leening van de oprichters wordt afgelost. Voor de kosten van administratie, boterkeuringen, vergader- en reiskosten wordt een omslag geheven van de deelgenooten evenredig aan de door haar gefabriceerde kilo's boter.”

Het verslag over het boekjaar 1900/01 geeft als totaal van de “omslagrekening” een bedrag aan van f 2.411.49.

In het volgende jaarverslag lezen wij, dat de omslag „wegens de veranderde exploitatie” (blijkbaar heeft de verslagschrijver op het oog de aanstelling van een directeur en het ingebruiknemen van een eigen kantoor) van 1/10 op 2/10 ct. per kg. gefabriceerde boter is gebracht. De balans op 12 Mei 1902 vermeldt een debiteuren-bedrag van f 86.560.20 en een schuld aan de Friesche Handelsbank van [081] f 20.866.29. Ongetwijfeld vormde dit laatste bedrag toen het geheele bedrijfskapitaal en werden de betalingen aan de deelgenooten in verband met het binnenkomen der gelden, voor zoover noodig, verschoven.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Steggerda

Coöperatieve Zuivelfabriek te Jubbega.

In het voorjaar van 1904 werden de deelgenooten in de gelegenheid gesteld gelden, die ze niet direct benodigd waren, aan de vereenigin; in gebruik te geven. Het jaarverslag vermeldt daaromtrent: „*Wij waren daardoor dien tijd weinig geld benodigd in rekening-courant, betaalden daardoor 1 % minder rente, terwijl de deelgenooten nog 1% meer ontvingen.*” Als gevolg van dit besluit komt op de balans van 12 Mei 1904 de post „*Diverse geldleeningen*” voor met f 14.000.-

Deze rekening is van lieverlede gegroeid. Met het stijgen van den omzet nam de behoefte aan bedrijfskapitaal toe. De deelgenooten maakten van deze gelegenheid gebruik om overtollige gelden te beleggen. En zoo zien wij de aldus bij de vereeniging gedeponeerde gelden eerst geleidelijk, later sneller stijgen, zoodat ze in 1918 een bedrag van f 1.363.900.- bereikten. Daarna treedt weer een daling in. Daar de Coöp. Zuivelbank, die sedert de oprichting van deze instelling in 1913 voor het bedrijfskapitaal van onze vereeniging zorgt, de laatste jaren het aannemen van deposito's door de leden heeft tegengegaan, sterft de rekening „deposito's” thans langzamerhand uit, zoodat op 12 Mei 1938 nog slechts een bedrag van f 96.630.- op de balans van onze vereeniging voorkomt. Indien rekening wordt gehouden niet de sterk verhoogde omzetten is deze bron ter voorziening in de behoefte aan bedrijfskapitaal thans dus van geen betekenis meer.

Het binnenkomen der gelden voor verkochte producten vindt veel later plaats dan de betaling van het melkgeld, zoodat noodzakelijkerwijze bedrijfskapitaal noodig [082] is om de deelgenooten tijdig van dit melkgeld te voorzien. Met den stijgenden omzet zien wij dus de behoefte aan bedrijfskapitaal toenemen. Maar daarnaast is kapitaal noodig voor de stichting van gebouwen en het aanschaffen van den inventaris. Op de balans van 12 Mei 1910 komt de eerste zoodani-

ge post voor, nl. f 67.000.-. De gebouwen worden uitgebreid, de inventarissen eveneens, eigen koelwagens worden aangeschaft, de kaasvormen worden van de deelgenooten overgenomen, alle handelingen, die kapitaal vragen. Tellen wij de stichtingskosten van een en ander te zamen, dan vinden wij hiervoor een totaalbedrag, dat de f 2.000.000.- te boven gaat ; de kapitaalbehoefte steeg dus belangrijk.

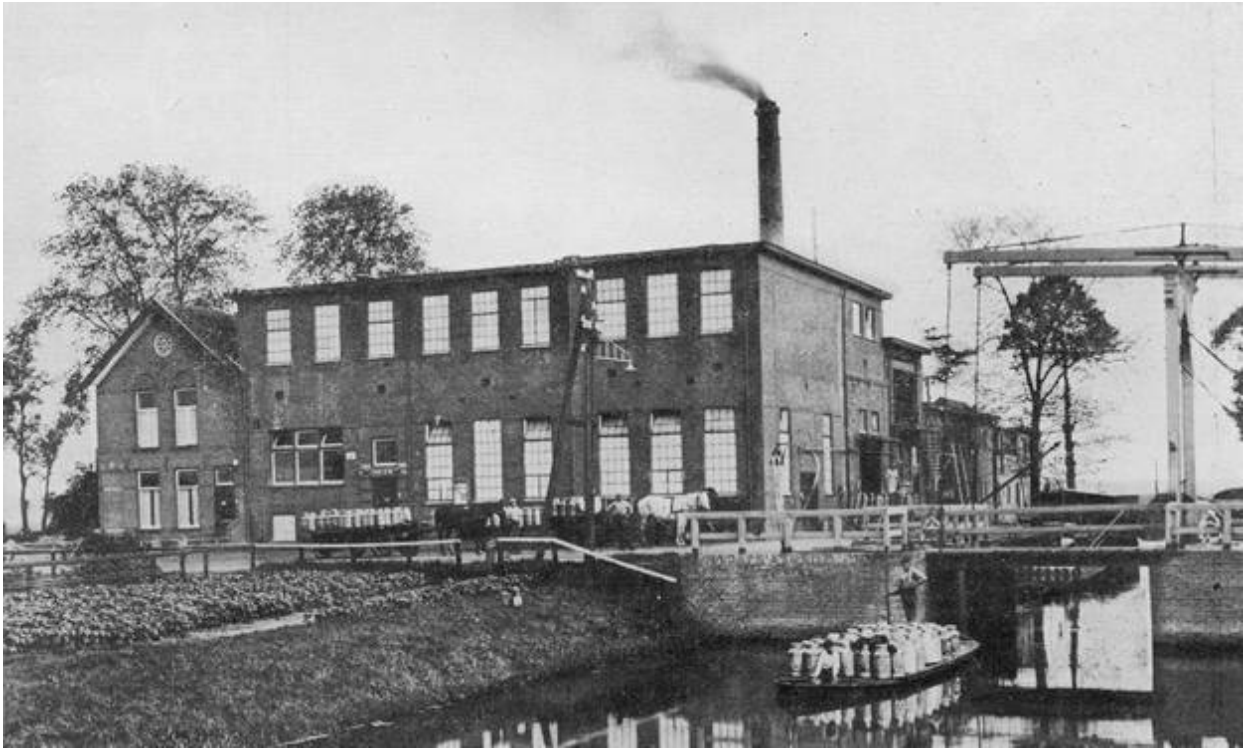
In verband hiermede werden obligatieleeningen afgesloten en wel op 12 Mei 1909 voor een bedrag van f 60.000.- à 4½ % op 1 November 1915 voor een bedrag van f 250.000.- à 4½ % en op 1 November 1919 voor een bedrag van f 450.000.- à 5 %. Geleidelijk zijn deze leeningen afgelost; op de balansen van 12 Mei 1936 en volgende jaren komen geen obligaties meer voor.

Eerst schoorvoetend, later doortastender is de vereeniging begonnen met de vorming van eigen kapitaal. De balans van 12 Mei 1904 is de eerste, die een reserve vermeldt, n.l. van ongeveer f 1000.-. Slechts langzaam gaat nu de reserve vooruit en wordt enkele jaren zelfs voor niet onbelangrijke bedragen aangesproken. De latere jaren geven een sterkere reserveering te zien, zoodat de balans op 12 Mei 1938 in totaal f 370.265.72 eigen kapitaal aangeeft.

Naast de kapitaalvorming in den vorm van reservefondsen vindt versterking van den financiëelen grondslag van de vereeniging plaats door afschrijving op de **[083]** bezittingen. Oorspronkelijk was voor deze afschrijving in de statuten een minimumpercentage aangegeven. Met de statuten-wijziging van 27 Mei 1930 is de afschrijving zonder nadere omschrijving aan het bestuur opgedragen.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Witmarsum

Coöperatieve Zuivelfabriek te 't Meer

De afschrijvingen, die eerst langzaam, later in sneller tempo plaats vonden, hebben tot gevolg gehad, dat het bedrag, dat op de balans van 12 Mei 1938 voorkomt voor „gebouwen, terreinen, machines, inventaris te Leeuwarden en Warga, huizen en land te Warga, kaasvormen en koelwagens”, slechts f 194.002.- is, zoodat in den loop der jaren ongeveer f 2.000.000.- op de bezittingen der vereeniging is afgeschreven. Gedurende het bestaan van de vereeniging is aan de deelgenooten voor de producten uitbetaald f 560.000.000.-, waarvan in de laatste 20 jaar f 425.000.000.-.

Het eigen kapitaal, dat gevormd is door afschrijving en reserveering, is te allen tijde nog niet voldoende voor de kapitaalbehoefte. Wel melden de balansen op 12 Mei de laatste jaren telkens een belangrijk voordeelig saldo voor onze vereeniging bij de Coöp. Zuivelbank, maar als gedurende den zomer de voorraden toenemen, slaat dit om en moet van het crediet van deze instelling gebruik worden gemaakt. Het opslaan van voorraden en het noodzakelijk aan onze afnemers te geven crediet vragen veel geld. De Coöp. Zuivelbank is hierbij een vaste steun en, nadat onze obligatieleeningen zijn afgelost en de deposito's zijn teruggelopen, feitelijk de eenige bron, die buiten ons eigen kapitaal voor kapitaal-verstrekking in aanmerking komt. Ons crediet bij de Coöperatieve Zuivelbank bedraagt thans f 2.000.000.-. In de laatste jaren behoefden wij van dit crediet slechts weinig gebruik te maken. Door den grooteren aanvoer van producten en de hoogere prijzen stijgt evenwel de geldelijke omzet snel, zoodat deze b.v. in het laatst verlopen [084] boekjaar 50 % meer bedroeg dan in 1931/'32. Een grootere behoefte aan bedrijfskapitaal gaat hiermede gepaard.

Bezien wij de financiëele positie van onze vereeniging op 12 Mei 1938, dan komt duidelijk naar voren, dat deze gezond is. De reservefondsen overschrijden

de bedragen van de boekwaarde der terreinen, gebouwen, machines, inventaris, kaasvormen en koelwagens belangbelangrijk. Als wij daarnaast nog rekening houden met het feit, dat de balans geen posten bevat, die dubieus zijn en dat de voorraden voorzichtig gewaardeerd zijn, dan kunnen wij vaststellen, dat het geheele bedrijf van de vereeniging te Leeuwarden zoowel als te Warga, met handelsrelaties en handelsmerken, met al zijn goodwill op binnen- en buitenlandsche markten, het onbezwaard eigendom is van de in onze vereeniging georganiseerde Friesche boeren. Op dezen grondslag zal de vereeniging zich rustig verder kunnen ontwikkelen.

SLOT.

Bij het schrijven van dit overzicht moesten vele gegevens uit oude stukken worden verzameld. Hierbij was een sterke beperking steeds noodzakelijk, daar anders dit overzicht de grenzen van het gestelde doel verre zou overschrijden. Van alles, wat in den loop der jaren in onze organisatie is voorgevallen, is dan ook slechts een klein deel vermeld. Er is o.a. niet stilgestaan bij den strijd, die door de vereeniging nooit is gezocht, maar die haar herhaaldelijk is opgedrongen. De Frico wenscht niets anders dan een rustige ontwikkeling, vraagt geen begunstiging **[085]** van wie ook; strijd staat niet in haar programma. Toch viel deze niet steeds te vermijden. Enkelen van hen, die meenen een krachtigen groei van onze vereeniging te moeten vreezen, trachtten soms door ons te bekampen de ontwikkeling van onze vereeniging te remmen. Wij hebben hiervan echter geen melding gemaakt.

Evenmin is in het overzicht uiteengezet, wat de vereeniging in kritieke oogenblikken beteekende; hoe zij b.v. bij het uitbreken van en gedurende den wereldoorlog een krachtige steun was ter bevordering van den goeden gang van zaken, niet alleen voor onze deelgenooten.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Weidum.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Akkrum.

Wij zouden naar voren kunnen brengen de beteekenis van de vereeniging, toen de economische crisis, die in het begin van 1931 de zuivelprijzen tot ongekend peil deed dalen, groote moeilijkheden te voorschijn riep. Wij zouden kunnen uiteenzetten, welke groote diensten onze koelhuizen ons toen hebben bewezen, evenals bij het uitbreken van den wereldoorlog.

Wij zouden uitvoerig kunnen beschrijven, hoe, toen het Engelsche £ devalueerde, het voor ons bijna onmogelijk was nog langer boter naar Engeland te zenden, maar toch ondanks de groote verliezen besloten werd vol te houden, met het resultaat, dat wij onze Engelsche relaties vrijwel ongeschonden hebben kunnen bewaren en later daarvan de vruchten hebben kunnen plukken. Wij zouden kunnen belichten, wat de vereeniging gedaan heeft om door productieregeling de bezwaren van de internationale handelsmoeilijkheden zooveel mogelijk te ontgaan.

Elk dezer onderwerpen zou vele bladzijden kunnen vullen en daardoor ons overzicht te lang maken. Wordt de geschiedenis van de moeilijke tijden, die de vereeniging [086] meemaakte en die soms het werk van de vereeniging zeer in het gedrang brachten, eens beschreven, dan zal daaruit blijken, dat juist in die tijden de eensgezindheid grooter was dan ooit. Dat dan niet alleen het bestaan van de vereeniging werd gewaardeerd, maar dat in volle eenstemmigheid de noodige maatregelen werden genomen en soms belangrijke offers werden aavaard om de vereeniging en haar werk ongeschonden door de bewogen tijden heen te brengen. Vooral in deze tijden is het geweest, dat onverbreekelijke banden tusschen de deelgenooten en de vereeniging zijn ontstaan.

Deze eensgezindheid, dit vertrouwen in den grondslag van onze vereeniging heeft in veertig jaren onafgebroken arbeid een sterke organisatie doen ontstaan, die jaarlijks de beschikking heeft over meer dan 30 miljoen kg. zuivelproducten van prima kwaliteit, die een goed georganiseerd verkoopapparaat heeft over de geheele wereld, die in hare handelsmerken een „goodwill” heeft geschapen van groote beteekenis en die een groot gebouwencomplex bezit als onbezwaard eigen dom.

Wordt ook in de komende jaren op dezelfde wijze verder gebouwd aan hare ontwikkeling, dan mogen wij verwachten, dat algemeen de vereeniging meer en meer zal worden gezien als een onmisbaren factor bij de behartiging van de duurzame belangen van den Frieschen boer.

FJIRTICH JIER FRICO

fen G. J. RUITER, de Knipe.

[087] Flirtich jier Frico; fjirtich jier koöperative su-
velfebriken! It liket us ta, dat wy net better fol-
dwaen kinne oan it forsiik, yn dizze jubiléumsutjef-
te ek hwet nei foaren to bringen, den troch ris to
bitinken ho 't lân d'r nou hinne leit nei in heale ieu
suvelkoáperaesje en nei fjirtich jier koöperative óf-
set. In histoarysk oersjuch leit dêrby wol it minst
yn us bidoeling. Wy wolle lykwols bisiikje ris nei to
gean hwet d'r torjuchte komd is fen de idealen en
doelstellings fen Cis pioniers en om - inkeld it gre-
ate achtsjend to siikjen nei de wei for de takomst.
Tobekgeande nei de biswieren fen it beter- en tsiis-
meitsjen op 'e pleatsen, dy't oanlieding wiernen ta
in hird opkommende koöperative forwirking fen 'e
malke, wolle wy op twa haedsaken wize. Dizze twa

oarsaken binne foarst **de technyske tokoarten fen it bidriuw op 'e boerkerij**
en twad **it alhiel untbrekken fen in op it produsintenbilang ynstelde ófset.**
By alles hwet dos dien wirde moast om ta forbettering to kommen, moasten
dizze beide underdielen foarop stean.

Freegje wy Cis dêruêst noch 8f, eft der gjin oare bilangrike doelstellings groun-
slach utmakken fen it tinken en stribjen fen (is earste foarmannen, den kin
men minder op konkrete feiten ófgean, mar den moatte wy folle ófliede ut hwet
fis sa twisken de feiten troch blykt. Dêrut wolle wy den gearstalle, det de bes-
ten finder hjarren, hwêrfen de measten al fen us weiroppen waerden en noch
in inkelde einder Cis libbet, ek oare takomstbylden oprópen. Hja seagen yn in
krêftige suvelkoáperaesje ek in middel om yn hiel it álde Fryslán **to kommen**
ta bettere sosiale tastânnen lor boer en arbeider beide, omdat hja sa goed
fielden, det in op dit stik ienriedige Fryske boerestân biskikke scoe oer de mid-
dels om sels to soargjen, det fen de utkomsten fen in technysk en organisato-
rysk heech steand suvelbidriuw ek in reedlik diel komme scoe oan de Fryske
boer en oan it Fryske Folk sels.

Fen in man as Riemer Veeman witte wy, det hy it wêzen fen us organisaesje,
sa as det mear en mear nei foaren kaem, syn ideael net forwezenlike foun. Fen
in man as de Birgummer Hartmans kin men noch neigean, det ek hy de suvel-
kffiioperaesje seach as middel ta in breder doel. Fen Wolvega's Anema witte wy,
det ek hy yn fis biweging rikt hat nei hegere doelstellings as dy't wy nou meiel-
koar forwezenlikje [088] kinne. Folie oaren scil it sa gean, ef -vnu it sa en
rounsjende oer de fortuten fen dizze fjirtich jier, kinne wy der yn komme, det
inkeldcn fen hjarren de moedfearren hingje litte. It ideael is net birikt. Neat fen
det alles! De koöperaesje hat net brocht hwet hjar earste bouwers fen hjar for-
wachten. In a l l e febriken omfetsjend Boun fen Koöperative febriken en in
mear as de helte dêrfen orefanisearyjende Frico, haxvwe mei al it oare goede
wirk, det yn organisaesje en troch tchnyske forbettering nei foarren kaem, net

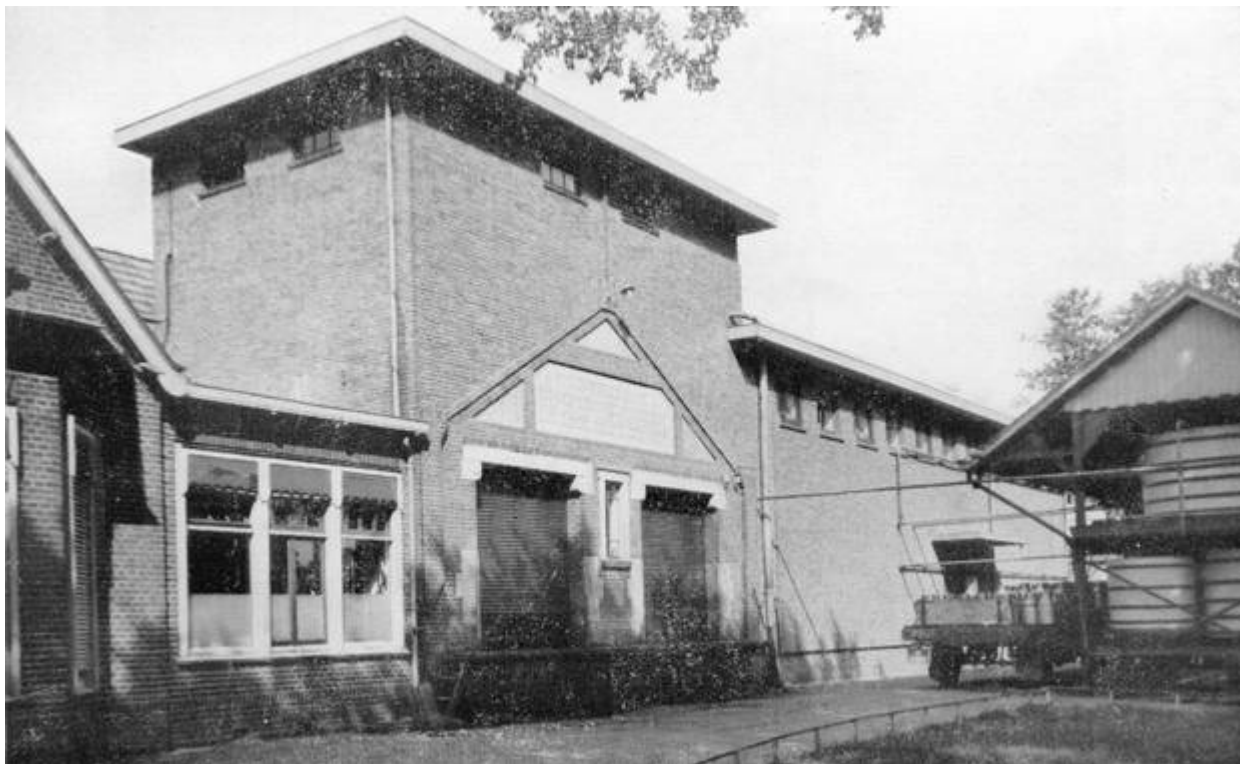

Coöperatieve Zuivelfabriek te Oldeberkoop.

yn steat west om Fryslâns boerestân te hoedzjen for in delgong fen op syn minst deselde djippte as foarhinne it gefal wier.

By dy trije doelstellings wolle wy bliuwe. Wy stelle den de fraech eft wy us foldwaende rekkenskip jown ha ten de ncedsaek ta **technyske bidriuwsofbetterings**. Wy volle der wol *ja* op anderje. Wol moatte wy hjir skieding meitsje twisken it wirk fen hjarren, dy 't fielden, det ek for technyske forbettering mear nedich is as in febrykje op 't ien ef oare doarp en hjarren, dy't dêrmei folstean woenen. Wy wolle dy skieding hjir lykwols net to fier trochlûke, omdet ek de hjirtroch net ta koöperearjen by de ôfset brochte febriken ek yn it Boun noch wol hiel hwet stipe op dit stik fen saken fine koenen. Wy doare ek wol *ja* sizze yn it witten det der hjir noch wol hwet forbettere wirde kin. Rounom stiet dit underwirp yn it teiken fen de bilangstelling en nei in lytse oantrun op in iitlanske tentoanstelling geane wy de goede kant wis wol ut.

By de twadde doelstelling leit it lan oars! Ho waerd de **ôfset fen it produkt** sa regele, det dêrtroch de boer bliuwend ta it heechste gemaek kaem? It stellen feil dizze fraech is it bianderjen dêrfen. Hjir fine wy in tokoart. Wol is men al **[089]** gau bigoun yn to sjen det op 'e doarpsfebriken dizze doelstelling net foldwaende bistribbe wirde koe. Wol neame wy yn dit forbân mei greate earbiedigens de nammen fen Theo van Welderen Baron Rengers en fen jan Kuperus, mar ek nei it oprjuchtsjen fen de Fryske Koöperative Suvelôfsetforiening kaem men net ta it doel, omdet in great part fen de febryksbistjuren al forgotten liken to hawwen, det ek en foaral de mei alle doelmjittigens spotsjende ôfset oarsaek wier fen it koöperearjen fen us boeren en det it forbetterjen dêrfen dos unforbrekber finderdiel wirde moast fen 'e nije bidriuwsoarm.

Coöperatieve Zuivelfabriek te Elsloo

Dêrmei hat de suvelko~peraesje fen bigjirt ôf oan breklik fen opset west. Yn dit forbân meije wy bygelyks wolris wize op it ynsjoch fen fis kollega's yn Brabân en Limboarch, dy't ynseagen, det in suvelboun sfinder dêrnêst, ef dêryn, in *algemiene* organisaesje for de ôfset, utrinne moast op desylluzie, en dy't den ek hjar suvelboun mei iens utbouden ta de Msetorganisaesje fen alle by it bonil oansletten buterfebriken! Twivelders kinne wy dos by fis wize op de necdsæk ta de ôiset meielkoar to stean, wize op dit foarbyld, hwêrby men blyk jown hat yn to sjen, det koöperaesje nou ienris net in bigryp is det men nouris feil tapassing forklearje mei en den ris wer ôfwize kin, mar det it in bi-jinsel is, det men yn 'e suvelbiweging tapasse moat en den goed, ef net, mar den ek alhiel net.

As wy nou Fryslân rounsjogge, den liket it net to bêst. Krapoan de helte fen 'e febriken achtsje noch altyd de twadde doelstelling net, ef net foldwaende en geane noch altyd troch, eigen en oaremans bilangen skea to dwaen. Ef scoene der wier noch ljue wêze dy't folhâlde scille det de doarpsfebryk yn dit stik feil saken itselde birikke kin as in op de ôfset oer hiel de wrâld ynrjuchte bidriuw? Scoene **[090]** der noch minsken wêze, dy't noch iepenlik utsprekke doare, det tachtich febriken, elts for hjarsels bGter, tsiis, poeijer en kaseïne forkeapjende, *by dy* forkeap like goed ré wêze scoenen om de boerebilangen bliuwend to tsjinjen as in sintrale organisaesje, dy't for elts fmderdieel syn specialisten hat, syn bisfindere ôfsetwize, syn hannelsnet oer hiel de wrâld? Ef moatte wy miskien nochris heare, det de ôfset gjin boeresæk is en det dy biheind bliuwe moat ta it leverjen fen 'e suvelprodukten oan 'e partikuliere hannel? Det dy hannel wol wegen siikje scil ta de ôfset en det dy hannel heech gensch stean scil om de boer, dy't den gjin lykwirdich tsjinpartuer is, sines to jaen?....

Nê, wy wolle fis rekwisitoir net fierder utwreidzje. Wy wolle ek nou al fêstlizze, det de motiven nou noch like goed as for fjirtich jier, ja nïear noch, wize op 'e needsaek de suvelko~peraesje tsjinje to litten sawol for technyske forbetterino-as for rasjonêler ôfset fen it produkt; det men mei in healwei ophâlden minder as de bette fen de doelstellings bistribje scil; det men boppedet ek de oaren, dy't stean bleaunen op hwet troch al dizze tiden hinne grounslach wêze moast, bihindert de fruchten to ploitsjen teil hjar skrippen en wrotten.

Hjir leit in great tokoart. It hat gjin sin op dit plak to pleitsjen for mear ynsjoch by hjarren dy't troch it tapassen fen in healslachi de koöperaesje hiel Fryslân skea dogge. As wy lykwols neigean hwet de oarsaek west hat fen it mislearjen teil safolle det us pioniers for de geast stie, den moatte wy dit tokoart oantsjutte.

Fierders doel en praktyk tsjin elkoar oer stellend, sjugge wy noch in crrater mislearing by it bistribjen fen bettere sosiale tastannen for de boer en syn arbeiders. Do't de âldcre foarmannen bigounen yn to sjen, det yn in hiel Fryslân en it hiele suvelbidriuw omfetsjende suvelko~peraesje greate takonist bisletten lei, do ha hja leaud yn 'e mool;likheid fen sa'n ienriedich Frysk meielkoar gean. Nou sjugge wy ho't det tsjinfallen is. Net allinnich binne folle febriken healwei stean bleaun, mar folle boeren binne noch like fier as in heale ieu tobek, do't men it gjin minske kwea-of nimme koe as hy noch gjin ynsjoch hie yn it forskil twisken kffiiperatyf en spêkulatyf bidriuw. Noch likernôch it fjirde part fen Fryslâns boeren lit hiel de ko~peraesje kâld, for in great part wol fielende det dy koóperaesje ek for hjar waerboargen jowt, mar de plicht net op hjar skouders nimmend om den ek for dy waerboargen mei to striden en fierstomin bi-gryp toanend, det hja troch hjar ôfsidine hâlding for oaren en for hjarsels de doarren skoattelje nei in wissere takomst.

Sa wier it yn it forline. Sa is it nou. Sa scil it bliuwe salang as in great part feit fis boeren mear bitrouwen hat yn trêdden as yn hjarsels. Foarhinne wier it dêrby noch mear in saek fen lytsere oarder, al ho bilangryk ek. Nou wirdt dit lykwols in saek fen bihearskjend bilang for it gehiel.

As ca de needsaek ta kodperatyf forwirkjen fen us málke en fen organisearre Mset fen Cis produkten dudlik oantsjut wirde koe, den is det wol nou ! Yn dit tiidrek -iet it net mear om kwaliteit en priis allinnich. Nou binne der waerden yn it fjCir brocht, hwer 't hiel de Fryske boerestân fen ôfhinget en net allinnich op materieel gebiet. Hjoed-de-dei steane de spêkulative febriken en mei hjar de oan dy op winst ynstelde undernimmings leverjende boeren tsjinoer de kodperaesje, mids yn **[091]** in Gntjowing fen it ekonomysk libben, hwêfen de ein for alle boeren de lêsten drage scil.

Hjoed giet it der om, eft de boer syn eigen lot yn hannen hâlde scil for safier hegere machten him det tasteane, as wol eft oer him hannele wirde scil, mar den sunder him en ek net ienrins mei him. Oer in great part fen 'e wrâld wâllat in striid om grounstoffen; in striid meiiens om it bihearskjen fen 'e distribusje. Greate ynternasjonale machten, bleat ynsteld om for hjar rnillioenen-kapitalen de greatst muglike rinte to meitsjen, net achtsjend de bilangen fen folken en

lânnen, ûntwikkelje hjar nïear en mear ta in bihearskjende pesysje, de grounstoffenmerk bihearskjende en de distribusje en konsumpsje dêrnêst yn hjar macht haldend. Ek by de suvel is det it gefal.

Hwet scil de utkomst hjir wêze as dit frjemde greatbidriuw wint? As wy nei syn praktiken op oare plakken sjugge, kinne wy det witte. Dy utkomst scil dizze wêze, det men fis Fryske boeren bodzje litte scil fen moarns ier oant jouns let ta, sa as hja ek graech wolle en dogge, mar dy scil ek dit ynhalde, det fen hjar wirk de fortuten gean scille nei det frjemde greatkaptael en nei hjar lieder, en det hja sels krekt safolle krije scille om warbre bodders bliuwe to kinnen foar trêdden en dêrby op in oar syn groun en mei in oar syn fê. Ek hjir wolle wy it herhelje, det net allinnich de net koöperearjende boeren hjir steane oan 'e kant fen us tsjinstanners, mar ek, det hja, dy't allinnich koöperearje ten málke ta suvel, om fierders it produkt oan to bieden oan elts dy't gading makket, sunder ek mar de minste macht to foarmjen om tsjinoer dy ófnimmers sterk to stean, de boeresak tsjinarbeidzje. Hjir stiet it wiere koöpreative bidriuw, mei elkoar oparbeidzje by produksje en ófset, **allinnich** tsjin lauwen en fijânnen oer.

Hjir leit yn it jier fen Frico's fjirtichste jierdei it andert op 'e fraech, eft Fryslân in frije en tierige takomst tomjitte gean scil, ef net. Hjir moatte wy bigripe, det wy de grounstoffen málke en suvel yn us macht ha en hálde kinne, as wy det wolle! Mar den gjin sleauwens mear! Gjin hottefilerij oer lytse dingen, mar it greate doel for eagen halde en hannelie sa as sa dudlik unófwiisbre needsak is. De boeren nei hjar eigen febriken. De febriken sunder utsûndering oan 'e Frico! As men det wol en docht, den bliuwe wy ek yn dit stik fen saken baes!

Us álde pioniers hienen in heech doelwyt keazen. Hja koene net witte hwet hjar bihinderje scoe det doelwyt to birikken. Nou yn 1938 steane wy lykwols net njunken dy álder, dy't de moedfearren hingje litte, mar wolle wy de wei nei it moarn forkenne om him dêrnei to gean. Wy scille fierder gean moatte op 'e goede álde grounslaggen : bidriuwforbettering en ófsetorganisaesje. Dêrby moatte wy lykwols bouwe oan it forwar tsjin it opkringjende „fortruste” greatbidriuw, det ek vn Fryslâns suvelindustry mear en mear nei foaren komt. Dy striid scil hiel Fryslân for woun wirde moatte, omdet it in algemien Fryske sak oanbilanget.

Trêd moatte wy fis nou noch óffreegje, eft wy er mei de suvelko~peraesje, ek mei in achttsjin kraet suvelko~peraesje: alle boeren en alle febriken mei produksje en ófset onifiemjend, wol komme scille. Wy moatte net forfalle yn de flaters fen iis foargongers, dy't to heech mikten.

[092] Simder ek det noch utinoar to setten, wolle wy wol fêstlizze, det wy hjir wis stipe ut oare formiddens nedich hawwe scille om ta it doel te kommen : in wolstelde boerestân yn in wolsteld Fryslân. De wráld fen 1938 freget ta us doel mear as allinne in folmakke technysk-ekonomyske en kommersiële organisaesje.

t it fis den forstean, det wy oare organisaesjes, ta in breder doel ynsteld, nedich ha om fis eigen wirk feilich to stellen. En lit fis mei dy oare forienings

stribje nei de ynfloeci dy't den yn steat wêze scil it Fryske Folk, det alhiel ófhinklik is fen Fryslans boerestán, in takomst to bisoargjen, hwêryn in rommer bistean en greater bisteanswissens liede scille ta in ryk en heech folkslibben. Mar lit iis net en n e a forjitte, el et by al dy orbanisaesje **nedich is** in Frico dy't rekkenje en bouwe kin op ál us F r y s k e boeren en op ál hjar suvcltebriken.

Wy fiere non in jierdei. In dei fen bitinken fen it forline en fen utstippeljen fen 'e takomst. Wolnou, it forline hat fis leard en jown; de takomst scil ek allinnich jaen as wy wêr en mear noch tsjinje wolle, leard troch it forline.

Wy steane nou net mear grien en unbikend tsjinoer de problemen; wy steane mei in rotsfêste organisaesje as de Frico net mear sfnder wapens. En as wy *Cis* jaen wolle - koóperaesje is t s j i n j e n- den kinne wy mei alle moed de takomst tomjitte sjen.

De Frico hat dêrby in greate taek. Hja scil by de kommende striid foarop gean moatte en op de slimste plakken stean. Woloan den, Fricostriders, álderen en jongeren, Wit den jim rigen, sadet wy dy unforwrikbre macht foarmje, dy't der foar soargje scil det by in folgjend jubiléum sein wirde mei:

“Jen for allen, allen for ien”

„Ja, hja hawwe det wird forstien!”

[093] VEERTIG JAREN FRICO

door G. J. RUITER, Knijpe.

(Globale weergave van den Frieschen tekst van het hieraan voorafgaand artikel).

Na vijftig jaar zuivelcoöperatie en veertig jaar georganiseerden zuivelafzet is het van belang eens te overdenken, wat de pioniers van deze organisaties als doel hadden gesteld, wat er vervolgens is bereikt en op welke wijze men het gestelde doel verder zal kunnen benaderen.

De voormannen der zuivelcoöperatie namen als uitgangspunt de toentertijd naar voren komende bezwaren: een **gebreekte zuiveltechniek**, een **ondoelmatige zuivelafzet** en, vooral als gevolg daarvan, **slechte sociale omstandigheden** voor den boer en zijn personeel.

Uitgaande van deze omstandigheden richtte men zich dus bij het leiden en uitbouwen der organisaties op het wegnemen van deze bezwaren, waarbij men het Friesche volksbelang terdege liet meespreken.

Als we nagaan, welke daarbij de resultaten zijn geweest, dan mogen we vastleggen, dat niets volmaakt is, maar dat aan den eersten eisch, dien van **verbeterde techniek**, behoorlijk is vastgehouden en met behoorlijk succes. De jongste ervaring in deze tegenover andere zuivelexporteerende landen heeft ertoe geleid, dat aan dit onderdeel nog meer aandacht wordt besteed. Helaas wordt nog niet algemeen ingezien, althans wordt niet algemeen dienovereenkomstig gehandeld, dat technische volmaking van het zuivelbedrijf verreweg de grootste perspectieven biedt, indien de producent zelve het contact met de afnemers blijft bewaren, waarbij hij zich het best op diens behoeften kan instellen. Zuivelbereiding en -afzet behooren daarom hand aan hand te gaan en dienen in eigen organisatie ter hand te worden genomen. Hier valt nog veel te verbeteren, waarbij de toekomst ligt in de verdere aansluiting der zuivelfabrieken bij de jubilaresse.

Ten aanzien van de noodzaak tot **verbetering van den afzet** der producten staat de zaak minder gunstig. Hier heeft een groot deel der Friesche zuivelfabrieken niet voortgebouwd op het uitgangspunt der pioniers, dat vooral ook verbetering van den afzet voorop dient te gaan. Slechts de grootste helft der fabrieken handelt in deze consequent door aan het verwerkelijken van deze doelstelling mee te arbeiden als deelgenoot van de Frico. De omstandigheid, dat de kleinste helft der zuivelfabrieken slechts coöperereert tot en met de dorpsfabriek in deze en ten aanzien van den verkoop der producten het coöperatieve principe verwerpt, vormt principieel [094] en practisch de meest kwetsbare plek in de zuivelcoöperatie. Verdediging van het coöperatieve principe is voor de pleitbezorgers van deze halfslachtige organisatie ondoenlijk, en, zoo men het wel zou doen, onlogisch. De practijk brengt mee, dat niet elke dorpsfabriek zich ten aanzien van den afzet der verschillende producten in het buitenland voldoende kan oriënteren, noch dien afzet juist kan organiseeren, terwijl de onderlinge concurrentie der los van elkaar verkoopende en ex - porteerende fa-

brieken leidt tot prijsbederf voor allen. Verkoop der producten aan den handel zou bij algemeene doorvoering van dat stelsel leiden tot een volkomen afhankelijk worden der fabrieken van de methodes en resultaten, die deze handel bij den afzet bezigt en bereikt, terwijl daarbij de doelstelling van den handel om op het product winst te maken zou meebrengen, dat daarbij onvoldoende zou worden gelet op de voor den boer duurzaam meest voordeelige marktvoorziening en -verzorging.

Het zich ten aanzien van den afzet niet organiseren van zoovele zuivel-fabrieken in dit gewest is wel aan te merken als een der oorzaken van de omstandigheid, dat door middel van de zuivelcoöperatie niet is bereikt wat de pioniers zich daarvan voorstelden. Wil men in deze den boer en het op hem gebaseerde Friesche volk inderdaad dienen, dan zullen in de komende jaren wegen moeten worden gezocht en gevonden om alsnog te komen tot een algeheel georganiseerden zuivelafzet, waartoe de aansluiting bij de Frico de meest doeltreffende, meest rationeële uil meest voor de hand liggende weg is.

Als men voorts nagaat, wat er is geworden van de beoogde **sociale verbetering** door zuivelcoöperatie, dan komt men daarbij tot teleurstellende ontdekkingen. Ondanks een machtig bouwwerk van organisatie en coöperatie is de sociale positie van den boer en zijn arbeider relatief nog slecht. Als men dan bedenkt hoe zulks mogelijk is, dan komt naar voren, dat in de eerste plaats lang niet alle Friesche boeren hun belangen juist hebben ingezien en behartigd. Ze hebben aan den roepstem der zuivelcoöperatie geen gehoor gegeven en staan nog buiten deze organisatie als leveranciers aan het particuliere bedrijf. Een slechts daardoor bestaande concurrentie tusschen coöperatie en speculatie verhindert, dat de fabrieken zich voldoende kunnen richten op de sociale belangen van de leden. Een allesoverheerschende jacht naar den hoogsten prijs per kg. melk maakt nagenoeg elke sociale daad onmogelijk, omdat het particuliere bedrijf in verband met de kosten daaraan verbonden, daaruit concurrentiemogelijkheden inzake de prijzen zou putten, die de coöperatieve fabrieken niet durven of niet kunnen aanvaarden.

Hier ligt een groote oorzaak voor de teleurstellingen, die vele oudere voormannen hebben moeten ervaren. De zuivelcoöperatie zal dus alleen dan tot volledig resultaat komen, als zij den Frieschen boerenstand in zijn geheel kan overtuigen van de noodzaak om samen te werken in deze in eigen organisatie. Het zal dus een opgave zijn voor het huidige geslacht om deze algeheele organisatie der veehouders tot stand te brengen, wil men de toekomst met vertrouwen tegemoet kunnen gaan.

De mogelijkheid om tot deze alle boeren omvattende organisatie te geraken bestaat inderdaad. Op de oudere doelstellingen der coöperatie vermocht uien erin **[095]** te slagen om ongeveer driekwart onzer boeren te organiseren. Thans komt daarbij echter een argument, dat voorheen in deze slechts van theoretische beteekenis was, maar dat thans uitgroeit tot een practische dreiging, die men nauwelijks kan overschatten. In de laatste jaren is de dreiging van het samenwerkende internationale grootkapitaal, ook bij de zuivelbereiding, naar voren gekomen. Groote concerns als Unilever, Nestlé, enz. maken zich meer en

meer meester van de grondstoffen der levensmiddelenindustrie, voorts van die industrie zelve en ten slotte zelfs van het distributieapparaat voor levensmiddelen en andere belangrijke consumptieartikelen.

Daarbij zien we, dat deze lichamen zelve beslag leggen op een snel in omvang toenemend deel der zuivelbereiding en van den afzet van de eigen productie naast de distributie van de zuivel van derden. Deze grootmachten, die louter en alleen zijn ingesteld op het maken van zooveel mogelijk winst op het product der boeren ten bate van derden, trachten - en niet succes - niet alleen den afzet van onze agrarische producten in handen te krijgen met daarbij zooveel mogelijk de verwerking, maar ze vordert ook snel in de richting van een beheersching van de grondstoffenmarkt der veehouderij: veekoeken kunstmest, enz. Bij een doorgaan van dit proces wordt de boer volkomen afhankelijk van deze concerns, waartusschen hij als het ware bekneld raakt.

Ten slotte zal hij zoodanig afhankelijk worden, dat hij genoegen krijgt te nemen met de prijzen, die hem worden voorgeschreven en die overeenkomen met de voordeeligste exploitatie van het concern, maar waarbij er voor boer en arbeider van sociale verbeteringen geen sprake zal zijn. Hij zal worden tot den op een minimaal levenspeil, bij lange dagen en hard werken, hoorige van het trustkapitaal. Hier ligt dus een bedreiging voor heel den boerenstand, die ook de nog van verre staande boeren zal kunnen overtuigen van de noodzaak tot cotipereeren. Als men de eigen grondstoffenvoorziening in eigen handen houdt, die verwerking der melk tot zuivel en den afzet van de producten eveneens, dan zal een dergelijke volledig opgebouwde en het geheele boerenbedrijf omvattende coöperatie ook het machtigste concern het hoofd kunnen bieden. Op deze gronden dient dus thans de zuivelcoöperatie te worden volmaakt, wil men de toekomst onbezorgd tegemoet kunnen treden.

In verband met dit thans wel sterk op den voorgrond tredend vraagstuk van verweer tegen dreigende vertrusting van ons bedrijfsleven, dient te worden opgemerkt, dat in deze de aan het particuliere bedrijf leverende veehouders geen grooter fout begaan dan zij, die bevorderen, dat nog vele fabrieken zich afzijdig houden van georganiseerden afzet. Als men de melk als boer levert aan den particulier, vergooit men daarmee z'n kans mee te bouwen aan het verweer tegen de dreigende machten. Als men als groep van boeren de melk echter verwerkt tot zuivel en men levert dan deze zuivel aan den particulier, dan komt die handelwijze erop neer, dat men zich georganiseerd ontdoet van de mogelijkheid tot verweer. Wij voor ons achten dit laatste nog het meest bedenkelijk. Om te komen tot de beoogde sociale verbeteringen is dus, naast een verdere verbetering van de techniek en van den afzet van onze zuivel, noodig, dat in de eerste plaats alle Friesche boeren ingaan in de eigen zuivelorganisatie en daarevens is het noodzakelijk, dat alle nog als kleine eenheid tegenover de groote maatschappelijke machten staande [096] ongeorganiseerde zuivelfabrieken zich gaan organiseren tot gemeenschappelijken afzet van hun product.

Het is dus mogelijk de geconstateerde leemten in de zuivelcoöperatie weg te nemen. Daarbij is het hier op z'n plaats uit te spreken, dat de welvaart van den boerenstand in deze tijden ook nog in groote mate wordt beheerscht door fac-

toren, die buiten het werkterrein der zuivelcoöperatie vallen. Het zal dus zaak zijn zich niet de organisaties, die zich ten doel stellen die factoren gunstig te beïnvloeden, wel te verstaan over hetgeen gezamenlijk dient te worden ondernomen om den boerenstand ruimere bestaansmogelijkheid en meer bestaanszekerheid te bieden.

Bij al die verdere organisatie dient men evenwel te beseffen, dat grondslag voor het boerenbestaan in Friesland is en blijft een den geheelen Frieschen boerenstand omvattende zuivelcoöperatie, inbegrepen de afzet.

In deze stelling ligt tevens de toekomstige ontwikkeling van de Frico opgesloten. Indien de Frico haar taak verstaat en de Friesche boeren en hunne leiders eigen en algemeen belang juist gaan zien en zich in dienst daarvan stellen, dan zullen Frico en Friesche zuivelafzet één kunnen worden. Indien het huidige geslacht zich wil opmaken de hooge doelstellingen van de pioniers der zuivelcoöperatie alsnog te verwezenlijken, dan *moeten* Frico en Friesche zuivelafzet tot één worden.

Laten dan de jongeren, geschoold door de ervaringen hunner voorgangers en gewapend met een organisatie, die reeds nu ieders respect afdwingt, zich in dienst stellen van het ideaal der ouderen, in dienst der ware coöperatie, om daardoor den boer en het Friesche volk wel te doen.

Laten zij ervoor zorgen, dat bij een volgend jubileum van hen kan worden getuigd, dat zij hun plicht hebben gedaan in moeilijke tijden, voortbouwend op en bekronend het werk hunner ouders, indachtig aan de spreuk: Eén voor allen, allen voor één.¹

¹ Het oorspronkelijk gedenkboek was gecombineerd met het jaarverslag over 1937 – 1938, dit is niet overgenomen door Zuivelhistorienederland.nl

